

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN PROGRAMI

**TÜRK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİNE SOSYO-EKONOMİK
ANLAMDA YANSIMALARI: ALMANYA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUANA KARAYEL

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ÇAĞLAR DOĞRU

ANKARA
2023

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN PROGRAMI

**TÜRK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİNE SOSYO-EKONOMİK
ANLAMDA YANSIMALARI: ALMANYA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUANA KARAYEL

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ÇAĞLAR DOĞRU

ANKARA

2023

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

† Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

23.04.2023

Tuana KARAYEL

ADAMA

Bu çalışmanın ele alınmasında bana ilham olan Sirkeci garını, kara treni ve gurbeti iyi bilen kıymetli dedem İsmet Turan'a ve biricik anneannem Ayşe Turan'a ithafen...

TEŞEKKÜR

2017 yılında lisans eğitimime başladığım , 2023 yılında yüksek lisans eğitimimi tamamladığım Ufuk Üniversitesi'ne , bana kazandırdığı bilgi ve birikimlerden dolayı şükranlarımı sunarım.

Gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitimim süresi boyunca bilgilerinden çokça faydalandığım , ve tez çalışma sürem boyunca danışmanlığımı üstlenen çok kıymetli hocam sayın Doç. Dr. Çağlar Doğru'ya tez konusunun belirlenmesinden tez yazım süresi boyunca bana kattığı akademik tecrübelerinden ve bilgi birikimlerinden dolayı teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Ve yine tez yazımı süresi boyunca desteklerini esirgemeyen ve bilgilerinden faydalandığım , Prof. Dr. Mehmet Tomanbay ve Doç. Dr. Güner Koç Aytekin hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Ömrüm boyunca her alanda , her daim desteklerini hissettiğim , hayat yolu boyunca bana doğru olanı öğretmeye çalışan kıymetli babam Deniz Karayel'e ve kıymetli annem Yasemin Karayel'e ve tüm aileme minnetlerimi bir borç bilirim.

ÖZET

KARAYEL, Tuana. Türk İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisine Sosyo-Ekonomik Anlamda Yansımaları : Almanya Örneği , Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2023.

İşgücü göçünün olumlu ve olumsuz her iki sonuçları bu çalışmada detaylı olarak incelenerek çalışmaya dahil edilmiştir. Bu amaçla , öncelikle Türkiye’den Avrupa’ya işgücü göçü , yurtiçi işgücü piyasasında işgücü arzı , işgücü talebi ve işgücü niteliği üzerinde yaratmış olduğu etkiler dikkate alınarak analiz edilmiştir. Çalışma dört bölümden oluşmakla beraber , birinci bölümde süreç içerisinde Türk ekonomisi incelenerek , işgücü olgusunun ortaya çıkış süresince Türk ekonomisinin zemini ve dinamiği incelenmek istenmiştir. Bu doğrultuda işgücü olgusu yaşanmadan önce ve yaşanırken mevcut tablo kapsamlı olarak anlatılmıştır. Bu doğrultu da Türkiye’de 1950’li yıllarda izlenen ekonomi politikaları ve bu politikalardan doğan dengesizlikler ve dönemin ortalarından itibaren ekonomide başlayan planlama süreçlerini de kapsayan bir inceleme yapılmıştır. Bu bölümü izleyen ikinci bölümde süreç içerisinde Türk dış ticaretin gelişimiyle beraber Federal Almanya Cumhuriyeti göç süresi , öncesi ve göç boyunca mevcut gelişim ve değişim kapsamlı incelenmiştir. 1970 sonlarında yaşanan derin borç çıkmazları ve ödemeler dengesi krizleri Türkiye’yi darboğaza sokmuştur. Tüm bu süreçlerle beraber Alman dış ticareti de ele alınarak iki ülkenin dış ticaret gelişimleri kapsamlı olarak 2.bölüm de incelenmiştir. Üçüncü bölümde , göç kavramı derin bir şekilde analiz edilmek istenerek Türkiye gibi aynı anda hem çok göç alan hem de göç veren bir ülke olarak Türkiye’nin göç tarihi analiz edilmiştir ve çalışmaya konu olan işgücü göçünün tarihsel süreci ve kapsamlı analizi incelenmiştir. Dördüncü bölümde , bu kısma kadar gelen bölümler de özellikle analiz edilmeye çalışılan iki ülkenin ekonomi dinamikleri ,ülkeler üzerinden görünümü ve tüm bu analizlerin bir etkisi olarak Türk işgücü göçünün Türkiye ekonomisi adına etkileri çeşitli grafikler ve tablolarla kapsamlı olarak incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dış Ticaretin Gelişimi ,Türkiye Ekonomisi, Federal Alman Ekonomisi, İşgücü , Türk işgücü göçü , İşgücü anlaşması, İhracat , İthalat.

ABSTRACT

KARAYEL, Tuana. Socio-Economic Reflections of Turkish Labor Migration to the Turkish Economy: The Example of Germany , Master's Thesis , Ankara 2023.

Both positive and negative consequences of labor migration have been examined in detail in this study and included in the study. For this purpose, first of all, labor migration from Turkey to Europe has been analyzed by taking into account the effects it has on labor supply, labor demand and labor quality in the domestic labor market. Although the study consists of four parts, in the first part, the Turkish economy was examined in the process, and it was wanted to examine the background and dynamics of the Turkish economy during the emergence of the labor force phenomenon. In this direction, the current picture has been described comprehensively before and during the labor force phenomenon. In this direction, an examination has been made covering the economic policies followed in Turkey in the 1950s and the imbalances arising from these policies, as well as the planning processes that have started in the economy since the middle of the period. In the second section following this section, the current development and change during the migration period of the Federal Republic of Germany, before and during the migration along with the development of Turkish foreign trade in the process are comprehensively examined. the deep debt stalemates and balance of payments crises experienced in the late 1970s put Turkey in a bottleneck. Along with all these processes, German foreign trade is also taken into account, and the foreign trade developments of the two countries are comprehensively discussed 2.the section was also examined. In the third part, the concept of migration was wanted to be analyzed in a deep way, and the migration history of Turkey, as a country that receives a lot of migration and emigrates at the same time, such as Turkey, was analyzed, and the historical process and comprehensive analysis of labor migration, which is the subject of the study, was examined. In the fourth part, the sections up to this part, especially the economic dynamics of the two countries that are being tried to be analyzed, their appearance through countries, and the effects of Turkish labor migration on the Turkish economy as an effect of all these analyses, have been comprehensively examined and analyzed with various graphs and tables.

Keywords: Development of Foreign Trade, Turkish Economy, Federal German Economy, Labor Force, Turkish Labor Migration, Labor Agreement, Export, Import.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

BİLDİRİM	i
ADAMA	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
GRAFİKLER DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM.....	4
GÖÇ SÜRECİ ÖNCESİNDE VE SÜREÇ İÇİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	4
1.1. Cumhuriyetin Temellerinin Atılmasıyla Beraber	4
1.2. 1950 ve 1960 dönemi Türkiye Ekonomisi	5
1.3 Serbest Piyasa Ekonomisine Geri Dönüş	12
1.4. Kara Çarşamba (2001 Ekonomik Krizi).....	12
2. BÖLÜM.....	14
TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ.....	14
2.1. Süreç İçerisinde Federal Alman Ekonomisinin İncelenmesi.....	18
2.1.1. Federal Almanya Cumhuriyetinin Konjonktür Değerlendirmesi.....	19
2.2. 1949-1966 Sosyal Piyasa Ekonomisi	20
2.2.1. Schiller Dönemi.....	22
2.2.2. Petrol Krizine Kadar Kambiyo Kurunda ki Gelişmeler	22

2.2.3. Petrol Krizi – Banknot Bankası Politikası 1972-1982	23
2.2.4. Berlin Duvarının Yıkılışı 1982-1989	24
3.BÖLÜM.....	29
GÖÇ KAVRAMI.....	29
3.1. Türk Tarihinde Göç Kavramı	33
3.2. Cumhuriyet Öncesi Dönem	34
3.3 Cumhuriyet Dönemi	36
3.4. Almanya’da Göçün Tarihi	36
3.5. İnsan Sermayesi Olarak Misafir İşçiler	37
3.5.1. 1973 İşçi Alımlarının Durdurulması	39
3.5.2. 1980-1990 -2000 Süreci	40
3.5.3. Yeni Gelişmeler.....	40
3.5.4. Türkiye Cumhuriyeti– Federal Almanya Cumhuriyeti İşgücü Anlaşması: ‘‘Ekonomik Mucize’’ (‘‘Wirtschaftswunder’’)	41
3.6. Uluslararası Anlamda İşgücü Göçünün Sebepleri.....	45
3.7. İşgücü Göçünün Tarihsel Açıdan İncelenmesi.....	53
3.7.1. Yola Çıkma Kararının İncelenmesi	53
3.7.2. Avrupa’da Türk Varlığının İncelenmesi ‘‘Ulaşmak, Öne Geçmek, Direnmek ‘‘	58
3.7.3. İşçi Şirketleri	59
3.7.4. Kredi Özel Fonu	60
4. BÖLÜM.....	70
TÜRK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ ..	70
4.1. Türk İşgücü Göçünün İşgücü Üzerindeki Etkileri	75
4.2. Türk İşgücü Göçünün Yatırımlar Üzerindeki Etkisi	76
4.3. Türk İşgücü Göçünün Üretim Üzerindeki Etkisi	76
4.3.1. Üretim Yapısı Üzerindeki Etkiler.....	77
4.4. Türk İşgücü Göçünün Türkiye ile Almanya Arasındaki Ticaret Üzerindeki Etkileri	78

4.5. Türk İşgücü Göçü Sonrası İşçilerin Elde Ettikleri Fonlar ve Kullanım Alanları .	89
4.6. İşçi Dövizlerinin Tasarruf Üzerindeki Etkileri.....	93
4.7. İşçilerden Elde Edilen Fonların Kamu-Finansman Üzerindeki Etkileri.....	100
SONUÇ.....	114
KAYNAKÇA	118
EKLER.....	124
EK-1. Kısa Kronoloji	124
EK-2. İşgücü Anlaşmasının Orjinal Metni.....	125

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABB	: Avrupa Birliği Bankası
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AT	: Avrupa Topluluğu
BAĞ-KUR	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
DB	: Dünya Bankası
DBAFİT	: Dünya Bankalar Arası Finansal İletişim Topluluğu
DESİYAB	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DİYİH	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü
DM	: Alman Markı
DOMİD	: Almanya Göçle İlgili Dökümantasyon Merkezi.
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EXİMBANK	: Türkiye İhracat ve Kredi Bankası
FH	: Federal Hükümet
G20	: Group of 20 / 20 Grubu
G8	: Group of Eight / Sekizler Grubu
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade / Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayrisafi milli hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund/ Uluslararası Para Fonu
İİBK	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KKK	: Köy Kalkınma Kooperatifleri
KÖF	: Kredi Özel Fonu
MG	: Milli gelir
NATO	: North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development / Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü.
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries / Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
TL	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri Ve İşadamları Derneği

TABLÖLER DİZİNİ

Sayfa No:

Tablo 1. 1950-1960 Döneminde İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSMH (Sabit Fiyatlarla-Milyon TL)	8
Tablo 2. 1950-1960 Döneminde Türkiye’de Gayrisafi Sabit Sermaye Yatırımları (Milyon TL)	9
Tablo 3. Türkiye’de 1950-1960 Dönemi Dış Ticaret Verileri (Cari Fiyatlarla Milyon Dolar)	10
Tablo 4. 1950-1960 Döneminde Türkiye’de Yabancı Sermaye Hareketleri.....	11
Tablo 5. Dünya Ticaretinde Almanya	25
Tablo 6. 1980 -1993 Ekonomik Büyüme	26
Tablo 7. Göç Kavramının Tanımlanması:	29
Tablo 8. Gruplar İçin Özellikler, Kısmi Fenomenler ve Örnekler	31
Tablo 9. Cumhuriyet Öncesi Göçler.....	35
Tablo 10. Cumhuriyet Dönemi Göçleri.....	36
Tablo 11. Türk Nüfusun Federal Cumhuriyette Oturma Süresi (30.09.1987 itibarıyla)	62
Tablo 12. Serbest İş Kurma Nedenleri	63
Tablo 13. Tasarrufların Değerlendirilmesi	64
Tablo 14. Almanya'daki Türk Girişimcilerin Ekonomik Gücü ve Gelişimi (1985- 2002)	65
Tablo 15. Almanya'daki Türk Girişimcilerin Sektörel Dağılımı (2000)	66
Tablo 16. Türkiye Ticaretinde AT Ülkelerinin ve Almanya’nın Payı	78
Tablo 17. Türkiye Cumhuriyeti’ne Gönderilen Dövizlerin Oranları	83
Tablo 18. 1960-1978 Türk Lirası Karşısında Döviz Kurları.....	86
Tablo 19. Federal Almanya’da Türk İşçilerin İstihdam Edildikleri Sektörler	87
Tablo 20. Gönderilen Fonların Tüketim Üzerinde Etkisi:	90
Tablo 21. Türkiye’ye Kesin Dönüş Yapan Türk İşçilerinin Tasarruflarını Kullandıkları Alanlar	91
Tablo 22. Gönderilen Fonların Yatırımlar Üzerindeki Etkisi	94

Tablo 23. İşçi Şirketlerinin Bölgesel ve Sektörel Dağılımı:.....	96
Tablo 24. Gönderilen Fonların Tasarruflar Üzerindeki Etkisi (1990).....	98
Tablo 25. Gönderilen Fonların Milli Gelir Üzerindeki Etkisi.....	99
Tablo 26. Kişi Başına Vergi Yüğü İle Yurt Dışındaki İşçilerin Kişi Gönderdiği Fonların Gelişimi.....	101
Tablo 27. Gönderilen Fonların İthalat, İhracat ve Dış Ticaret Açığı Üzerindeki Etkileri:	104
Tablo 28. Avrupa Birliğinde Türk Kökenli Çalışan Nüfus:	106
Tablo 29. 1960- 2000 Yılları Arasında Almanya'daki Türk Vatandaşlarının Sayısal Gelişimi:.....	107
Tablo 30. Alman Vatandaşlığına Geçiş Verileri	109
Tablo 31. Almanya'daki Türklere Ait Ekonomik Veriler:	112

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No:

Şekil 1. Bireyin Göç Kararı	49
Şekil 2. Ailenin Göç Kararı	50
Şekil 3. Federal Cumhuriyette ‘‘Türk Özel Sektörü’’ Ve Türkiye Ekonomisinin Karşılaştırılması Şeması.....	61
Şekil 4. İşgücü Göçünü Refah Üzerinde Etkileri	79
Şekil 5. Türk İşgücü Göçünün Ücret-İstihdam Oranları Üzerindeki Etkisi:	80
Şekil 6. Gönderilen Fonların İthalat Kapasitesine Etkisi.....	103
Şekil 7. Gönderilen Fonların İthalat, İhracat Ve Dış Ticaret Açığını Karşılama Oranları (%)	105

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa No:

Grafik 1. Almanya İthalat Ve İhracat Rakamları	27
Grafik 2. 1980-2020 Federal Almanya Ekonomik Büyümesi	28
Grafik 3. Türk İşgücü Göçünün Gelişimi	51

GİRİŞ

Göç olgusu incelenmek istendiği zaman dönemin ve ülkenin temel dinamiklerine inilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda işgücü terimi , göç olgusu vb. konular bahsi geçen ülkenin gerek ekonomik gerekse sosyal anlamda bir bütünü inceleme esasına dayanmaktadır. Türk işgücü olgusu dediğimiz zaman dönem ve şartlar bir bütün olarak ele alındığında Türkiye Ekonomisi Osmanlı'dan sonra ciddi bir yıkıma uğramış ve hasarlarını büyük ölçüde zararlar sonuqlandırmıştır. Dönemde bahsi geçen dış borçlar Türkiye Ekonomisinin de kaderini değiştirmiştir. Tarihi araladığımız da Osmanlı Devleti yeni Türk Ekonomisinin kurulmasının en net sebebi olarak bilinmektedir. Türkiye Ekonomisinin temellerinin atılmaya başlandığı ilk dönem ve ilk hükümet olan Mustafa Kemal Paşa hükümeti devletin her türlü girdisinin kendi kendine de elde edilebileceğini savunarak iç piyasa ekonomisine oldukça önem vermiştir ve seyredilen politikalar neticesiyle Türk ekonomisini inşa etmek adına iç ekonomiye karşı liberal bir ekonomi anlayışı izlenmiştir. Ve bu doğrultuda ithal olan malların yerli mallarla yer değiştirilmesi adına kararlar alınmıştır. Bu dönemde tarih de oldukça önemli bir yere sahip olan Türkiye İktisat Kongresi , Türk ekonomisinin değişimi ve dönüşümü için bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik anlamda sorunlarının gündeme geldiği bu kongrede siyasi ve ekonomik anlamda bağımsızlık yolunda ilk adım atılmıştır. Ana hatlarıyla gümrük meseleleri , vergiler ve kredilerin konuşulduğu bu kongre de önemli kararlara imza atılmıştır. Liberal bir anlayışın hakim olduğu Türkiye İktisat Kongresinin hemen ardından imzalanan Lozan Anlaşması Türk Ekonomisinin temellerinin atıldığı anlaşmadır. Türkiye gerek sanayisinde gerekse piyasa ekonomisinde elde ettiği ürünleri ithalata dayalı bir politikayla beraber yürütmek zorunda kalmıştır. Dönemin en önemli kalemi ve gelir kaynağı olan tarım milli gelir üzerinde oldukça fazla söz hakkına sahip olmuştur. Yaşanan tüm bu olumsuzluklarla beraber Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülke statüsünde çok sık görmeye alışkın olduğumuz nitelikli işgücüne olan ihtiyaç , altyapıların henüz tam anlamıyla bir dinamiği karşılamaması ve teknoloji anlamında geri kalınması mevcut durumda gördüğümüz olumsuzlukların da üstüne katlanmıştır. Ekonominin belli bir düzende seyre dememesi tarihin en önemli olayları arasına giren Büyük Buhran ve Dünya savaşları var olan sorunların ve ekonomik anlamda zorlukların daha da sıkıntıya girmesine sebebiyet vermiştir . Özellikle 1950 ve 1960 senelerine gelindiğinde özel kesime olan teşviklerin artırılması ve gerek Türkiye gerekse Dünya adına çok önemli

bir kriz olan Petrol krizlerinin baş göstermesi Türk Ekonomisinin yine bir eşiğe geldiğini göstermiştir. 1960 senesi özellikle İşgücü anlaşmasının imzalandığı tarih olmasından dolayı gerek Türkiye Cumhuriyeti gerekse Federal Alman Cumhuriyeti adına bir dönüm noktası olmuştur. Özellikle 1960'da devletçilik anlayışının yerini neoliberalizm'e bırakması , piyasa ekonomisine geri dönülmesi ve altyapının geliştirilmesi adına yapılan köklü değişimlerin mevcut olduğu bir dönem olarak bilinmektedir. Türk işgücü olgusu ve bu olgunun doğurduğu bir sonuç olarak işgücü anlaşması ve göçü , bir bütün olarak bahsi geçen ülkelerin uluslararası anlamda gelişimlerini de esas almalıdır. Bu doğrultuda Türk dış ticareti ve gelişimi ve aynı zamanda Federal Almanya dış ticareti bir bütün olarak ele alınarak incelenmelidir. Özellikle küreselleşen dünya ile beraber dış ticaret olgusu her ülkenin en az kendine yetebilecek kadar ve her şartta ürün veya mal / hizmet üretebilme esasına dayanmaktadır. Türk dış ticareti incelendiğinde özellikle I. Dünya savaşıyla beraber yıkıcı ortamın bir etkisi olarak gerek Türk Ekonomisi gerekse Türk dış ticaretinin gelişimi anlamında ciddi noksanlıklar yaşanmıştır. Özellikle liberal ekonominin geride bırakılması ve 1960 senesinde ithal ikameci bir ekonomi politikasının izlenmesi ihracat olgusunu da ciddi anlamda olumsuz etkilenmiştir. Piyasa içerisinde belirlenen fiyatların yani yurt içinde belirlenen fiyatların yurt dışına göre pahalı seyretmesi ithal yasaklar ve miktar kısıtlamalarını da beraberinde getirmiştir. Hammadde anlamın da ciddi stok ve tedarik sıkıntısının yaşanması da bu dönemin olumsuz seyretmesinin devamı niteliğinde sayılmasıyla beraber 24 Ocak kararları Türk dış ticareti adına yeniden bir ayaklanma anlamında oldukça önemli seyretmiştir.

Federal Alman Cumhuriyeti ise yine dış ticaret anlamında ele alındığında Türkiye 'ye göre özellikle Alman markının tanıtıldığı döneme kadar bir ekonomik mucize yaşamıştır. Ancak gelişen zaman içerisinde özellikle Dünya savaşlarının sonuçları olarak tüm ülkelerde yaşanan borçlanma olgusunun ve özellikle uluslararası ticaret dengesinin bozulmasıyla beraber Alman Ekonomisi de ekonomik anlamda zorlu bir süreç içerisine girmiştir. Özellikle Almanya giderek işgücü piyasasında ciddi düşüş ve nitelikli eleman konusunda ciddi bir noksanlık yaşamıştır. Ve bu doğrultuda Türk işgücü göçünün temellerinin atıldığı 1960 senesinde tarihin en önemli işgücü göçü olarak bilinen göç yaşanmıştır. Milyonlarca Türk kökenli işçi Türkiye Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasında imzalanan bu işgücü anlaşmasıyla beraber gurbetin kapısını aralamıştır. Milyonlarca Türk işçi Sirkeci Garından yeni bir hayat ve ekonomik anlamda belli bir dinamik kazanmak adına yola çıkmıştır. Yaşanılan bu göç

yıllar içerisinde Alman devleti adına yeniden ayağa kalkma adına oldukça ciddi bir destek olarak kalmıştır. Giden işçiler zaman içerisinde Türkiye'ye belli bir döviz akışının sağlanmasına sebep olmuştur. Her iki ülke açısından sosyal ve ekonomik anlamda oldukça büyük etkileri olan bu göç hala varlığını korumaktadır. Özellikle Türkiye'nin NATO üyesi olması ve dönem şartlarında iki ülkenin ticaret ortakları olması bu işgücü göçünün temellerinin de bir ekonomik çıkar olduğu bilinmektedir.

Bir sonraki kısım olan 1.bölüm de göç süreci ve göç süreci içerisinde mevcut Türk ekonomisi incelenmiştir.

1.BÖLÜM

GÖÇ SÜRECİ ÖNCESİNDE VE SÜREÇ İÇİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde süreç içerisinde Türk ekonomisi incelenerek , işgücü olgusunun ortaya çıkış süresince Türk ekonomisinin zemini ve dinamiği incelenmek istenmiştir. Bu doğrultuda işgücü olgusu yaşanmadan önce ve yaşanırken mevcut tablo kapsamlı olarak anlatılmıştır. Bu doğrultu da Türkiye’de 1950’li yıllarda izlenen ekonomi politikaları ve bu politikalardan doğan dengesizlikler ve dönemin ortalarından itibaren ekonomide başlayan planlama süreçlerini de kapsayan bir inceleme yapılmıştır.

1.1. Cumhuriyetin Temellerinin Atılmasıyla Beraber

Türkiye Cumhuriyeti 20.yüzyılın ilk yarısında kurulan ve gerek siyasi gerekse ekonomik gelişimini Osmanlı Devleti’nin tarih perdesinden çekilmesiyle beraber bıraktığı mirasıyla şekillendirmiştir. Cumhuriyet tarihinin en önemli kongrelerinden biri olarak ve Türkiye Ekonomisi adına milat sayılabilecek olan İktisat Kongresiyle Türkiye Ekonomisi liberal bir gerçekle yüz yüze kalmıştır. Bunun hemen ardından imzalanan Lozan Anlaşmasıyla Türk Ekonomisinin temelleri atılmıştır (Kanca ,2012,s.48).

29 Ekim 1923’te Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla beraber Türk tarihi adına köklü bir değişim yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun geride bıraktığı tablo Türkiye ekonomisi adına yeni kurulan Cumhuriyet için ciddi zorluklar yaratmıştır. Türkiye sanayisinden elde ettiği ürünleri ve gıda gereksinimlerini ithalat yoluyla karşılamak zorunda kalmıştır. Bahsi geçen dönemde tarıma dayalı ekonomi yönetimi milli gelirin yüzde 65-70 ‘ni kapsamaktaydı ve Türk nüfusunun yüzde 80’i tarım sektöründe işgücünü mevcut kılmaktaydı. O dönemde sanayi ve ticaret , ulusal ürünlerin sadece yüzde 13 ‘nü kapsamaktaydı (Çifçi,2008,s.12).

Tüm bunlara özellikle gelişmemiş ülkelerde görmeye sıkça alışkın olduğumuz ; kara , demir yolu , köprü ve limanların yetersizliği , işgücüne ve çalıştırılma alanına göre eleman eksikliği ve teknolojinin henüz gelişmemiş olması sebebiyet vermekteydi. Daha sonra Osmanlı devletinden kalan dış borçlar sebebiyle yabancı devletler Türkiye ekonomisi adına söz sahibi oldu ve mali egemenliğin bir kısmı Avrupa güçlerine devredildi. Türkiye de uygulanan Devletçi Politikaların perde arkasında 1929 Büyük

Buhran ve İkinci Dünya Savaşı vardır. Bu savaşların yol açtığı vahim tablonun en iyi göstergelerinden biri dış borçlardır. Birinci Dünya Savaşı başlarken 153,7 milyon lira olan dış borçlar, savaş bittiğinde %100 artarak 303,7 milyon liraya ulaşmıştır ve Türkiye ekonomisi adına yaşanan tüm bu olumsuz gelişmeler neticesinde Mustafa Kemal Paşa devleti bir kontrol otoritesi olarak kullanarak Türk ekonomisini güçlendirmeyi kendisine bir görev olarak bilmiştir (Müderisoğlu,1974,s.102).

Türkiye Cumhuriyetinin ilk hükümeti ve Mustafa Kemal başkanlığında seyredilen politikalar neticesiyle Türk ekonomisini inşa etmek adına iç ekonomiye karşı liberal bir ekonomi anlayışı izlendi. Devlet yardımı olmadan yapılan her türlü ekonomik müdahaleler ılımlı kalmakla beraber hükümet altı ilkedden biri olan devletçilik ilkesini kullanma kararı aldı. Ve takip eden yıllarda belirli tarifelerin uygulanması , ithal olan malların yerli olan mallarla değişimi ve beş yıllık planların hazırlanması ekonominin belirli bir oranda ivme kazanmasına olanak sağlamıştır (Çifçi,2008,s.21).

1.2. 1950 ve 1960 dönemi Türkiye Ekonomisi

1950 senesine gelindiğinde hükümet başkanlığının Adnan Menderes döneminde olan Türkiye Ekonomisi Liberal bir ekonomi politikasının başlatılmasıyla özel sektöre olan teşvikler arttırılmıştır. Bu dönemde özellikle daha büyük şirketlerinde kurulmasına olanak sağlamakla beraber makineleşme sanayisinde de bir artış söz konusu olmuştur. 1956 senesinde Süveyş krizinin baş göstermesi ve Arap ülkelerinden doğan petrol krizi sebebiyle Türkiye’de ekonomik kriz baş göstermiştir (Çifçi,2008,s.1-2).

Büyüme oranında ki noksanlaşma neticesiyle aşırı enflasyonun yaşanmasına ve bunun bir sonucu olarak ise ekonomik krizin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bu süreç neticesinde ‘laissez-faire’ , ‘ karışmama siyaseti ‘ tavrını değiştirmek amacıyla hükümete yakın olan kuruluşlar beş yıllık kalkınma planlarını hazırladı ve ekonomi politikaları açısından bakıldığında 1950’ler tarımın teşviklendirilmesi ve modernleştirilmesinin olarak tanımlanabilir(Çifçi,2008,s.3).

Bu modernleşmeyle beraber makine kullanımının artması ve bunun doğurduğu sonuçlar neticesinde tarım sektöründe ciddi anlamda iş kaybı yaşanmıştır ve bunun doğal sonucu olarak ilk kırsal göç dalgası yaşanmıştır (Çifçi,2008,s.4).

Demokrat parti hükümeti bu dönemde özellikle kendi tabirleri doğrultusunda , iktisadi anlamda büyümeyi hızlandırmak , bütçe yatırımları üzerine yapılacak olan tüm çalışmaları hızlandırmak , özel sektörün daha da ivme kazanması adına gerekli tüm hukuki ve iktisadi düzenlemeleri desteklemek , özellikle yabancı sermaye kollarından destek almak ve bu destek doğrultusunda ekonomi adına gelişme göstermek , üretimde yapılacak tüm teşviklerin özellikle devlet eli ve bürokratik müdahalelerden uzak tutularak ve var olan sermayenin üretim kanalları üzerine yoğunlaşması adına çeşitli iktisadi planlar söz konusu olmuştur ve devletçilik politikasıyla yönetmeyi hedef almış olan Demokrat Parti hükümeti , liberal bir ekonomi sistemi benimsemek istemişse de bu sistem yerini müdahaleci bir ekonomi politikası sistemine bırakmıştır (Kanca ,2012,s. 53).

Bu süreç içerisinde sanayi kolları ve ülkenin ekonomi döngüsünü etkileyecek olan kolların akıbeti ise şu şekilde olmuştur ; Kamu kesiminin imalat sanayinde ki katma değer payı 1955 yılının son çeyreğine kadar %50 üzerinde seyir göstermiştir. Yine bu dönem içerisinde , sabit sermaye payına olan yatırımlar içerisinde kamunun payı , 1951 ‘ de azalma göstererek 1954 senesi boyunca %50’nin altında seyir göstermiştir. Bu gelişmeler neticesinde yeni ekonomik kararların alındığı ve özellikle oldukça önemli olan bir gelişme olarak Türk lirasının değerinin düşürüldüğü 1958 yılına kadar %50 üzerinde akıbet sağlanmıştır (Albayrak ,2007,s.1-20).

Tarım olgusunun henüz anlamını yitirmediği ve tarımın oldukça önemli olduğu bu dönemde Demokrat Parti hükümeti köy çoğunluğunun desteğini arkasına alarak tarım kredileri üzerine çalışmalar yapmış ve toprağını işleyen köylünün , işlediği topraktan elde ettiği ürünü konumlandıracağı pazara ilişkin önemli politikalara öncülük etmiştir. Marshall yardımlarının getirdiği neticeyle beraber traktör yardımları sonucunda tarıma daha çok yönelen erkek işçi nüfus neticesinde tarım üretimi , 1947 -1953 seneleri arasında %10 oranında bir artış göstermiştir (Şahin ,2005, s.100).

Kore savaşının baş göstermesiyle beraber tüm ülkelerin yüksek konjonktür neticesinde Dünya piyasalarında hammadde fiyatlarında artış seyretmiş ve Pazarlar genişleme göstermiştir. Bu ikinci dünya savaşı yıllarına denk gelen dönemde Türk ekonomisi adına 127 ton altın ve 13 milyon Dolar döviz rezervleri bulunmaktaydı. Ancak 1953 senesinin sonlarına gelindiğinde Türkiye ekonomisinde olumsuz seyreden süreç sonucunda tüm bu kaynaklar erimiştir. 1950’de 22,3 milyon dolar olan dış ticaret açığı oranı liberasyonun etkisiyle 1952 senesinde 193 milyon dolar seyrine ulaşmıştır ve

bunun üzerine Merkez Bankası tarafına bırakılan altın satışları da durdurulmuştur.. (Kanca,2012,s.54-55).

7 eylül 1946 devalüasyonuna rağmen 1953 yılında en üst noktasına çıkan ihracat (396,1 milyon dolar) Kore konjonktür bitene kadar 1960 yılına kadar 1953 yılında seyreden rakama bir daha ulaşamamıştır (Altan, 2006,s.63).

Yapılan ticari kredili ithalat ve dış yardımlar 1955 senesinin sonlarına kadar ithalatı canlı tutmuş ve 1955 ve 1957 arasında, mal kıtlığının hızlandığı fiyat artışları yılda %20'ye yükselirken, 1958'de TL ve dolar kuru fiilen 2.80 TL/1 dolardan 9 TL/1 dolara düşürüldü. Kredilerin kısılıp ihracatın düşmeye başladığı 1954 yılında iç ticaret hadleri yerini sanayiye bırakmıştır ve nüfus artışının da hızlanmasıyla beraber köyden kentlere olan göç neticesinde tarım işleyişinin pazara açılması ve bunun doğurduğu sonuçla beraber iç pazarın genişlemeye başlaması söz konusu olmuştur (Kanca ,2012,s.55).

Tablo 1' de göç süresi öncesine gelene kadar ki süreçler de , dönemin iktisadi faaliyet kollarına bakılarak gayri safi yurtiçi hasıla oranları incelenerek , büyüme oranları ve buna eş olarak enflasyon girdileriyle beraber para arzında ki artış hızları gösterilmiştir.

Tablo 1.
1950-1960 Döneminde İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSMH
(Sabit Fiyatlarla-Milyon TL)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSMH	Büyüme	Enflasyon	Para Arzı Artış Hızı
1950	15761	5.054	17691	38506	9.4	-4.3	7.3
1951	18876	5.187	19384	43446	12.8	-1.1	16.8
1952	20666	5.753	22202	48621	11.9	5.1	9.6
1953	22461	6.857	24773	54091	11.2	4.8	16.5
1954	19335	7.486	25659	52480	-3.0	9.0	3.1
1955	21235	8.333	27074	56642	7.9	11.9	31.5
1956	22296	9.128	27004	58428	3.2	11.5	29.2
1957	23737	10110	29149	62995	7.8	12.5	26.6
1958	25909	10671	29264	65844	4.5	15.7	3.6
1959	25985	11058	31479	68521	4.1	22.6	11.5
1960	26591	11100	33178	70869	3.4	7.4	358.6

Kaynak: TÜİK, İstatistiksel Göstergeler, 1923-2008 :648; Tokgöz, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004) :133-143; Kazgan, Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001) :108; Şahin, Türkiye Ekonomisi :111.

Tablo 1'de 1950-1960 yıllarını ele alırsak , Menderes hükümetinin Keynesyen düşüncesinden etkilenerek daha liberal bir ekonomi politikası benimsemesiyle beraber , 10 yıllık dönemin ortalarına gelindiğinde ithalatın sıçraması daha temkinli yaklaşımlara yol açıp genişletici para politikalarını söndürmüştür. Bankaların bu tarihler arasındaki dönemde artması , vatandaşların mevduatlarının artması ve kredi paylarının büyümesi de yine bu döneme denk gelmiştir. 1950-60 arası en hızlı büyüme döneminin yaşandığı dönemlerin başında gelir. İktisadi açıdan bu sektörlerle de yansımış olup , 1954 ve 1956 arasında yaşanan ciddi ekonomik daralmalar da yine tabloda görülmektedir. Örneğin ,

getirilen tarımsal kredilere sınırlama, tavan kredi vs. gibi tedbirler büyüme oranlarına doğrudan etkide bulunmuştur.

Tablo 2 göç süresine gelene kadar ki dönemlerde, mevcut Türkiye ekonomisinde gayrisafi sabit sermaye yatırımları , makine donatım oranları inşaat sektörüne dahil edilerek tabloda gösterilmiştir. Bunun yanı sıra toplam yatırım oranları, yatırımların gayrisafi milli hasılaya oranları ve iç tasarrufların yine gayrisafi milli hasılaya oranlarıyla beraber tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.
1950-1960 Döneminde Türkiye’de Gayrisafi Sabit Sermaye Yatırımları
(Milyon TL)

Yıllar	Makine Donatım	İnşaat	Toplam	Yatırımlar/ GSMH	İç Tasarruf/ GSMH
1950	325.0	675.0	1000.0	9.63	8.3
1951	497.6	762.8	1260.4	10.27	8.1
1952	791.7	10444.1	1835.8	12.82	9.0
1953	718.3	1369.4	2087.7	12.41	9.7
1954	750.8	1767.0	2517.6	14.71	11.3
1955	847.9	2158.2	3006.1	14.27	11.9
1956	864.5	2395.8	3260.3	13.40	12.5
1957	886.4	3130.6	4017.0	13.16	12.4
1958	1.375.4	3667.4	5042.8	13.97	13.0
1959	2.389.0	4600.0	6989.0	15.63	12.6
1960	2.875.0	4904.0	7779.0	15.89	13.4

Kaynak: DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.16; Şahin, Türkiye Ekonomisi, 2007 :107.

Tablo 3’de Türk ekonomisinde cari fiyatlar baz alınarak , 1950-1960 dönemlerinin dış ticaret verileri , ithalat-ihracat , dış ticaret dengesi ve bu hacmi

İhracatın ithalatı karşılama oranlarıyla beraber gösterilerek , tabloda detaylı incelenmiştir.

Tablo 3.
Türkiye’de 1950-1960 Dönemi Dış Ticaret Verileri (Cari Fiyatlarla Milyon Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
1950	263	286	-23	549	92.2
1951	314	402	-88	716	78.1
1952	363	556	-193	919	65.3
1953	396	533	-137	929	74.4
1954	335	478	-143	813	70.0
1955	313	498	-185	811	63.0
1956	305	407	-102	712	74.9
1957	345	397	-52	742	86.9
1958	247	315	-68	562	78.5
1959	354	470	-116	824	75.3
1960	321	468	-147	789	68.5

Kaynak: Türkiye’de İhracatın Gelişimi, www.dtm.gov.tr/27.03.2023.

Tablo 3’de görüldüğü gibi özellikle 1952 yılından itibaren dış ticaret dengesi , yani ithalat ve ihracat dengesi birbirlerinin iki katına ulaşmıştır ve bu kaldıraç arasında ki ciddi fark sonraki yıllarda ilgili hükümeti tedbirler almaya zorlamıştır. Muhtemel olarak , bu kısıtın uygulanması sonucu ekonomi küçülmeye giderek 1959’lu yıllara

kadar dengeleyici ve parayı devalüe edici politikalar uygulanmıştır. Nihayetinde ise , 1952-1958 yılları arasındaki kısaç oldukça daralma göstermiştir.

Tablo 4’de dönemin yabancı sermaye hareketleri , yıllık ve birikimli olarak iki gruba ayrılarak yıllık milyon dolar ve milyon TL ve birikimli milyon dolar ve milyon TL olarak 1950-1960 dönemleri verileri kapsamlı olarak incelenmiştir.

Tablo 4.
1950-1960 Döneminde Türkiye’de Yabancı Sermaye Hareketleri

Yıllar	Yıllık		Birikimli	
	Milyon Dolar	Milyon TL	Milyon Dolar	Milyon TL
1954’ e kadar	2,8	7.9	2,8	7.9
1954	2,2	6.1	5,0	14.0
1955	1,2	3.3	6,2	17.3
1956	3,4	9.4	9,6	26.7
1957	1,3	3.6	10,9	30.3
1958	1,1	4.5	12,0	34.8
1959	3,4	20.5	15,4	55.3
1960	1,9	16.3	17,3	71.6

Kaynak: Cömert, “Yabancı Sermayenin Dünyü Bugünü ve Geleceği”, Hazine Dergisi, Sayı: 12, Ekim, 1998, s.14; Erçakar ve Karagöl, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, 2011, s.12.

Tablo 4’den hareketle 1950 dönemi ile başlayan yabancı sermaye hareketleri birikimli olarak her yıl özellikle milyon TL bazında artış göstermiştir. Avrupa ülkelerine işgücü göçünün başladığı 1960 dönemine gelindiğinde gerek birikimli kalemde gerekse yıllık kalemde sürekli bir artış meydana gelmiştir. Ve her iki kalem sonunda da 1960 senesine gelindiğinde en yüksek veri burada ortaya çıkmıştır.

Özellikle 1960 senesinde milyon TL bazında incelendiğinde 71.6 oranıyla 1950'den bu yana gelen en büyük oran olarak tabloda gösterilmiştir.

1.3 Serbest Piyasa Ekonomisine Geri Dönüş

1960 dönemine gelindiğinde Turgut Özal başkanlığında ki hükümet serbest piyasa ekonomisine geçiş yaptı. Turgut Özal bu dönem devletçilikten neoliberalizm'e önemli bir adım atmış oldu. Özel sektörün güçlü bir şekilde teşvik edilmesiyle beraber altyapının gelişmesi adına önemli projeler başlatıldı. Özellikle sanayi , tarım ve enerjinin ülkenin her bir yerine minimum fiyat düzeyinde aktarılmasını sağlamak adına çeşitli çalışmalara imza atıldı. Özelleştirme adına karşı belirli karşı görüşler olmasına rağmen Turgut Özal'ın yaptığı çalışmalar Türkiye Ekonomisinin gelişmesi adına önemli rol oynamıştır.

1960 senesinde Adnan Menderes hükümetiyle kurulan fakat Süleyman Demirel zamanında önem kazanmış olan '' Devlet Planlama Dairesi'' Türk ekonomisi adına çok önemli bir kurum olmuştur. Ve bu dönemin başkanı olan Turgut Özal serbest piyasa ve ihracata yönelik teşvikleriyle Türkiye ekonomisinin yükselişe geçmesine sebep olmuştur (Çifçi,2008,s.6).

Sekiz yıl içinde ihracat 2,9 milyar ABD dolarından (1980) 11,7 milyar ABD dolarına (1988) yükseldi. Özellikle sanayi, bu reformların bir sonucu olarak, yüzde 19,8'den (1980) yüzde 36,2'ye (1987) muazzam bir şekilde büyürken, tarımsal üretim (1980: yüzde 21,4; 1987: yüzde 16,7) azaldı (Türkiye İstatistik Kurumu , 2021).

1990 senesinde tarımda GSYH payı daha da azalmakla beraber sanayi mallarının üretimi ve ihracatı da arttı. Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996 tarihinde imzalanan Gümrük Birliği anlaşmasıyla beraber Türkiye ile olan gümrük vergilerinin düşürülmesi söz konusu oldu(Çifçi,2008).

1.4. Kara Çarşamba (2001 Ekonomik Krizi)

1990 senesinin ikinci yarısında enflasyonun olumsuz seyretmesi ve artan işsizlik sebebiyle ve akabinde 2001 yılında Türk bankacılık sisteminin çöküşüyle beraber Türkiye ciddi bir ekonomik krizle baş başa kaldı. Bu geniş kapsamlı mali kriz Türk ekonomisi adına 1945 senesinden bu yana ciddi bir stagflasyona yol açmıştır.

Gayri safi milli hasıla yüzde 9,5 düştü ; gayri safi yurtiçi hasıla 2,123 ABD dolarına düştü (TÜİK,2021).

Türkiye'nin Ulusal bir iflas eşiğinde sayıldığı bu dönemde Uluslararası para fonundan (IMF) alınan kurtarma kredisiyle Türkiye ekonomisi yavaşta olsa zaman içerisinde toparlanmaya başladı. IMF'den alınan bu kredi sayesinde uzun süredir var olan durgunluğa son verdi ve Türkiye ekonomisi adına olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ve sonuçlar su şekilde seyretmiştir : ‘‘2002'den bu yana yüzde 8'e varan ekonomik büyüme görülebiliyor, "2001'den bu yana devlet borcu GSYİH 'nın yüzde 94'ünden yüzde 70 ' e, yeni devlet borcu GSYİH 'nın ,%21 oranından %7 oranına düştü ve %10' un altındaki enflasyon, otuz yılın en düşük seviyesini göstermiş oldu (TÜİK,2021).

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ

2. bölüm de süreç içerisinde Türk dış ticaretin gelişimiyle beraber Federal Almanya Cumhuriyeti göç süresi öncesi ve göç boyunca mevcut gelişim ve değişim kapsamlı incelenmiştir. Özellikle Türkiye 1980 öncesinde göreceli olarak kapalı olarak düzenlenmiş olan kalkınma stratejisiyle beraber , ithal ikameci bir ülke konumuna gelerek küresel rekabet gücünü elde edememiştir. 1970 sonlarında yaşanan derin borç çıkmazları ve ödemeler dengesi krizleri Türkiye’yi darboğaza sokmuştur. Tüm bu süreçlerle beraber Alman dış ticareti de ele alınarak iki ülkenin dış ticaret gelişimleri kapsamlı olarak 2.bölüm de incelenmiştir.

Dış ticaret kavramını basit olarak şöyle açıklayabiliriz; kendi ülkesinde üretilmediğini yada yüksek maliyetle ürettiği bir malı veya hizmeti yabancı bir ülkeden düşük bir maliyetle karşılamasına dış ticaret olarak tanımlayabiliriz (Ünlüöner ve Tayfun,2005, s.269-270 , Berber ve Bocutoğlu,2010 s.165-169; Karluk,2013,s.2-12).

İnsanlık tarihinde ilk kez 19.yüzyılda ortaya çıkan dış ticaret olgusunun temel noktasını kapitalizm, sanayi devrimi ve serbest piyasa ekonomisinin düşünce fikirleri oluşturmuştur. Bu bağlamda her ürün (mal ve/veya hizmet), her yerde ve her şartta üretilmeli düşüncesi ortaya atılmıştır. Böylece serbest piyasa ekonomisinin ve kapitalist sistemin temel düşüncesini oluşturan; her bir faaliyet ve her bir parça dünya üzerinde en ucuza mal olduğu yerlerde üretilmesi ve bu mal ve hizmetlerin fiyatlarının; kârlarının en yüksek olduğu yerlerde satılması şeklinde ortaya çıkmıştır . Maliyetler minimum seviyede tutulurken, kârları maksimum yapan seviyede satışları gerçekleştirmek, kapitalizmin dış ticaret bağlamındaki temel düşüncesini oluşturmaktadır (Aksu, 2014, s.416-417).

Türkiye Cumhuriyeti tarihine baktığımız da savaş dönemlerine denk gelmesi sebebiyle özellikle I. Dünya savaşı ve kurtuluş savaşının yaratmış olduğu olumsuz ekonomik etkiler söz konusudur. Bu oluşan olumsuzluklar neticesinde de dış ticaret kavramı şekillenmeye başlamıştır. Liberal ekonomi politikasını terk edip devletçi bir ekonomi politikasını izleme noktasında alınan kararlar 1929 senesinde Gümrük tarifelerinin değiştirilmesiyle başlamıştır. Özellikle 1960 senesinde ithal ikameci bir ekonomi politikası izlenmeye başlamasıyla ihracatı olumsuz yönde etkileyen bir takım

sorunlar baş göstermiştir. Özellikle yurt içinde belirlenen fiyatların yurt dışında belirlenen fiyatlara göre oldukça fazla olmasıyla beraber , ithal yasakların ortaya çıkması ve belirli miktar kısıtlamalarının baş gösterdiği bir dönem olmuştur. Akabinde 1970 senesinde yaşanan belirli arz şokları özellikle Türkiye gibi ihracatının ithalata bağlı olduğu bir ülke olmasından kaynaklı dış ticareti oldukça olumsuz etkilemiştir (Savrul Kılınç ve Kılıç ,2013,s.227-238).

1980 senesi dış ticareti ele alındığında ise Piyasalarda üretimde, hammadde anlamında noksanlıkların yaşandığı ve malzeme stok yönetiminde ciddi sorunların olduğu (darboğaz) dönemine girilmiştir. Yaşanan bu mevcut durumun aşılması ve Türkiye dış ticaretinin yeniden ivme kazanması adına 24 Ocak 1980 kararlarına gidilmiştir. Bu kararlar neticesinde mevcudiyette kullanılan ithal ikameci politika yerini ihracata yönelik sanayileşme politikasına bırakmıştır. 1980-1989 yıllarını kapsayan dönemde ise dış ticaret önünde bulunan doğrudan ve dolaylı tüm engellerin kaldırılması yoluna gidilmiştir.1996 senesinde ise artık Türk Dış Ticareti küresel bir boyut kazanarak Gümrük birliğine üye olmuştur. Bu anlamda Türk Dış ticaretinin gelişimi Osmanlı dönemine bakıldığında Tarıma dayalı olsa da zaman içerisinde yerini sanayileşmeye bırakmıştır. Kuruluş yıllarında ise savaş dönemlerine denk gelmesi sebebiyle ve Lozan anlaşmasının gümrük tarifelerini kapsayan ve dış ticareti oldukça etkileyen bir maddesi olması sebebiyle ,1929 tarihine kadar geçerli sayılmasıyla beraber ekonomik olumsuzluk olarak dış ticaret açığı sorunu baş göstermiştir. Bu dönemden sonra yıllara göre bakıldığında 1929 tarihinden sonra ticaretin önüne getirilen sınırlamalarla dış ticaret açığı yerine dış ticaret açığı vermeye başlamıştır. II. Dünya savaşına gelindiği zaman her ülke kendi adına korumacı politikalar izlemesiyle beraber Türkiye’de korumacı politikalar izlemeye başlamıştır. Özellikle 1950 sonrasında yabancı sermaye kredilerinin yurt içine gelmesiyle beraber bir takım tüketim harcamalarını etkilemesi ve ekonomik büyüme modelinin ithal girdi üzerine kurulması söz konusu olmuştur (Kılınç ve Kılıç,2013,s.227-238) .

1929-1932 yılları arasındaki dünya ekonomik krizinin bir sonucu olarak, Türkiye’de ticaret açığında keskin bir artış oldu. Sanayi malları ve hammadde fiyatları, hammadde fiyatlarındaki düşüşün daha da büyük olmasıyla birlikte büyük bir düşüş yaşadı (Keuthen,1993, s. 36).

Korumacı Politika ekonomisini benimseyerek mevcut ekonomiyi düzeltmek ve mevcut politikayı korumak adına Mustafa Kemal Paşa , yerli üretimi desteklemek ve

korumak amacıyla kilit olan altı ilkedен biri olan devletçilik ilkesini kullanma kararı almıştır. Diğer bir amaç ise dengeli işleyen bir ticaret dengesi yaratmaktır. Bu nedenle Atatürk doğrudan yabancı yatırımları ve dış devletlerden büyük borçlanmayı reddetti. Ve akabinde devlet teşebbüsünün güçlendirilmesi adına ilk beş yıllık plan bu amaçla 1934 ‘ de ortaya çıktı. Türkiye bu anlamda uyguladığı devletçi politikasıyla beraber sanayi üretiminde önemli bir ivme kazandı. Ticaret dengesi yine pozitif yönlü değişmeye başladı. Ve bu değişikliklerin yaşanmasıyla beraber Türkiye , dış ticaretini dönüştürmeyi başardı (Arslan ,1995 s.44).

Ülke, tüketim malları ithalatçısı konumundan üretim malları ithalatçısı konumuna geldi ve İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi, hükümetin tarafsız bir konumdan ABD ile daha güçlü bir siyasi ve ekonomik yakınlaşma arayışında olduğu Türkiye için yeni bir gelişme aşaması anlamına geliyordu. Bununla bağlantılı olarak, ülkenin yeni oluşan dünya ekonomisine entegrasyonunun temel yapı taşı olarak hizmet eden devletçilik ve korumacılıktan liberalizme doğru bir hareket olmuştur (Arslan, 1995 s.44).

Türkiye ekonomisi ivme kazanmaya başladığı ve reformların ve mevcut ekonominin iyileştirilmesi adına yapılandırılmasına başlandığı 1950 senesine gelindiğinde özellikle korumacılıkla idame ettirilen ekonomide yeni bir durum meydana geldi ve korumacılık kaldırıldı. Korumacı önlemlerin sona ermesi nedeniyle ithalat keskin bir şekilde artarken, ihracat durağanlaştı. O dönemde ana ihraç malları fındık gibi %80 tarım ürünleriydi. kuru üzüm, tütün ve pamuk (Eisenbach, 1991, s. 19).

Tüm bunlarla beraber olumsuz seyreden ekonomi sonucunda enflasyon oranlarında ciddi bir artış ve ödemeler dengesinde yaşanan aksaklıklar ve en önemlisi mevcut ekonomi içerisinde Türk lirasının değer kaybetmesiyle beraber kriz iyice kendini belli etmeye başladı. Uzun bir süre durgunluğa sebebiyet veren ekonomik kriz sebebiyle 1960 senesinde tekrardan korumacı ekonomi politikası izlenilmeye devam etmiştir. İthal ikamelerinde mevcut değişimlere gidildi dayanıklı tüketim mallarından dayanıksız tüketim mallarına geçişin yaşandığı bu dönemde özellikle sanayi kullanımında dışa olan bağımlılığın azaltılması hedef alındı ve bununla beraber yabancı sermayede kullanılan ülke parası önem kazandı. Özellikle bu tezin ana konusu olan işgücünün verimliliğinin sağlanması ve işsizlik olgusunun git gide arttığı 1960 senesinde dış devletlere işçi akımları yaşandı (Siebert, 1991 s.93) .

Özellikle bu dönemde tarımsal ürünlerin ihracatının yapılmasının yanı sıra bu çeşitli ek ürünlerin de ihracatı yapılmaya başlandı. Ancak Türkiye için henüz söz konusu sanayileşme ivmesi kazanılamadı çünkü hala tarıma dayalı olan ihracat , tarımın yanına gelen ürünleri geride bıraktı. 1970'lerin sonunda ithal ikamesi politikasının sınırlarına ulaşıldı. Artan korumacılık, endüstrinin daha fazla sermayeye ihtiyacı olduğu anlamına geliyordu. Aynı zamanda, sermaye mallarının üretiminde hiçbir ölçek ekonomisi sağlanamadı. Bu, yetersiz çiftlik boyutlarına yol açtı. İthal ikameci politikanın ana aracı olarak koruma, döviz arzında bir darboğaza neden oldu ve böylece ticaret dengesi açığında keskin bir artışa yol açtı (Siebert,1991 , s.9-3) .

Ancak Türkiye ekonomisi öngöremediği bir sorunla tekrardan karşı karşıya kaldı ve geçmiş yıllarda yaşanan ekonomik krizin ardıçları bu sefer daha büyük oldu ve daha keskin bir ekonomik kriz etkisini gösterdi. Yine Türkiye için ciddi bir sorun olan işsizlik etkisini gösterdi ve Türk lirası değer kaybetmeye devam etti. 1980 yılının başında askeri darbeden sonra köklü reform adımları atıldı. O dönemde ekonomik olarak yükselen bir ülkeye yönelen Türkiye, dış ticaret politikasını değiştirdi. Bu başarısız ithalat sübvansiyonları politikasından dış ticaretin serbestleştirilmesine doğru bir dönüş anlamına geliyordu (Siebert ,1991,s. 96) .

Daha sonra ise sermaye piyasasında faiz oranları serbest bırakıldı ve döviz kurları esnek bırakıldı. Türk lirasında sert bir devalüasyon yaşandı ve bu aynı zamanda ihracatta güçlü bir artışa neden oldu bunun sebebi ise , Türk ürünleri dünya pazarında çok ucuza satılabiliyordu. Turizm, ekonominin döviz elde etmek için yeni bir dalı olarak keşfedildi ve önümüzdeki birkaç yıl içinde büyük ölçüde genişletildi. Önceki yıllarda büyük ölçüde sübvansiyon edilen tarım, kesintileri kabul etmek zorunda kaldı. Yabancıların ihracatı teşvik etmek için yatırım yapmaları için basitleştirmeler ve yeni teşvikler söz konusu olmuştur (Keuthen , 1993 s.67).

Geçen seneler ardından Türk Dış Ticareti için oldukça önemli olan bir anlaşmaya gidildi ‘‘Gümrük Birliği anlaşması ‘’. AB ile yapılan bu anlaşmayla beraber Türk dış ticareti adına önemli bir adım atılmış oldu ve Sanayi ürünleri için ithalat ve ihracat vergileri ve diğer ticareti engelleyici ücretler iki ortak arasında düşürüldü (Bfa1,1997, s.75).

Mevcut olan tüm ticari mallar için söz konusu olan bu anlaşmayla beraber özellikle Türk dış ticaretinin daha geniş bir alana yayılması adına önemli bir adım olan

bu anlaşma neticesinde ticaret önünde meydana gelen engellerin kaldırılması gibi dış ticaret önündeki aksaklıkların giderilmesi adına önemli bir anlaşma olmuştur. Maliyet avantajlarının ikili olarak yürütülmesi , nihai hedefin ticaretin canlandırılması olan bu anlaşma rekabet olgusunu da arttırdı. Özellikle Türk dış ticareti için mevcut ekonomide önemli bir yere sahip olan ihracatçılar Avrupa pazarına akın ettiler.

2.1. Süreç İçerisinde Federal Alman Ekonomisinin İncelenmesi

Özellikle ikinci dünya savaşından sonra bakıldığında Doğu Almanya bloğu ekonomik görünümü itibariyle planlı bir ekonomik görünüm sergileyerek , üretim faktörlerinin özel bir mülkiyet altında olmasına son vermiştir. Bununla beraber doğu bloğu gelişmiş sanayi ülkeleri arasında varlığını koruyarak satın alma gücü paritesi açısından da dünya sıralamasında da kendini belli ederek bir çok ülke arasından da kişi başına düşen milli gelir olgusunda da diğer ülkelere nazaran yüksek milli gelir oranına sahip ülke olmuştur (Şanlıoğlu , 2010 ,s.74).

Ancak bunun yanı sıra diğer tarafta ise iktisadi olarak gelişimini tamamlayan Batı bloğu özellikle doğu bloğundan batı bloğuna olan akım neticesinde Batı Almanya daha avantajlı konuma gelmiştir. Doğu bloğunun borç oranı gelişen yıllarda artış göstermesiyle beraber 1980'lere gelindiğinde bu durum ciddi bir iktisadi sorun niteliği taşıdı ve iki Almanya'nın birleşmesi yoluna gidilmiştir. Bu birleşim sonucunda iki farklı ülke konumunda gösterilen Doğu ve Batı bloğu arasında birleşime rağmen ciddi noksanlıkların yaşandığı ve bu noksanlıkların en büyük sorunlarından biri olan Doğu bloğunun Batı bloğu seviyesinde kalkınma noktasında geri kaldığı ve Batı Almanya'nın ise sermaye birikimine sahip , kalkınmışlık seviyesi yüksek ve işçi ücretlerinin oldukça yüksek seviyede olması bir çok işçi sınıfı elemanında Doğu'dan Batıya göç etmesine sebep olmuştur (Şanlıoğlu , 2010, s.74-75).

1 Temmuz 1990 senesinden sonra yürürlüğe girmiş olan Para birliği anlaşmasıyla beraber , Doğu bloğu ' da ortak para birimi olarak DM ' ı kullanmaya başlamıştır. Para birliği öncesi 1 DM ile 1 Doğu Alman Markı arasında ki kur farkı $1/4 - 1/5$ arasında seyrediyordu ve bununla beraber , $2 \text{ Doğu Alman Markı} = 1 \text{ DM}$ şeklinde oluşmuştur. Tasarruf mevduatlarında ki değişim kuru ise , $1 \text{ DM} = 1,4 \text{ Doğu Alman Markı}$ olarak belirlenmiştir (Şanlıoğlu , 2010,s.77).

Tüm bunlar doğrultusunda ekonomik olarak birleşimi söz konusu olmadan önce iki ülke arasında 3 ana maddeden oluşacak bir politika izlenmiştir bunlar ;

1. Ekonomik ve parasal birlik
2. Yed-i Emin kurumunun kurulması (Treuhandanstalt) Doğu Alman kamu işletmelerinin özelleştirmek amacıyla kurulması
3. Yatırım ve teşvik politikalarının işleyişe girmesi için hızlandırma çalışmalarının yapılması (Şanlıoğlu , 2010,s.75).

İki ülkenin birleşmesi sonrası , Batı bloğunun daha fazla gelişmiş olması sebebiyle gerek ücretler gerekse faizler açısından makro düzeyde istenilen birleşme gerçekleşmemiştir. Doğu bloğunda ki işçi ücretlerine karşın Batı bloğunda ki işçi ücretlerinin fazla olması , Doğu kesimden Batı kesime doğru bir işçi göçünün doğmasına ve bu da nüfus yapısında ortaya çıkan değişimlere neden olmuştur. Yaşlı nüfus oranının artması üretimde verimlilik olgusunu da ortaya çıkarmıştır. Bu sadece makro düzeyde değil sosyal düzeyde de bir farklılığın doğmasına sebep olarak, genç ve eğitilmiş nüfusun göç etmesi ekonomik kalkınmayı daha da zorlaştırmıştır (Şanlıoğlu ,2010,s.96).

2.1.1. Federal Almanya Cumhuriyetinin Konjonktür Değerlendirmesi

Federal Almanya Cumhuriyeti ikinci dünya savaşına gelene kadar Doğu ve Batı Almanya olmak üzere iki farklı kutup olarak varlığını sürdürmekteydi. Almanya'nın doğu ve batı bloklarının tekrardan entegre olması ve Varşova paktyla beraber SSCB krizinin çözülmesi Avrupa ülkelerini oldukça ilgilendirmişti. Ekonomik , dış politika ve stratejik anlamda bütün konuları etkileyecek olan bu değişim yeni Federal Almanya Cumhuriyetinin temellerini atmıştır. Almanya doğu ve batı kutuplarının birleşmesiyle zaten stratejik anlamda oldukça güçlü bir ülke konumundayken daha da güçlenmiş ve diğer devletler açısından bir risk teşkil edecek konuma gelmiştir. Bu anlamda AB ve NATO ile beraber Almanya'yı bir devlet otoritesine bağlayarak mevcut riskleri ve güçlü alman politikalarını minimize etmek isteyen diğer dış devletler Federal Alman Cumhuriyetinin ABD ve Sovyetler Birliğinin 'de onaylamasıyla yeniden birleşimini tamamen gerçekleştirmiştir (Dayangaç, 2006, s.14).

Berlin Duvarını 1989 yılının Kasım ayında yıkılması ve Doğu Avrupa'da başlayan demokratikleşme ve reform hareketleri, iki Alman devletinin birleşmesi sürecinin başlangıcı olmuştur. Birleşme sürecinde “aşama aşama ilerleme” stratejisi yerine “şok tedavi” yöntemini tercih eden Almanlar, 45 yıl boyunca farklı ekonomik ve siyasi sistemlerle yönetilen iki Alman devletinin birleşmesi için ilk adım olarak, bir Ekonomik ve Siyasi Birlik kurmuşlardır (Dayangaç, 2006, s.14).

Almanya ekonomisi neredeyse 2000'li yılların başında durgunlaştı. En kötü büyüme rakamlarına 2002 yılında (%+1.4), 2003'te (%+1.0) ve 20 Almanya, AB , G8 ve G20' nin kurucu üyesidir ve 2003' ten 2008'e kadar dünyanın en büyük ihracatçısı olmuştur. 2011 yılında üçüncü büyük dış satımcı ve üçüncü büyük dış alımcı olarak kalmıştır.05'te (%+1.4) ulaşılmıştı (Dayangaç, 2006, s.14-15).

2.2. 1949-1966 Sosyal Piyasa Ekonomisi

Alman markının tanıtıldığı bu dönem Alman ekonomisi adına mucize olarak sayılan dönemdir. Tarihte oldukça önemli yere sahip olan “Marshall planı” ve “Kore patlaması” Alman ekonomisinin ciddi derecede ivme kazanmasında çok büyük rol oynamıştır. Sosyal piyasa ekonomisi politikasını izleyen dönemin ekonomi bakanı Ludwig Erhard , kendi çalışmalarının da yer aldığı sosyal piyasa ekonomisi rekabet olgusunu , özel mülkiyet kavramını ve kar yönetimini esas alan bir ekonomi anlayışı benimsemiştir. Özellikle bu çalışmanın da esas konusu olan ve gerek alman ekonomisi gerekse Türk ekonomisi için oldukça önemli olan işgücü anlaşması ve işe alım süreci bu dönemde ki ekonomi politikasıyla beraber şekillenmiştir (Wirtschafts Woche-Alman Ekonomi Tarihi 2021).

Dünya ekonomisi ve Federal Alman ekonomisi adına birinci dünya savaşının yaşanmasından hemen önce dünya ticareti açısından birbiriyle bağlı politikalar izlenmekteydi. İkinci dünya savaşına gelindiğinde ise özellikle tüm dünya ekonomilerinde ticaret engellerinin arttığı bir dönem yaşanmaktadır. Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında Almanya, paranın piyasada ekonomik anlamda oldukça bollaştığı bir dönemden geçmekteydi. Ancak bununla kalmayıp savaşın yıkıcı etkisinden dolayı borçlanmanın da baş gösterdiği ve uluslararası ticaret dengesinde çeşitli noksanlıkların yaşandığı bir dönem olduğu için Alman ekonomisi de bundan etkilenmiştir. Özellikle tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz sebebiyle 1930 Haziran'ında Smoot-Hawley tarife yasasının getirilmesiyle ABD' de başlayan, büyük bir

korumacı gerileme ve bununla bağlantılı bir kur savaşı yaşandı. 20.000'den fazla ürün, Birleşik Devletler ekonomisini dış rekabetten koruyordu (Wirtschafts Woche-Alman Ekonomi Tarihi 2021).

Diğer devletler de kendilerini mühürlediler ve koruma sarmalı kendi yolunu tuttu. Ancak nihayetinde, ilgili tüm ülkeler bundan zarar gördü ve kriz daha da kötüleşti ve akabinde GATT , IMF ve Bretton Woods sistemi çerçevesinde önümüzdeki çeyrek yüzyıl için temelde sabit döviz kuru ile güvenilir bir uluslararası para düzeni gibi uluslararası kuruluşlar oluşturdular (WirtschaftsWoche-Alman Ekonomi Tarihi 2021).

Dönemin ekonomi bakanı , mevcut krizin yarattığı durgunluk döneminden Almanya'yı çok hızlı bir şekilde çıkardı ve Avrupa pazarında Almanya tekrardan ekonomik anlamda ivme kazandı. (GATT ve bağlı tarife indirimleriyle beraber) . Güçlü bir ekonomi iyi ihracat performansı ile ölçülebilir , Alman ekonomisi o dönem çok iyi bir ihracat performansı göstererek noksanlıkları gidermeyi hızlı bir şekilde başarmıştır (WirtschaftsWoche-Alman Ekonomi Tarihi 2021).

Özellikle alman şirketleri ekonominin nasıl ivme kazanacağını çok iyi biliyordu ve bu anlamda yatırım ve ihracat performanslarını koordine etme konusunda oldukça başarılıydılar. Ancak bu durum Bretton Woods sisteminin dönemin para birimi olan Mark'ı düşük değerlendirdi ve bunun doğurduğu olumsuz sonuçla beraber Alman ekonomisi dünya'da ihracat anlamında ucuz konuma gelmiş oldu (WirtschaftsWoche-Alman Ekonomi Tarihi 2021).

Zaman içerisinde Bretton Woods sisteminin çökmesi Alman ekonomisi için olumlu bir sonuç doğurmuş oldu çünkü bu sistemin çökmesiyle beraber alman para birimi olan Mark tekrardan değer kazandı. Ancak petrol krizinin yaşanması ve talebe dayalı bir ekonomi politikasının izlenmesi enflasyon oranda bir artışa neden oldu çünkü bu durum bir maliyet şokunun yaşanmasına neden oldu.1928 de yaşanan hükümet değişikliği ile beraber talebe dayalı olan ekonomi politikası yerini arza dayalı bir ekonomi politikasına bırakmıştır. Bu süreçte alman markı ABD karşısında güçlü bir döviz kuru dalgalanması ile karakterize edilmiştir ve bunun nedeni de ABD enflasyonla mücadele edebilmek için yüksek faiz oranı politikası uygulamış ve Sovyetler birliği ile silahlanma yarışının baş göstermesidir (WirtschaftsWoche-Alman Ekonomi Tarihi 2021).

2.2.1. Schiller Dönemi

Bununla beraber gelişen yıllarda Almanya da işsizlik etkisini göstermeyi sürdürmekteydi ve artık Almanya Avrupa için ekonomik anlamda gücünü yitirmiş ve düşüşe geçen bir ülke konumuna geçmiş oldu. Daha sonra ise Alman ekonomisi koalisyon değişikliği ile farklı bir ivme kazanarak adeta toparlanma sürecine geçmeye başladı. Schiller dönemi ile beraber uygulanan yeni ekonomi politikasında ise ; " Ekonomi'nin küresel kontrolü " şeklindeki ekonomi politikası kavramı, İngiliz İktisatçı John Maynard Keynes'in fikirlerine dayanmaktadır . Döngüsel olmayan eylem ilkesini takip eder ve bir durgunlukta, vergi indirimleri veya kamu sözleşmeleri gibi ekonomik önlemlerle ekonomiyi canlandırmak devletin görevidir ilkesini savunan bir görüş benimseyip ekonomi politikalarını bu yönde ilerletmişlerdir. Schiller yönetiminde ki ekonomi 4 temel ilke ile yönetilme kararı alır ve bu ilkeler ise ;

1. Tam istihdam ,
2. Parasal İstikrar ,
3. Ekonomik Büyüme ,
4. Dış ticaret dengesi (Federal Alman Ekonomi ve Dış İlişkiler Bakanlığı,2021).

2.2.2. Petrol Krizine Kadar Kambiyo Kurunda ki Gelişmeler

Özellikle DM 'ın kambiyo kuru üzerindeki dalgalanmaları neticesinde ,dolara karşı olan dış değeri Bundesbank ve Amerika Döviz Dairesi tarafından bir müdahale olmadan sabit kurda , dolar başına 2.83 DM dolaylarında seyretmekteydi ve bu da 1972 yılı sonunda Dolar-Mark resmi kur paritesine oranla Markın %13-14 oranı kadar değerlendiğini göstermektedir (Deutsche Bundesbank Raporu ,1974).

Amerika da ekonomik ve politik anlamda yaşanan olumsuz hava neticesinde Dolar kuru Alman Markı karşısında Mayıs –Haziran arasında ki süreçte kesintisiz düşerek 2.28 DM düzeyine gelmiştir ve DM' ın değerlendirme oranı %41'e yükselmiştir. DM o dönemde Avrupa grup dalgalanmasında en zayıf para konumundan , en kuvvetli para konumuna gelmiştir ve bu durumdan sonra Bundesbank edindiği blok paralarının ve bu blok parala üye olan ülkelerin merkez bankalarının sattığı DM tutarı 4.5 milyar marka ulaşmıştır . Bunun üzerine Almanya DM'ı revalüe ederek Avrupa para bloğuna

karşı resmi kuru değiştirmeye karar vererek kapital ithal oranını kısıtlayan tedbirlerini de büyütme yoluna giderek içeriden alınanlara karşı dış ülkelere satım onayı ve kullanılmayan ihraç kotası çerçevesinde özellikle kambiyo kuru emniyeti sağlamak amacıyla yabancı paralar üzerinden kredi alınımına onay vererek DM'in dış değeri %12 oranında artış göstermiştir (Deutsche Bundesbank Raporu ,1974).

2.2.3. Petrol Krizi – Banknot Bankası Politikası 1972-1982

1973 senesine gelindiğinde ise petrol krizinin oldukça fazla etkilemiş olduğu Alman ekonomisi , petrol fiyatlarında ki artıştan da yine alman ekonomisi etkilenmiş oldu. Döviz kurunun ABD doları karşısında revize edilmesi yeniden dalgalanmasını da esas kılmıştır. Bununla beraber savaş sırasında OPEC ülkeleri petrol boykotunu kullanırken petrol üretiminin de belli bir kısmını azaltmaya gitmişlerdir. Bu anlamda yaşanan bu olumsuz olaylar özellikle petrol fiyat endeksinin dalgalı seyretmesinden dolayı yeniden ayaklanmaya çalışan Alman ekonomisini de vurguna uğratmıştır (Federal Alman Ekonomi ve Dış İlişkiler Bakanlığı 2021).

1973 özellikle Federal Cumhuriyet için bakıldığında ‘‘Bundesbank’’ açısından zorlu bir dönemdi. Özellikle Bundesbank ile fiyat istikrarı politikasını sürdürmeyi hedeflerken , Federal hükümet ile koordineli olarak çalışmaktaydı. Uluslararası para sisteminin petrol kriziyle bir kez daha sarsılmasıyla beraber , petrol krizinden doğan para krizi neticesinde doğan spekülasyon dalgası çok az bir süre içerisinde ekonominin dışa karşı korunmasını sağlayan bütün duvarları yıktı ve bunun bir sebebi olarak Alman ekonomisi oldukça fazla likiditeye boğuldu ve Alman markı dolara karşı dalgalanmaya bırakılmıştır (Deutsche Bundesbank Raporu ,1974).

1973 yılında patlak veren petrol kriziyle beraber , enflasyonun hafifletilmesi amacıyla yürütülen bütün müdahaleler durduruldu ve kriz üzerine çalışmalar yapılarak , fiyat hareketi karşısında bir dizi önlemler alınmıştır. Petrol krizi neticesinde , petrol üreten ülkelerin zorunlu olarak fiyat yükseltmesi ithal malların da koordineli olarak yüksek fiyatlardan aktarılmasını sağlamıştır. Bu durum karşısında ise Bundesbank , Federal hükümetle ortak hareket ederek para hareketlerini kısma yoluna gitmeyi amaçlamıştır ve kriz karşısında ekonomik anlamda bütün kurumların enflasyonla mücadele etmesi gerektiğini savunmuştur ((Deutsche Bundesbank Raporu ,1974).

Misafir işçi yasasının kabul edildiği 1961 senesinde Almanya ekonomisini canlandırmak adına ikili sözleşmelerin imzalanması yoluna gitmiştir. Orta vadede, petrol krizi Avrupa petrol ve gaz üretiminin genişlemesine ve SSCB ile doğal gaz anlaşmalarının yapılmasına olanak sağlarken nükleer enerjinin gelişimi de bu tarihlerde meydana gelmiştir. 1970'lerin ortalarında alman ekonomisinde “stagflasyon”, ve “yüksek enflasyon” oranı söz konusu olmakla beraber sosyal liberal hükümet, yeni borçlanmayla finanse edilen ekonomik canlandırma programlarıyla beraber durumu kontrol altına almaya çalışmıştır. Ekonomiyi canlandırmak adına yapılan bütün kurtarma programlarına rağmen bu dönem Alman ekonomisinde işsizlik olgusunu da arttırdı, enflasyon yükselmeye devam etti ve ekonomik büyüme düşük seyirde varlığını sürdürdü (Federal Alman Ekonomi ve Dış İlişkiler Bakanlığı 2021).

2.2.4. Berlin Duvarının Yıkılışı 1982-1989

Tüm kurtarma paketlerinin yanı sıra Alman ekonomisi talebe dayalı ekonomi politikasından vazgeçip arza dayalı ekonomi politikasını sürdürmeye devam edince 1989 dönemine gelindiğinde yeni borçlanmada kayda değer bir azalma yaşanmışsa da devletin mevcudiyetinde ki borçlanma devam etti ve Türkiye ile yapılan işgücü anlaşmasından dolayı işgücüne olan ihtiyaç azalmış ve işsizlik olgusu ortadan kalkmaya başlamıştı. 1989'da Duvar'ın yıkılmasından sonra, Temmuz 1990'da Ekonomik, Parasal ve Sosyal Birlik Devlet Antlaşması, Almanya'nın ekonomik olarak yeniden birleşmesini müjdeledi. Federal Cumhuriyetin ekonomik ve sosyal sisteminin benimsenmesi ve D - Mark'ın resmi para birimi olarak tanıtılmasıyla, yeni federal eyaletlerde sosyal piyasa ekonomisinin tanıtılmasının temeli oluşturuldu (Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz,2022).

Doğu Bloğu 'nun yeniden birleşmesi ve çöküşüne ek olarak, Avrupa Birliği'nin genişlemesi ve yeni Avrupa para birimi olan Euro'yu uygulamaya koyma kararı, Alman ekonomi politikasının temel çerçevesini değiştirmiştir (Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz,2022).

Sayısal Veriler:

Tablo 5’de çalışmaya konu olan iki ülkenin diğer ayağı olan Federal Alman Cumhuriyeti’nin göç süresi öncesi, süreç ve süreç sonrasında kapsayacak şekilde dış

ticarette ki yeri, küresel ithalat ve ihracat olarak ikiye ayrılarak tabloda detaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 5.
Dünya Ticaretinde Almanya

Yıllar	Küresel İhracat (% olarak pay) *	Küresel İthalat (% Olarak Pay)*
1948	%1.4	%2.2
1953	%5.3	%4.5
1963	%9.3	%8.0
1973	%11.7	%9.2
1983	%9.2	%8.1
1993	%10.3	%9.0
2003	%10.2	%8.0
2020	%8.1	%6.7

Kaynak : Dünya Ticaret İstatistikleri İncelemesi 2021, s.56/57. DTÖ.

Tablo 5’ de göç öncesi Almanya küresel ithalat ve ihracat oranları belli bir düzeyde artış gösterirken, özellikle göç dönemini ele alan 1960 dönemi sonrasında her iki kalemdede belirgin ve artarak devam eden ithalat ve ihracat oranlarında büyüme meydana gelmiştir. İşgücü talebine olan ihtiyaç sebebiyle 1960 öncesinde minimal düzeyde seyreden bu tablo özellikle Türk işgücü göçünün yaşanması ve elde edilen işgücü potansiyelinde ki artış sebebiyle 1963-1973 seneleri arasında olumlu düzeyde artış göstermiştir. Ancak 1974 yılında işçi alımlarının durdurulması neticesiyle beraber, 1983 senesi sonrasında bu oranlar dalgalı bir ithalat–ihracat tablosunu da ortaya çıkarmıştır.

Tablo 6’da göç sonrası dönemlerini kapsayan 1980-1993 yılları arasında Türkiye de ekonomik büyüme oranları verilmiştir. Bu oranlar gayrisafi yurtiçi hasıla oranlarının milyar avro cinsinden hesaplanan verileri, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla oranları, reel büyüme oranları ve buna ek olarak enflasyon oranlarının yüzdelik dilimde sağladığı + / - oranları gösterilmiştir. Tüm bunlara ek olarak işsizlik oranları ve bütçe dengeleri de tabloda detaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 6.
1980 -1993 Ekonomik Büyüme

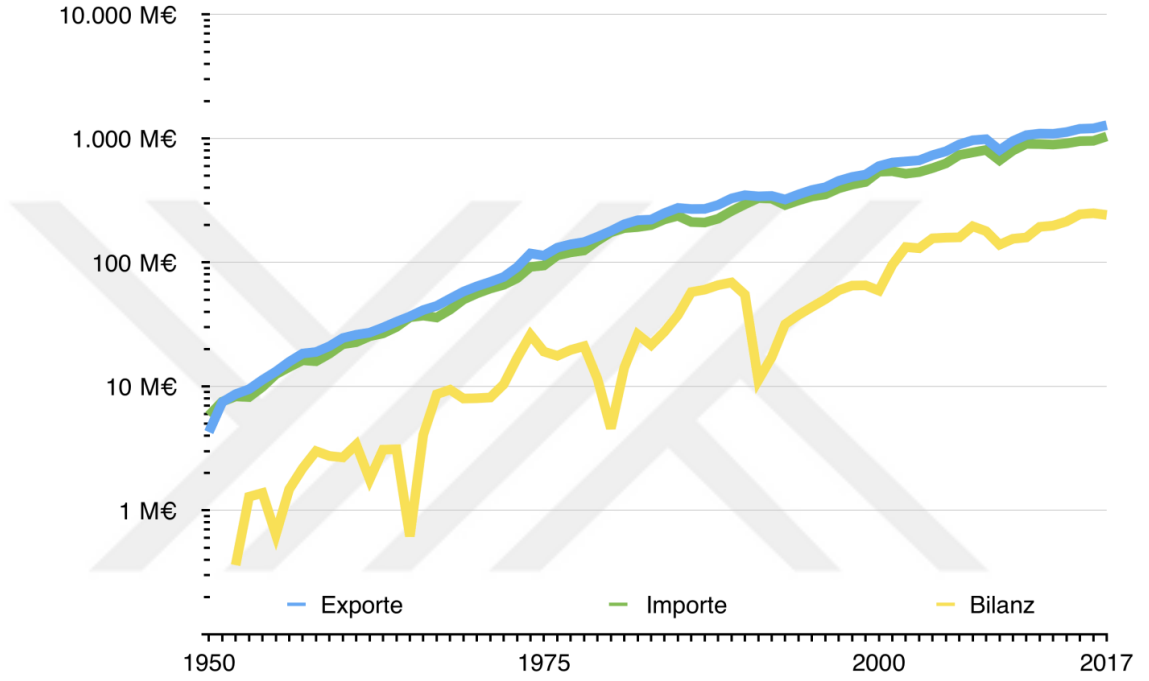
Yıl	GSYİH (milyar avro olarak)	Kişi başına düşen GSYİH (euro cinsinden)	GSYİH büyümesi (reel)	Enflasyon oranı (yüzde olarak)	İşsizlik oranı (yüzde olarak)	Bütçe dengesi (GSYİH'nın yüzdesi olarak)
1980	789.1	10.270	+%1,3	+%5,4	%3,4	---
1981	823.8	10.700	+%0,1	+%6,3	%4,8	---
1982	856.3	11.131	-%0,8	+%5,3	%6,7	---
1983	897.9	11.712	+%1,6	+%3,3	%8.0	---
1984	942.0	12.337	+2.8%	+2.4%	%8.1	---
1985	983.4	12.912	+2.2%	+2.0%	%8.1	---
1986	1.040,00	13.644	+2.4%	-0.1%	%7,8	---
1987	1.074,00	14.089	+%1,5	+%0,2	%7,8	---
1988	1.130.80	14.745	+%3,7	+%1,3	%7,7	---
1989	1.202,70	15.526	+%3,9	+2.8%	%6,8	---
1990	1.312,40	16.624	+%5,7	+2.7%	%6,2	---
1991	1.579,80	19.754	+%5.0	+%3,4	%5,5	-%3,2
1992	1.695.30	21.060	+%1,5	+%5.0	%6,6	-2.6%
1993	1.748,60	21.602	-1.0%	+%4,5	%7,8	-3.1% ¹

Kaynak: IMF ,Worl Economic Outlook Databases “ Aktaran “(wikipedia.de)

Tablo'dan yola çıkarak 1980 dönemi itibariyle, GSYİH oranı her yıl belli bir oranda artış göstererek 1993 senesine gelmiştir. Bu dönem itibariyle GSYİH oranlarında pozitif anlamda yansımalar yaşanmışsa da 1982-1993 yılları eksi oranlarında bir düşüş meydana gelmiştir. Enflasyon oranı ise 1980 dönemi dışında sürekli artı vererek tabloda

gösterilmiştir. İşsizlik oranlarının düzensiz seyretmesi tablodan da görüleceği üzere her sene bir önceki seneden veya sonra ki seneden +/- vererek dalgalı ve düzensiz bir tablo meydana getirmiştir.

Grafik 1’de Almanya’nın ithalat ve ihracat oranları göç öncesi dönem, göç dönemi ve göç sonrası dönemi kapsayarak Milyon Euro bazında artış oranları gösterilmiştir.

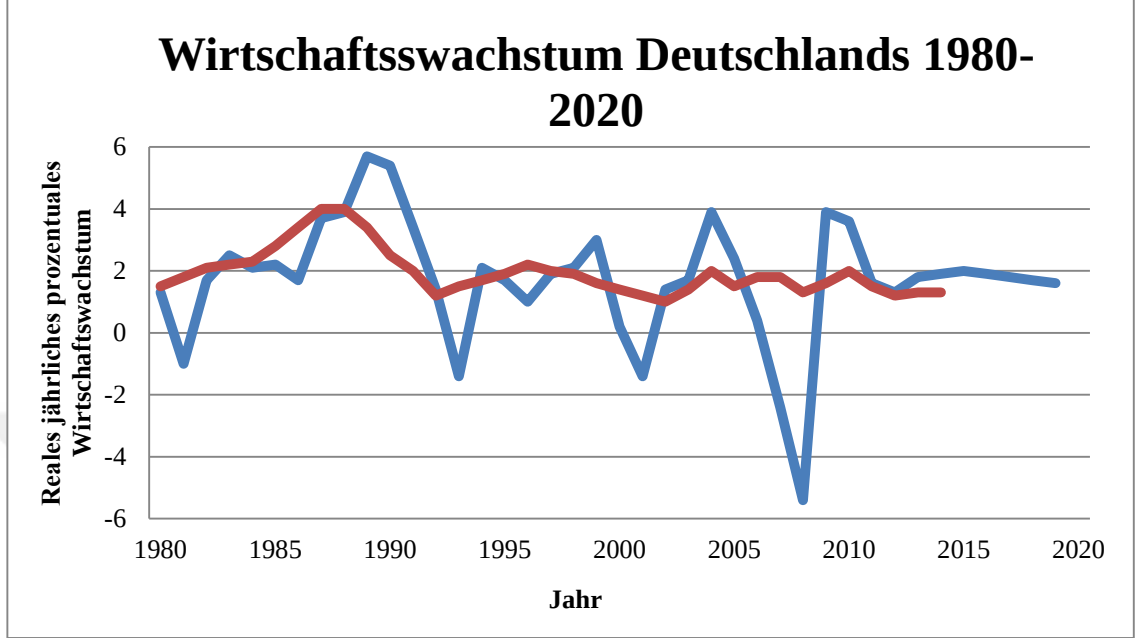

Grafik 1. Almanya İthalat Ve İhracat Rakamları

Kaynak: Von Lidenbrock25451 - Eigenes Werk, CC BY-SA 4.0,

Grafik 1’de görüldüğü üzere Almanya ithalat ve ihracat rakamları göç öncesi dönemde düşük bir oranda seyrederken işgücü göçünün meydana gelmesiyle beraber , 1950 sonrasında sürekli bir artış göstererek , 2017 senesine kadar pozitif yönde büyümüştür. 1950 döneminde 1 Milyon Euro ile başlayan bu süreç , grafik üzerinde de belirtildiği gibi göç sonrasını kapsayan 1975 dönemine geldiğinde 100 Milyon Euro’ya ulaşarak pozitif yönde bir artış göstermiştir. Bu durumu gelişen seneler de takip ederek sürekli artan ithalat ve ihracat oranları dengeli bir grafik çizmiştir.

Grafik 2’de 1980-1990 dönemlerini kapsayan süreçte Alman ekonomisinin büyüme grafiğinin oranları gösterilmiştir. Bu doğrultuda göç sonrası dönemi ele alan bu grafik Alman ekonomisinin de büyüme oranlarını ele alarak oluşturulmuştur.

Grafik 2. 1980-2020 Federal Almanya Ekonomik Büyümesi

Kaynak : (Von Psirus - Eigenes Werk, CC BY-SA 3.0.

Grafik 'den yola çıkarak Almanya ekonomik büyümesi 1980-2020 yıllarını kapsayacak şekilde grafikte gösterilmiştir. 2010 yılına kadar göç sonrası hiç eksi vermeyen Alman ekonomisi , işgücü göçünün ekonomiye pozitif yönde etki ettiğini de göstermektedir. Bu doğrultuda 1980 dönemi sonrasında 1990’da en yüksek seviyeye çıkan oran daha sonra kademeli olarak düşüşe geçmiş ve 1990 senesinde ulaşılan tepe noktasına bir daha ulaşmamıştır. 2010 yılında diğer yıllara nazaran en büyük düşüşün görüldüğü grafikte dalgalı bir ekonomi grafiğinin oluştuğu görülmektedir.

3.BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI

Göç kavramı derin bir şekilde analiz edilmek istenerek Türkiye gibi aynı anda hem çok göç alan hem de göç veren bir ülke olarak Türkiye'nin göç tarihi analiz edilmiştir. Göç kavramını tanımlayarak, bu çalışmaya konu olan işgücü göçünün tarihsel süreci ve kapsamlı analizi 3. Bölümde incelenmiştir.

Göç kavramı literatürde sıkça kullanılan ve araştırılan bir kavram olmakla birlikte, henüz üzerinde anlaşma sağlanmış tek bir tanım bulunmamaktadır. Dolayısıyla, araştırmacıların farklı tanımları aşağıda bulunan tablo 7'de detaylandırılmıştır.

Tablo 7.
Göç Kavramının Tanımlanması:

ARAŞTIRMACI / KURUM	TANIM
Marshall (1999: 685) :	“Bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir.”
Faist (2003: 30) :	“Çok sayıda bağ ile çok sayıda ulus-devlet içindeki iki ya da daha çok konumu ve hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik bir süreçtir.”
Karpat (2003:3) :	“Kişinin doğduğu yerden hedeflediği yere gerçekleştirdiği harekettir.”
Castles ve Miller (2008: 30) :	“Toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir.”
Tunç (2015: 30) :	“İnsanların bireysel veya kitlesel olarak çeşitli nedenlerle bulundukları yerden başka bir yere yer değiştirme hareketleridir.”
Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM), Göç Terimleri Sözlüğü (2019: 135) :	Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesidir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.”
Türk Dil Kurumu (TDK) (2019) :	“Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret.”
Kaynak : Journal of social and humanities sciences research (JSHSR)	

Göç özü itibari ile kişinin ya da toplumun yaşadığı topraklardan alışkanlıklarından, hayat tarzından, sosyal çevresinden, geleneklerinden kopup hiç tanımadığı başka coğrafyalarda kendisine hayat kurmaya çabalaması bakımından değerlendirildiğinde ciddi bir insanlık dramıdır. Bununla birlikte göç insanlığın da bir gerçeğidir. Tarih boyunca insanlar siyasi, dini, ırksal, ekonomik, kültürel ya da hukuksal birçok farklı nedenden dolayı göç etmek zorunda kalmıştır (Çağlar, 2011, s.157).

İnsanlık var oldukça göç toplumsal değişimlerin bir ana unsuru olmuştur. Olağanüstü boyutlardaki göçler yalnızca gelişen teknoloji ve ulaşım ağları sayesinde değil modern çağdan önceki insanlık tarihi boyunca da var olmuştur. Toplumumuzda asırlar boyu göçler yaşanmıştır. Çeşitli nedenlere bağlı olarak gelişen bu durum sonucunda ise insanlar var oldukları toprakları geride bırakmak zorunda kalmıştır (Kaygalak, 2009,s.9).

Türkiye’de ise sanayileşmeyle daha da önemli ve zorunlu hale gelen göç kavramı gerek ekonomik gerekse sosyal anlamda yaşanan zorunluluklar sonucunda ortaya çıkmıştır. Özellikle tarıma dayalı olan ekonomi politikasından vazgeçilip ihracata dayalı bir ekonomi politikası benimsenmesiyle sanayi daha da ön plana çıkmıştır bunun doğurduğu sonuçla beraber ekonomik göçler meydana gelmiştir. Tarımın etkisini yitirmesiyle beraber işsizliğin baş gösterdiği köy kesiminin kentlere olan göç , göç kavramı için oldukça önemli bir konudur. İnsanlık boyunca yaşanan göçler, mekanda eşitsiz biçimde dağıtılmış ekonomik fırsatlardan yararlanma isteğinin bir sonucu olabildiği gibi ekolojik dayatmalar ya da devlet gibi sosyal bir otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, iskanlar ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir (Kaygalak, 2009 , s.9).

İnsanların göç etme hareketleri , göç ettikleri topraklara adapte olmaları ve bu kavramın gerek sosyal gerekse ekonomik yansımaları oldukça kapsamlı bir konudur. Tarihin başlangıcıyla beraber çeşitli göçler yaşanmışsa da ilk göç olgusu ‘‘kavimler göçü’’ ile başlamıştır. Bu göç 4.yy ortalarında meydana gelmesiyle beraber batılı özellikle Çin, kendi devletinin baskısı ve tahrip edici gücü sonucunda Batılı devletlere sığınmak istemiştir ve bu anlamda tarihin en büyük göçü yaşanmıştır. Bu göç bugün bildiğimiz Avrupa Devletleri’nin de temellerinin oluştuğu göç olarak tarihte yerini almıştır (Taşkın ,2014, s.180-181).

Tablo 8 ‘de göç biçimlerinin kapsamlı tanımı ve göç olgusunun ortaya çıkışına sebep olan çeşitli etkiler ve işgücü göçünün özellikleri anlatılmıştır.

Tablo 8.
Gruplar İçin Özellikler, Kısmi Fenomenler ve Örnekler

Göç biçimleri	Gruplar İçin Özellikler, Kısmi Fenomenler ve Örnekler :
Emek göçü	Ticaret, tarım, sanayi ve hizmet sektöründe istihdam sağlamak için yapılan göç.
Eğitim ve öğretim göçü	Okul, akademik veya mesleki nitelikler (,öğrenciler, çıraklar) elde etmek için yapılan göç.
Elit göç	Siyasi, idari, askeri, akademik veya ekonomik seçkinlerin (yetkililer, memurlar, girişimciler, tüccarlar, yöneticiler, bilim adamları, serbest meslek mensupları) göçü.
Kalfalık yürüyüşü	Ticarete göç yoluyla bilgi ve teknoloji transferi , loncalar aracılığıyla ticari işgücü piyasalarında kontrol aracı
Evlilik	Evlilik veya bir ilişki nedeniyle coğrafi ve sosyal alan değişikliği.
Tüccarlar ve tüccarlar göçü	Perakende satış mağazaları kurmak veya sürdürmek için genellikle geçici göç; Özel bir biçim olarak gezici ticaret : gezici iken mevsimlik ticaret faaliyeti
Askeri göç	Askeri mensupların (paralı askerler, askerler, denizciler) içinde konuşlanma nedeniyle coğrafi ve sosyal alan değişikliği.
Bir yapı olarak göçebelik/ göç	Çiftçiler, tüccarlar, hizmet sağlayıcılar veya kesip yak çiftçiler tarafından doğal, ekonomik ve sosyal kaynakları kullanmak için sürekli veya tekrarlanan nüfus hareketi.
Yerleşim göçü	Tarım amaçlı arazi elde etmek için göç
Köle ve insan ticareti	Zorla çalıştırma, yani herhangi bir ceza tehdidi altındaki bir kişinin ihtiyaç duyduğu her türlü iş veya hizmet için göç (sınır dışı etme).
Seyyar satıcılık	Gezici, çoğunlukla küçük ve mikro ticarete ticari faaliyet, ör. seyyar satıcı.
Zorunlu göç	Siyasi , etno –ulusal, ırkçı veya dini nedenler , kaçma, sınır dışı, yeniden yerleşme

Kaynak: Doğu Almanya’nın kültür ve tarih Federal Enstitüsü: Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa.

Göç kavramı incelendiğinde bütün göçlerin temelinde bir yiyecek bulma isteği vardır ki buda tarımın önemini açıkça belli etmektedir. Bu anlamda geçmişte yaşanan bütün göçlerin kökeninde tarım vardır. Daha sonra gelişen koşullarla beraber göç kavramı başka bakış açıları ve başka sebepler ötürü oluşmaya başlamıştır. 16.yy da özellikle yeni dünya topraklarının keşfedilmesiyle beraber bu topraklarda çalışabilecek kölelere ihtiyaç duyulmasıyla beraber Amerika kıtasına yönelik yapılan göçler, emek göçü kavramının başlangıç noktasıdır. Avrupalı tüccarlar tarafından çok sayıda köle Afrika'dan alınarak Güney ve Kuzey Amerika'ya taşınan ve 300 yıl süren bu dönem “merkantilist dönem” olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem kapitalizmin gelişme şartlarına zemin hazırlamış sömürgecilik sonucunda Batı Avrupa'da artan zenginlik 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile sonuçlanmıştır (Toksöz, 2006 s. 11-12, Castles ve Miller, 2008, s. 77).

Tarihteki ikinci büyük göç dalgası ise, Avrupa'da yaşanan endüstriyel gelişmeler sonucunda 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönemde çoğunluğu Britanya'dan olan 48 milyon civarında insanın Avrupa'yı terk ettiği bilinmektedir. Sanayi Devrimi'nde köyden kente gerçekleşen göç dalgası karşısında kentte mevcut sanayinin istihdamda yetersiz kalması söz konusu göçün başlıca sebebi olarak görülmektedir. Bu dönemde Amerika'ya yönelen göçmenler, Kuzey/Güney Amerika ve Avustralya başta olmak üzere denizaşırı ülkelere daimî göç etmiş ve çok fazla sayıda insanın göç etmesi gidilen ülkelerdeki yerli halkın azınlık haline gelmesine yol açmıştır (Castles ve Miller, 2008,s. 77-78).

Kitlesel olarak yaşanan diğer bir emek göçü ise II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'ya yönelik yapılan işçi göçleridir. Endüstrileşen Batı Avrupa ülkelerinin savaş sonrası karşılaştığı işgücü sorununu işçi ithal etmek suretiyle çözmeye çalıştığı görülmüştür. Bu çerçevede göç ofisleri kuran Batı Avrupa ülkeleri özellikle Güney Avrupa ülkeleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkeler ile imzaladıkları anlaşmalar kapsamında “geçici işçi” veya “misafir işçi” statüsünde işgücü ithalinde bulunmuşlardır. Bu göçler 1970'lerde kapitalist sistemde ortaya çıkan kriz ile sona ermiş ve Avrupa ülkeleri göçmen işçilere kapılarını kapayarak ülkede bulunan göçmenlerin geri gönderilmesi yönünde de politikalar izlemiştir.(Castles ve Miller, 2008, s.95-103).

Tarıma dayalı sanayi politikasının izlendiği 1923-1938 dönemiyle beraber işçiler kendi topraklarında yetiştirmek üzere yaptığı faaliyetlerde gelir elde ediyordu. Her köyde tarımın gerçekleştiği bu dönemde gelir elde etme noktasında tarımın oldukça

büyük bir önemi vardı. Daha sonra tarıma dayalı sanayi politikasının terkedilmesiyle beraber ihracata dayalı bir sanayileşme modeli izlenmesi köyde tarımla uğraşan ciddi bir kesimi vurguna uğratmakla beraber işsizliğin baş gösterdiği bir dönem ortaya çıktı. Bu sebeple köyden kente gerçekleşmek üzere bir göç olgusu meydana geldi. Tarım gücüne dayalı olan bu işçi gücü artık yerini makineleşmeye bırakmasıyla beraber köyde işsizliğin baş göstermesi ve kentte işçi gücüne ihtiyaç duyulmasıyla beraber çeşitli ve görece büyük göçler meydana gelmiştir.

Bu tezin yazılma amacındaki göç olgusu ise köyden kente değil köyden başka bir ülkeye göçün incelenmesini esas almaktadır. Almanya’da ihtiyaç duyulan işçi gücü ve Türkiye’de baş göstermiş olan ekonomik kriz ve işsizlik sebebiyle 1961 senesinde Almanya ile imzalanan işgücü anlaşmasıyla tarihin en önemli göçleri arasına giren bir göç yaşanmıştır. ‘İşçi göçü’ , ‘emek göçü’ olarak algılanan bu göç Almanya’nın istihdamında oldukça önemli bir yere sahip olan Türk kökenli vatandaşların Almanya’ya göçü ile yaşanmıştır.

3.1. Türk Tarihinde Göç Kavramı

Türkiye jeopolitik konumu gereğince bir çok ülkeden göç alabilen ve bir çok ülkeye göç edebilme potansiyeline sahip bir ülke konumundadır. Bu anlamda her iki yakaya kolay erişebilen konum sebebiyle ekonomik refah özgürlüğünü Türkiye Cumhuriyetinden önce tamamlamış olan Avrupa ülkelerine de bir köprü olmuştur (T.C İçişleri Bakanlığı.Göç İdaresi Başkanlığı ,2022).

Orta Doğu’daki ve özellikle komşu ülkelerdeki çatışma, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların varlığı, doğu sınırlarının dağınık ve kontrolünün zor olması, Ege ve Akdeniz sahillerinin coğrafi yapısının yasadışı geçişlere uygunluğu gibi nedenlerle, Türkiye, Avrupa Birliği ülkelerine geçmeyi hedefleyen göçmenler için geçiş güzergâhı durumundadır. Özellikle son yıllarda artan ekonomik ve bölgesel gücüyle Türkiye, düzenli ve düzensiz göç hareketleri için çekim merkezi haline gelmiştir. Tüm bu etkenler dikkate alındığında, göç, Türkiye’nin ekonomik, sosyo-kültürel ve demografik yapısını, kamu düzeni ve güvenliğini derinden etkilemektedir (T.C İçişleri Bakanlığı.Göç İdaresi Başkanlığı , 2022).

Osmanlı İmparatorluğu dönemiyle beraber Türkiye için göç olgusunun başladığı bilinmektedir. Bu dönemde Osmanlı Devleti her etnik kökenden dil , din ve

ırk ayırmaksızın her kültürden insanı kendi bünyesine katan bir politika benimsemiştir. Bu anlamda da Türkiye Cumhuriyeti devletinin “göç” kavramı üzerinde kayda alınabilecek bütün olaylar bu dönem ile başlamıştır. Bu dönemle gerek kendi kültürleri içerisinde kalmaya devam etmiş ve gerekse asimile olmuş bir çok yabancı insan Türk topraklarında yaşamını sürdürmüştür. Gerek cumhuriyet öncesi gerekse Cumhuriyet döneminde yapılan göçler aşağıdaki tabloda açıklanmaya çalışılmıştır. Tablodan görüleceği üzere Türki cumhuriyeti asırlar boyu hep göç alan bir ülke konumunda olmuştur. Göçler sonucunda gerek ırk yapısı gerekse kültürel anlamda belirli bir değişimin sonucu olarak Türkiye etnik yapı bakımından oldukça çeşitli bir ülke olmuştur ki buda açıkça görülmektedir ki bunun sebebi tarih perdesinde yaşanan göçler sebebiyle olmuştur.

Bu anlamda göç kavramı irdelendiğinde başlarda tarıma dayalı olan göçlerin zaman içerisinde yerini işsizlik , savaşlar , baskıcı devlet politikalarının yaratmış olduğu tutumdan kaçma gibi bir çok nedeni sayabiliriz. Ancak ilerleyen bölümlerde daha çok ele alacağımız işsizlik kavramından doğan göçler tarih içerisinde de oldukça önemli göçler olarak varlığını sürdürmüştür. Buda zaman içerisinde adını “emek göçü” olarak tarihe yazdırmıştır.

3.2. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Tablo 9’da Cumhuriyet öncesinde Türkiye’nin aldığı göçler detaylı olarak anlatılarak göç süreci tarihsel anlamsa ele alınmaya çalışılmıştır.

Tablo 9.
Cumhuriyet Öncesi Göçler

• 1492 yılında on binlerce Yahudi'nin İspanya'dan gemilerle kurtarılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi,
• 1672 Thököly Ayaklanması'nın ardından matbaacılığın öncüsü İbrahim Müteferrika ile itfaiyeciliğin öncüsü Kont Ödön Seçenyi (Seçenyi Paşa)'nin ve 1699 yılında Macar Kralı Thököly Imre ve eşinin Osmanlı İmparatorluğuna iltica etmeleri,
• 1709 yılında İsveç Kralı Şarl'ın beraberindeki yaklaşık 2 bin kişilik grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğuna sığınması,
• 1718 Pasarofça Antlaşması'nın ardından Macar Kralı II. Rakoczy Ferenc'in Osmanlı İmparatorluğuna sığınması,
• 1830 Polonya İhtilali'nin liderlerinden bugünkü Polonezköy'ün kurucusu Prens Adam Czartorski'nin 1841 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmesi,
• 1848 Macar Özgürlük savaşını kaybeden Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3 bin Macarın 1849'da Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleri,
• Farklı istatistiki veriler bulunmakla birlikte, 1856-1864 senesinde ise Rus Ordusundan kaçan yaklaşık 1.500.000 Kafkas nüfusu Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilerek, Balkanlar'a ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmiştir.
• 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangeli'nin yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğundan koruma talep etmesi.

Kaynak: T.C İçişleri Bakanlığı.Göç İdaresi Başkanlığı , 2022.

3.3 Cumhuriyet Dönemi

Tablo 9’da Cumhuriyet öncesinde Türkiye’de ortaya çıkan göçlerin ele alınmasından sonra Tablo 10’da Cumhuriyet döneminde Türkiye Cumhuriyeti’nde ortaya çıkan göçler tabloda gösterilmiştir.

Tablo 10.
Cumhuriyet Dönemi Göçleri

· 1922-1938 yılları arasında Yunanistan’dan 384 bin kişinin,
· 1923-1945 yılları arasında Balkanlar’dan 800 bin kişinin,
· 1933-1945 yılları arasında Almanya’dan 800 kişinin,
· 1988 yılında Irak’tan 51.542 kişinin,
· 1989 yılında Bulgaristan’dan 345 bin kişinin,
· 1991 yılında I. Körfez Savaşı’ndan sonra Irak’tan 467.489 kişinin,
· 1992-1998 yılları arasında Bosna’dan 20 bin kişinin,
· 1999 yılında Kosova’da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişinin,
· 2001 yılında Makedonya’dan 10.500 kişinin,
· Nisan 2011- Mart 2019 arasında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3.6 milyon kişinin Türkiye’ye gelişi.

Kaynak: T.C İçişleri Bakanlığı.Göç İdaresi Başkanlığı, 2022.

3.4. Almanya’da Göçün Tarihi

2011 senesi itibariyle Alman nüfusu 80,3 milyon olarak bilinmekteydi. Bu oranın içerisindeki 15,96 milyon ise göçmen kökenli olarak bilinmektedir. Almanya özellikle savaşlar, kıtlık olgusu , dini çatışmalar , siyaset olgusundaki şikayetler ve sosyal anlamda beklentilerin tam anlamıyla karşılanmaması sebebiyle sürekli göç veren bir ülke olmuştur. Özellikle 1820-1920 yılları arasında 6 milyon göçmen Almanya’dan göç etmiştir (Almanya göçle ilgili dokümantasyon merkezi, DOMİD,2022).

Almanya'nın savaş sonrası yitirdiği inanılmaz insan gücü eksikliği neticesiyle yeni bir kalkınma hamlesiyle ülke dışından işgücü sağlaması neticesinde ,ilk etapta bu açığın kapanması adına İtalya'dan işgücü desteği bekleyen Almanya daha sonra Ludwig Hükümetinin Adnan Menderes Hükümetiyle sıcak iletişimi ile özellikle ekonomik anlamda yakınlaşma neticesinde Türkiye bu dönem de “ yardım eden zengin ülke “ konumuna gelmiştir. Bu dönemde iki ülke arasındaki yakınlık neticesinde birbirleriyle olan ticari ilişkileri de daha iyi bir noktaya getirmişlerdir. Sanayisini hızlı bir şekilde güçlendiren Almanya, bu dönemde özellikle makine ve yatırım mallarını Türkiye'ye ihraç etmiştir. Türkiye ise, o dönem ihraç mallarımızın önemli bir kalemini oluşturan kuru incir , fındık ve zeytinyağı gibi ürünleri de Almanya'ya ihraç etmiştir (Ünver , 2011,s.239).

Özellikle 1945 sonrası dönemde farklı kökenlere sahip olan insanların zorunlu yer değiştirmesiyle Almanya'da nüfus yapısı yeniden değişti ve sürgün edilenler zorunlu göç neticesiyle yer değiştiren insanlar arasındaki yaşanan ayrılıklarla ciddi sosyo-kültürel sorunlar meydana gelmiştir.1945 senesinin sonlarına gelirken artık işçi ihtiyacı söz konusu olmuştur. Özellikle ağır işçi ihtiyacı ve tarım alanında işgücüne olan ihtiyaç baş göstermesiyle işçi göçü 1955 yılında ağırlıklı olarak Almanya üzerine yoğunlaşmış oldu. Çıkışının İkinci Dünya Savaşı sonrası işgücü arzında ki ciddi noksanlıkları karşılamaya yönelik olmasıyla beraber davet yoluyla kısa süreli sözleşmelerle yapılan bu göç “işgücü ithali” haline gelmiştir ve 1974 yılında resmi olarak durdurulmuştur özellikle 1974 senesi tarih için oldukça önemli bir yıl olmasıyla beraber Avrupa genelinde derin bir ekonomik şok yarattığı bilinen petrol krizi de bu yıl başlamıştır (Mortan ve Sarfati ,2011,.s.5).

Bu yönüyle işgücü Almanya için yeniden inşa anlamına gelen ekonomik bir mucize niteliği taşır ve Alman ekonomik üretim gücünün yeniden imarını sağlamıştır ve sosyalist grupta yer alan Doğu Almanya'nın dağılması neticesinde Türkiye ve Almanya arasında yaşanan bu işgücü , tüm Cumhuriyet tarihine yayılan ve iki ülkenin de emek piyasalarında “salınım” ve “sarkaç hareketi” olgusunu da yaratmış oldu (Mortan ve Sarfati , 2011, s.5).

3.5. İnsan Sermayesi Olarak Misafir İşçiler

Tarihin en önemli göçlerinden birine tanıklık eden bu işgücü anlaşmasının bir zemini elbette vardı ve bu zemin doğrultusunda da Türkiye, 1933 senesinde Atatürk'ün

önderlik ettiği darülfünü'nun kaldırılması neticesiyle ve üniversitelerin kurulma kararı sonrasında Almanya'dan Türkiye'ye ilk göç hareketi yaşandı (Mortan ve Sarfati , 2011,s.2).

Yaklaşık olarak yüz Alman asıllı Yahudi bilim insanı , Türkiye'nin iş çağrısı neticesinde bu ülkeye çalışmaya gelmiştir ve oldukça kısa bir süre neticesinde Türkçe konuşup dersleri Türkçe verebilecek noktaya ulaştılar (Mortan ve Sarfati ,2011 , s.3).

Türkiye'ye çalışmak üzere gelen bu Yahudi kökenli bilim insanları İkinci Dünya savaşı sonrasında ülkelerine dönmeye karar vermiş olmalarına rağmen Türkiye ile manevi olan bağlarını her zaman korudular. Bununla beraber 1957 'de Almanya Cumhurbaşkanı Prof. Theodor Heuss Almanya'ya on iki genç, Kiel tershanelerin de altı haftalık bir staj süreci zarfında , işçi – işveren memnuniyeti neticesince Almanya'da dönmek suretiyle kaldılar ve bu on iki nitelikli genç işçi , Türkiye'nin ilk işgücü adımını oluşturdu (Mortan ve Sarfati , 2011, s.3).

Alman Cumhurbaşkanı tarafından davet edilen bu genç stajyerlerden sonra kademeli olarak Almanya ya stajyer olarak giden işçi sayısı arttı ve bu nitelikli işçiler “ Heuss Çocukları – Heuss Kinder” olarak anıldı (Mortan ve Sarfati , 2011, s.3-4).

Artık tarihin en önemli işgücü göçüne tanıklık edecek olan 1961 senesine gelirken , 1959' dan itibaren işgücü transferlerini kolaylaştırmak için aracılık yapan bir takım kurumlar ortaya çıkmaya başladı ve nitelikli sayılacak işçiler Almanya'ya davet edildi. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda “ İstihdam politikasının bir başka yönü de işgücü fazlasının işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihracıdır” ifadesiyle “göç “ bir “ hedef “ olarak benimsenmiştir (Mortan ve Sarfati ,2011 s.4).

Birinci Beş Yıllık plan da Avrupa ya gidişlerin devam edeceğini açıkça belirten maddeleri neticesiyle , işgücü ihracının daha düzenli ve hızlı işleyebilmesi adına KKK'yı kurdu ve Türkiye içerisinde ki döviz açığını kapatabilmek adına 1964 yılında 499 sayılı yasayla özel varsayılabilir bir “ işçi döviz kuru” uygulaması yürürlüğe girdi ve işçi tasarrufları resmîlik kazanmasıyla beraber TC. Merkez Bankası aracılığıyla “ İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü “ kuruldu (Mortan ve Sarfati , 2011 , s.4).

1976 yılı döviz hareketlerinde ki azalma sonucu Alman Dresdener Bank'ın “mevduat ödeme garantisi” yerini “ dövizle çevrilebilir mevduat hesabı” sistemine bırakmıştır (Mortan ve Sarfati , 2011 , s. 4).

Özellikle Türk işçilerin gelişiyile beraber ekonomik mucize olarak adlandırılan bu durum beklentiyi oldukça aştı. Özellikle federal hükümetin ekonomik olarak bozguna uğraması sonucunda işçi alımı söz konusu oldu. Daha çok yabancıların ağırlıklı olarak vasıflı veya vasıfsız olarak çalışmasıyla başlayan bu süreç parça başı , vardiyalı ve montaj hatlarında çalışmaları ile başlamıştır. Diğer ülkelerden gelen işçiler Alman vatandaşlarının uğraşmaktan pekte haz etmediği işlerle uğraştılar ve bunun doğurduğu sonuçla beraber birçok vasıfsız alman işçiler bulundukları konumdan daha iyi pozisyonlara yükseldiler. Bakıldığında Türk ve farklı yabancı işçiler en az Almanlar kadar hatta daha bile yetenekli olmalarına rağmen dil becerilerindeki yetersizlikleri ve eğitim anlamında eşitsizliklerden dolayı kademe olarak daha alt sınıfta nitelendiriliyorlardı. Ekonomik konjoktürü yüksek seyreden Alman Ekonomisi , “Almanya Mucizesi” bildiğimiz “ Sosyal Piyasa Ekonomisi” modelinin gerçekleştirilmesinin önünde ki en büyük engel işgücünde oluşmuştur. Tarih 13 Ağustos gösterdiğinde ise 1961 senesinde sosyalist blokta yer alan Doğu Almanya Berlin Duvarı’nı örüp Batı kesimine güneybirlik giden işgücü akışını fiilen durdurmuş ve Türkiye-Almanya arasında ki anlaşma da bu gelişen olaylar neticesinde iki buçuk ay sonra imzalanmıştır (Mortan ve Sarfati , 2011, s.2).

3.5.1. 1973 İşçi Alımlarının Durdurulması

23 Kasım 1973 senesinde işçi alımlarının durdurulmasıyla beraber , başka ülkelerden gelen işçilerin Federal Alman hükümetine gelişleri durduruldu. Özellikle Alman Ekonomi Topluluğuna üye olmayan ülkelerden gelen işçilerin sayısındaki artış durdurulmuş oldu. Ancak gelen işçiler artık kendi vatanlarına dönmekten ziyade bulundukları konumda kalmaları , işçilere daha kolay gelerek geçişi olan bu durum kalıcı olarak devamlılığını sürdürmeye devam etti. Özellikle dışarıdan gelen işçilerin ülkede kalmasıyla beraber , memleketlerinde kalan ailelerine gönderdikleri gelir belli bir süre sonra döviz akışına sebebiyet verdi.

1973 yılında Almanya işçi alımını resmen durdurunca turistik olan çıkış yapan işçiler “ kaçak işgücü ” konumunda çalışmaya başlamıştır ve 1973’te Üçüncü Kalkınma Planı buna bir koşut olarak bir öngörude bulundu ve Üçüncü Kalkınma Planı doğrultusunda yurtdışına işçi olarak gönderilecek kişi sayısının 350 bin olacağı tahmini neticesinde bu öngörüyle beraber göç , işsizliğin çözümü konusunda artık bir “ekonomi politikası” haline gelmiştir (Mortan ve Sarfati , 2011, s.5).

3.5.2. 1980-1990 -2000 Süreci

Özellikle 1973 senesinde işçi alımların durdurulmasıyla beraber göç olgusunun gerilemesiyle beraber 1990 senesinde Federal Alman hükümeti yeniden göç almaya başlamıştır. Bu durumun arka planında ise Sovyetlerin dağılması , balkanlarda meydana gelen savaşlar ve Türk bölgesinde yaşanan bazı etnik sorunlar vardır. 1980 sonrasında özellikle Almanya'ya yapılan göçler , daha çok 80 askeri darbesinden kaynaklı bir ‘‘ kaçak işgücü’’ göçü olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu vaziyet karşısında asıl misafir işçi olarak tanımladığımız ‘‘sessiz kuşağın’’ yeni bir görüntü kazanmasına neden olmuştur (Mortan ve Sarfati ,2011,s.36).

1 Kasım 1983'te ise Almanya ‘‘ Yabancı Dönüşünü Özendirme Yasası'nı’’ çıkarır ve bu yasayla beraber isteyen işçilere 10.500 DM'lık maddi tazminat ödenerek Türkiye'ye dönmüşleri özendirilmek istenmiştir (Mortan ve Sarfati , 2011 ,s. 36).

Türk işçiler için özel olarak kurulmuş olan bu özel kredi fonundan yararlanma şartı ise , Türk işçilerin anavatanına dönmesi ve Türkiye'de bir işletme açmayı kabul etmesidir ancak , 1972-1983 geri döndürme teşviklerine karşılık sadece 310 bin kişi anavatana kesin dönüş yapmıştır ve bunun üzerine Alman hükümeti 1991'de çıkardığı ‘‘Yabancılar Yasası’’ ile dışarıdan gelen yabancıların hem oturma hem de çalışma haklarını daha da kısıtlayan katı hükümler yoluna gitmiştir. 2000 yılında söz edilmeye başlanan çifte vatandaşlık olgusu ortaya çıktı. Sadece işçilerin değil işçilerin çocuklarının da vatandaşlık alması hakkı da bu süreçte meydana gelmiştir. Bu durumda artık miras yoluyla değil doğum yoluyla olma hakkını da kazanmış oldu ancak , AB vatandaşı olmayan vatandaşların reşit olduktan sonra bir seçim hakkı doğrultudan yürürlüğe girmiştir (Mortan ve Sarfati , 2011 ,s.36-37).

3.5.3. Yeni Gelişmeler

2005 yılına gelindiğinde ise , Almanya için yeni göç yasası yürürlüğe girdi. Bu yeni göç yasası ise göçü kontrol etme ve sınırlama ve AB vatandaşlarının ve yabancıların ikamet ve entegrasyonunu düzenleme yasası olarak bilinmekte olup bu yasa ile beraber Federal hükümet fiilen kendisini bir göç ülkesi olarak ilan etmiştir. Bu anlaşma ile iki hak ortaya çıkmış oldu bunlardan birincisi ‘‘ oturum hakkı’’ ikincisi ise ‘‘ sınırsız yerleşim izni’’(Mortan ve Sarfati , 2011 ,s.37).

3.5.4. Türkiye Cumhuriyeti– Federal Almanya Cumhuriyeti İşgücü Anlaşması: ‘‘Ekonomik Mucize’’ (‘‘Wirtschaftswunder’’)

Tarihte bir çok kez isimleri yan yana yazılan , çeşitli iniş çıkışlarıyla temas halinde olan Türkiye ile Almanya yirminci yüzyılın ikinci yarısında bir kez daha yan yana yazıldı ve bu anlaşmaya konu olan iki ülke , bugün hala günümüzde ki ikili ilişkilerin kaderinin belirlendiği , Türk işçilerin Almanya’ya göçü her iki ülke açısından da zaman içerisinde pek çok kez değişen Alman-Türk ilişkisinin temellerini atmıştır (Ünver , 2011,s.237).

İkinci dünya savaşı ile sanayisini ciddi tahribata uğratan Almanya , işgücü açığındaki ciddi noksanlıkları giderebilmek ve yeniden ivme kazanabilmek adına ilk olarak 1955 yılında yine savaşın yıkıcı etkilerinden etkilenmiş olan İtalya , İspanya ve Yunanistan’dan işçi desteği almaya başlamıştır. Ve bu anlamda ele alacağımız Türk-Alman işgücü anlaşmasının temellerinin atıldığı ilk işgücü anlaşması 1955 tarihinde İtalya ile imzalanmıştır. Akabinde 1960 senesinde yine savaştan büyük bir ölçüde etkilenmiş olan İspanya ve Yunanistan’la imzalanan anlaşma , 1961 senesine gelindiğinde tarihin en önemli göç olgusuna tanıklık edecek olan ve iki ülkenin de kaderini değiştirecek olan bu anlaşma uzun görüşmeler sonucunda Bonn’da iki sayfa ile imzalanmıştır.

Türkiye açısından bu anlaşma , dönemin ekonomik noksanlıklarını gidermek ve yaşanmış olan ekonomik kriz neticesinde meydana gelen ödemeler dengesinde ki karışıklıkların giderilmesi amacıyla oldukça önemli bir anlaşma olmuştur. Tüm bunlarla beraber tarihin tanıklık ettiği 1961’de Sovyetlerin Berlin’de inşa ettikleri duvarının yıkılması ve bunun doğurduğu sonuçla beraber de , Doğu Almanya’dan bir ölçüye kadar temini yoluna gidilen işgücü akımının da kesilmesine yol açmıştır. Böylece, NATO üyesi Türkiye’den işçi alımı için verilecek kararın daha da kolaylaştığı anlaşılmaktadır (Ünver ,2012 , s.211-212).

İkinci Dünya savaşı sonrasında Avrupa ekonomik zorluklarla mücadele etmeye başlamıştır. Bu zorlukların başında ise şüphesiz işgücü eksikliği baş göstermiştir. Özellikle emek – yoğun işgücü olgusuna daha çok gereksinim duyan Almanya erkek işçi eksikliğinden doğan ciddi bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Almanya’nın işgücü verimindeki eksiklik nedeniyle Almanya başka ülkelerden işçi alımına başlamış ve savaşın yaratmış olduğu yıkıcı tahribat sonucunda yeniden ayaklanmak için hızlı bir

şekilde işçi alımlarına başlamıştır. İşçi alımlarında ki en büyük rol model ise hiç şüphesiz Türkiye olmuştur. İlk zamanlarda Alman hükümeti işgücü anlaşmasını geçici istihdam sağlamak amacıyla gerçekleştirmek ve adını da sıkça duyduğumuz “konuk işçi” , “gastarbeiter” olgusunu devam ettirmek istese de daha sonra bu plana tam anlamıyla sadık kalınamayıp gelen işçiler artık Federal Alman Cumhuriyetinin bir parçası haline gelmişlerdir. Özellikle kamuoyu baskısı ve Alman hükümeti bu sözleşmeye sıcak bakmamasıyla beraber Toplumun belli kesimleri ve bu arada işçi sendikaları tarafından, mevcut işgücü açığı ve noksan istihdamın olumsuz suçlarına rağmen tepkiyle karşılaşılan bu karara karşı çıkılmasının o dönemdeki temel nedeni, yabancı işgücünün "ücret kırıcı" ve işçilerin haklarının engelleyici bir işlev üstlendiğine ilişkin yerleşik kanı olmuştur (Ünver ,2012 ,s.207).

Almanya ile imzalanan bu anlaşma yalnızca işgücü eksikliğinden değil özellikle Türkiye , Federal Almanya için çok önemli bir ticaret kaynağıydı ve ticaretin devam edebilmesi adına da Türkiye Cumhuriyeti önemli bir köprü konumundaydı. Ve özellikle Türkiye'nin NATO üyesi olması da stratejik anlamda Almanya için önemliydi. Bu anlaşma Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya arasında imzalanan ve Türk kökenli çalışanların Federal Almanya'ya yerleştirilmesini esas alan bu anlaşma ile beraber milyonlarca Türk işçi gurbetin kapılarını aralamış oldu.

Anlaşma esasen bu istihdamın yalnızca iki senelik bir zaman diliminde devam etmesini öngörmüşse de rotasyon ilkesiyle beraber yıllar içerisinde Almanya'ya gelen göçmen sayısı daha da arttı. Daha sonra Federal Almanya ile Türkiye arasında 1964 senesinde bir ikinci anlaşma imzalanmasıyla beraber iki sene ikamet şartı , Alman İşverenler Birliği'nin 12 Aralık 1962 tarihinde Federal Çalışma Bakanlığı'na gönderdiği bir yazı ile yeni yabancı işçi getirmenin İşgücü maliyetlerini arttırıcı etkisinden şikayet ederek halen Almanya'da çalışma ve yaşam koşullarına alışmış bulunan Türk işçilerinin çalışmaya devam etmelerinin Alman ekonomisine olacak olumlu katkısından söz edilmiştir ve bununla beraber iki sene olarak imzalanan ikamet anlaşması kaldırılmıştır (Ünver , 2012 ,s.201-202-203).

Sanılanın aksine federal alman devleti gelecek olan Türk işçilerinin eğitim seviyelerinin oldukça düşük olduğunu varsaydıysa da sanılanın aksine gelen bir çok Türk işçi oldukça donanımlı ve nitelikli eleman seviyesinde kendini göstermiştir. Tarihçi Karin Hunn, bir "göçmen seçkinleri" adlı eserinde ; *“Türk göçmenlerin nitelikleri Türkiye ortalamasının üzerindeydi. Türklerin sadece yüzde 44'ü okulu*

bitirmişti, ancak göçmen işçilerin yüzde 80'i. Türkiye'deki işgücünün yüzde 46'sı okuma yazma bilmiyordu, ancak Türklerin yalnızca yüzde 5,6'sı Almanya'ya istihdam edildi. Örneğin, Türkiye'den gelen göçmenlerin yüzde 15'i mesleki yeterliliğe, yaklaşık yüzde 13'ü ortaokul diplomasına, yüzde 4,3'ü lise diplomasına ve yüzde 0,8'i (teknik) üniversite diplomasına sahipti. Diğer yüzde 49'u en az beş yıllık ilkokula gitmişti'' şeklinde ifade eder. Zaman içerisinde git gide artan göçün bir sonucu olarak Almanya işgücü eksikini tamamladı ve ekonomisini Türk işçilerin de büyük katkısı sayesinde toparladı. Ekonomisini normal seyre getirmeyi başaran Federal Almanya 23 kasım 1973 tarihinde artık Türkiye'den işçi alımının gerekli olmadığını belirterek işe alım yasağı getirdi. İşe alım yasağı geldiğinde yaklaşık 867.000 Türk Almanya'ya gelmişti. Bu dönemde yaklaşık 240.000 kişi geri döndü (Landeszentrale für politische Bildung Baden – Württemberg,2022).

İşgücü anlaşmasının imzalandığı dönemde ki Türkiye bir tarım ülkesiydi bundan dolayı nüfus oranının belli bir kısmı (%80) tarımla uğraşmaktaydı. Bu da demek oluyor ki sanayileşmesini henüz tamamlayamayan Türkiye , siyasi ve ekonomik bir krizin de tam anlamında ortasındaydı. Gelişimini tam anlamıyla tamamlayamaması , hızla artan nüfus ve yüksek işsizliğin de baş gösterdiği bu dönemde açıkça görülüyor ki yabancı ülkeye işçi göndermekten başka bir imkan yoktu. 1955'te ilk işe alım anlaşmasının imzalandığı İtalya'daki işgücü piyasası boştu. Ruhrbergbau iş birliğinden Eduard Keintzel gibi uzmanlar, Türk işçileri için işe alım fırsatlarını araştırmak üzere Türkiye'ye doğru yola çıktı ve raporunda şöyle yazıyordu:

“Türk son derece tutumlu kabul edilir ve kendi isteğiyle herhangi bir inisiyatif geliştirmez. Kıskançlık duygusu -iddia edildiği gibi- Türk'ün bilmediği bir duygudur. Katı, sert bir el tarafından yönetilmeye alışkın [...].”

Almanya'ya akın eden Türkler tarihin perde arkasında , bugün bildiğimiz bir çok köklü Alman şirketlerinin kurulmasında ve ivme kazanmasında oldukça büyük öneme sahiptir. Örneğin, Stuttgart inşaat şirketi Karl Kübler için çalışan ‘‘Türk’’ mühendis Tarık Kadam, İstanbul'a gitti ve otobüsle Stuttgart'a getirilen duvar ustaları ve marangozlar da dahil olmak üzere 105 Türk işçisini getirdi. Bu işçiler daha sonra Kara Orman'daki Schramberg'de Junghans şirketinin kurulmasına yardımcı oldular (Federal Almanya Vatandaşlık Eğitimi Eyalet Merkezi Baden-Württemberg,2022).

O dönem Federal Alman devletine tek göç eden ırk elbette Türk ırkı değildi. Ancak araştırmalar gösteriyor ki kalifiye ve nitelikli eleman bakımından araştırıldığına da Türk işçileri oldukça donanımlı şekilde varlığını göstermiştir. Türkiye'den işe alınan işçiler arasında kalifiye işçi oranı yüzde 31 civarında çarpıcı bir şekilde yüksekti. Bu nedenle İspanyolların (yaklaşık %8), Yunanlıların (yaklaşık %9), Portekizlilerin (%22) ve İtalyanların (%23) oranından önemli ölçüde daha yüksekti. Açıktır ki, Türkiye'den gelen “ilk göç dalgası” çoğu zaman varsayıldığından çok daha iyi gelişmiştir (Landeszentrale für politische Bildung Baden – Württemberg,2022).

Zamanla Türk işçilerin Alman Devletine katkısı gözle görülmeye başlamıştır. Ve işgücü anlaşmasıyla beraber Türklerin Alman ekonomisine ciddi katkıları ve işgücü performansları dönemin önemli politikacıları Türk işçilerin bu devlet adına önemli katkılarının yok sayılamayacağını ve Türk işçilere olan minnet duygularını çok sık dile getirmişlerdir. 1962'de, Federal İş Kurumu'nda yabancı işçileri işe almaktan sorumlu memur Helmuth Wheicken ; *“Türk çalışanlar Federal Cumhuriyet'te yaptıkları işlerde kesinlikle kendilerini kanıtlamışlardır. Bu nedenle Alman işverenler gelecekte Türkiye'den işçi bulmakla da ilgileneceklerdir. Bu gelişme muhtemelen genel Alman-Türk çıkarınadır, çünkü Türk işçilerinin Federal Cumhuriyet'te istihdam edilmesinin geleneksel Alman-Türk ilişkilerinin derinleşmesine ve güçlenmesine katkıda bulunması beklenebilir. Federal Cumhuriyet için Türk işgücünün istihdamı, Alman üretim düzeyinin korunmasında değerli bir yardım anlamına geliyor.”* Şeklinde konuşmuştur.

Ve akabinde 1 Haziran 1963 tarihinden itibaren Almanya'daki işçilerimizin Türkiye'de yaşayan çocuklarına da çocuk parası ödenmesine başlanmış, 30 Nisan 1964 tarihli Türk-Alman Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ile de sosyal hakların güvence altına alınmasına yönelik en önemli adım atılmıştır (Ünver,2012, s.190-192).

Ve işçi alımının devam ettiği sırada 1968 senesinde Türk kökenli işçilerden oldukça memnun olan ve devamının da sürekliliği konusunda oldukça istekli olma Alman Hükümeti Türk işçilerin tekrardan alınmasıyla ilgili Alman gazetesinde “En çok rağbet gören Türk işçiler” yazısıyla manşet oluyor ve resmi gazetede Türk işçiler için şu yazı geçiyor : *Bir kez daha, misafir işçiler özellikle Alman endüstrisi tarafından aranıyor. Federal İş Kurumu'na göre en çok talep edilenler Türkler. Bu yüzden elde edilmesi en zor olanlardır.*”

İlk zamanlarda Almanya için oldukça önemli bir ivme kazanan işçi göçü zaman içerisinde giden işçilerin ailelerini de yanlarında getirmeleri sebebiyle Alman hükümeti yeni bir politika doğrultusunda 1973 senesinde artık işçi alımını durdurma kararı aldı. Bu doğrultuda işçi göçü bu tarihten itibaren tamamen durdu. Özellikle petrol krizinin de baş göstermesiyle beraber işçi alımının durdurulması da bu krizin bir neticesi oldu. Aile birleşiminden dolayı kalan veya çalışma hakkı neticesiyle Almanya da kalanların dışında bir çok Türk vatan topraklarına geri dönmeye başladı. Dönemeyen kesim ise bugün “ gurbetçi” adıyla nitelendirdiğimiz ve hala Türk ekonomisine ciddi anlamda yarar sağlayanlar olarak varlığını korudu. Türk işçilerin sadece Alman devletine değil Türkiye Cumhuriyeti ekonomisi adına da oldukça önemli faydalarının var olduğu bu tezin ilerleyen zamanlarında detaylı şekilde anlatılacak olmasıyla beraber , bilinenin üzerinde Almanya'ya göç Türkiye'deki işgücü piyasasını rahatlatı ve birkaç yıl içinde Türkiye'nin en önemli gelir kaynaklarından biri haline gelen dövizle beraber , 1964'te yurtdışındaki Türkler anavatanlarına sekiz milyon ABD doları transfer ettiler. 1973'te zaten 1,2 milyar ABD doları civarındaydı, bu da aynı yıl dış ticaret açığının yüzde 153'ünü kapatmayı mümkün kıldı (Landeszentrale für politische Bildung Baden – Württemberg,2022).

Açıkça görülüyor ki başlangıçtaki kısıtlayıcı tavır zaman içinde pratikte uygulanabilir olmaktan çıkmış ve İşgücü Sözleşmesi ile aralanan Almanya kapısı tüm tartışmalara ve gayretlere karşın hiçbir dönemde Türklere bundan böyle tamamen kapanmamıştır (Ünveren , 2012 s.189).

60 senesini geride bırakan bu anlaşma gurbetin , emeğin ve umudun yolculuğuna atılan ilk adımdır. Türk işçiler ve hala orada varlığını koruyan Türkler olmadan modern Almanya'dan söz etmek pek mümkün değildir. Tarihte dokunaklı öykülerinin hala yer ettiği “gurbetçiler” Alman ekonomisinin birer “mucizesidir”.

3.6. Uluslararası Anlamda İşgücü Göçünün Sebepleri

İşgücü , işgücüne ihtiyaç duyan ülkelerin itici güçleriyle belirlenir işgücü kavramının büyüklüğünü ise işgücü ithalatçısı ülkelerin çekişi güçleri belirler. İşgücünün yöneldiği ülkeler de ise genellikle yüksek gelir , iş imkanlarının daha olanaklı olması gibi durumlar işçilerin ekonomik refah için başka bir ülkeye göç etmesi sebebiyle gerçekleşir (Kutlu , 1992 , s.12).

Bunun yanı sıra göç alan ülkelerin ekonomik olarak büyümesine de sebep olan bu göç;

- İşgücü açığı sebebiyle üretimde ortaya çıkan darboğazın önlenmesinde ,
- Düşük uygulanan ücretlerin üretim maliyetlerini negatif yönde etkilemesinden dolayı ihracat artışına gidilerek,
- Ölçek ekonomisine ulaşmayı daha mümkün kılarak,
- Ekonomik olarak stagflasyon döneminde işgücünü ülke sınırları içerisinde bulundurmaktan ziyade , geldikleri ülkelere geri göndererek üretkenliği yüksek tutarak,
- Sermaye birikimini arttırarak,

Şeklinde büyüme yoluna gidilmiştir (Apak ,1993,s.11-12).

a) İşgücü Arz Edenler Açısından

İşgücü gerek arz edenler gerekse talep edenler için ekonomik , sosyal ve siyasal olabilmektedir. Genellikle işgücü arzını ise işgücü potansiyeli oldukça fazla olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler karşılar (Kutlu ,1992 ,s.s:13).

Ülke ekonomisinden kaynaklanan faktörler ve işçinin gelir yetersizliğinden doğan eksikliği , bir başka ülkede daha iyi yaşayacağına dair inanç ve geleceğe dair ekonomik anlamda planların daha refah içerisinde olacağı düşüncesi faktörleri ekonomik nedenler arasına girebilir (Kutlu ,1922,s.s:12).

Az gelişmiş ülkeler genelde işgücü arz eden ülkelerdir. Ve temel makroekonomik değerler gelişmiş olan ülkelerle karşılaştırıldığında ulusal nedenler ortaya çıkar (Kutlu ,1991,s.s:16).

İşgücünün başka bir ülkeye göç etme eğilimi işgücü arzını verecek olan ülkenin milli gelirini , ulusal refahını ,istihdam düzeyini ve ekonomik gelişmeleri hakkında doğrudan bilgiye sahiptir ve genellikle işgücü arz edecek olan gelişmekte olan ülkelerin milli geliri çok düşüktür ki bunun doğurduğu sonuç doğrultusunda ise ekonomik gelişme ve istihdam seviyesi gibi makro değişkenler ile işgücünün yurt dışına gitme eğilimi arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur (Kutlu ,1992,s.s:16).

İşgücü ihracatçısı niteliği taşıyan Türkiye , planlı kalkınma döneminde bu niteliği kazanmıştır ve bu durumun en önemli nedeni ise mevcudiyette ki yapısal işsizliktir. Yüksek nüfus oranındaki artış , Türkiye'nin en önemli istihdam alanı olan tarımın yeterli büyümemesinin doğurduğu sonuçla beraber , tarım dış ülkelere işgücü akımının doğmasından kaynaklanmıştır (Apak,1993,s.12).

Bunun yanı sıra , Türkiye'de mevcut kişi başına düşen GSMH oranı Güney Avrupa ülkelerine oranla daha düşük seviyede olması Türkiye ile Avrupa arasındaki ücretten doğan farklılıkların diğer işçi gönderen ülkelere daha fazla olması ,Türkiye'yi daha avantajlı hale getirmiştir (Apak,1993,s.13).

Kişilerin işgücü göçü kararı ancak az gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülkenin ekonomik refah seviyesinin artırılması ve kalkınmanın sağlanmasıyla eksilebilir zaten işgücü göçüne neden olan ekonomik anlamda işsizlik , gelir seviyesinin düşük olması , istihdam oranlarının düşük seyretmesi , çalışma koşullarının zorluğu ve ücret sorunları birer ekonomik sorun niteliği taşımaktadır. İşgücü göçü olgusu yukarıda bahsedilen ekonomik sorunların yanı sıra , özellikle az gelişmiş ülkelerde gördüğümüz hızlı nüfus artış oranı da ülke içerisinde yetersiz istihdamın bir sebebidir ve yetersiz istihdam sonucunda ise işgücünün az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere "işsizliğin ihracı" olgusunu meydana getirmiştir (Kutlu ,1992,s.16-17).

Az gelişmiş ülkeler işgücü neticesinde işçilerin göndermiş oldukları dövizler , işgücünü arz edenler açısından da bu hareketi daha çok desteklemek için çeşitli politikalar izlemiş ve işgücü göçünün ulusal anlamda önemli bir gelir kaynağı olması teşvikleri de arttırmıştır (Kutlu , 1992,s.s: 17).

b) İşgücü Talep Edenler Açısından

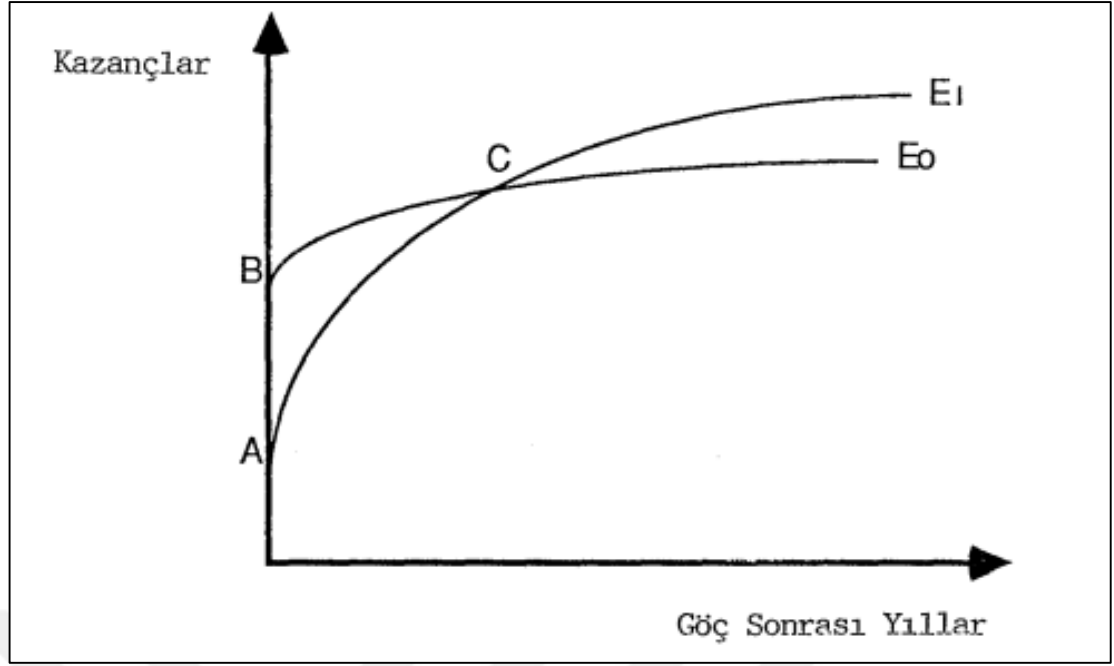
Gelişmekte ülkelerin bir başka ülkeden işgücü talep etmesinin en başlıca nedeni, mevcut üretim kapasitesinde yeterli oranda işgücü bulamaması ve var olan üretim kapasitesini daha da arttırmaktır. Bu durum ise gelişmiş ülkelerdeki işgücü talebinin yükselmesiyle işgücü arzında meydana gelen daralma neticesinde oluşmuştur. Gelişen ekonomilerde sermaye birikim hızı, işgücü arzu ile işgücü verimliliğindeki artışlar toplamını aştığında, bu ekonomilerde işgücü noksanlığı ve yüksek ücret problemleri ortaya çıkar ve bu durumdan ilk etkilenenler firmalar olur (Kutlu ,1992,s.17-18).

Mevcut bir ekonomide kendi bünyesi dışında bir başka ülkenin işgücüne iten nedenlerin arasında işgücü talebine duyulan artışın söz konusu olmasıdır ve bu durum ekonomik gelişim gösteren bazı firmaların bazılarının daha hızlı bazılarının ise daha yavaş gelişim göstermesi sebebiyle gelişmiş olan sanayilerdeki yüksek ücret olgusu ulus sınırları içerisinde daha kıttır. Daha yavaş gelişim gösteren sektörlerse ise durum, ortalamanın daha altında bir ücret ödendiğinden gerek üretim gerekse istihdam bakımından gerileme yaşanmaktadır (Kutlu, 1992, s.12).

Ücretlerde meydana gelecek hızlı artışa oranla , işgücünün verimliliğinde sağlanan artış daha düşük olacağından birim maldaki işgücü maliyeti daha hızlı olacaktır ve bu durumdan dolayı hem fiyat , ücret ve enflasyon döngüsünde ki aşırı hızlanmadan kaçınmak hem de ihracat yapan firmaların uluslararası rekabet şanslarını korumak amacıyla ücret artışları fiyat artışlarına tam olarak yansımaz ve bu da firmaların kar oranlarını düşürmesi sonucuyla ortaya çıkar , firmaların kar oranlarını arttırmak için atıl kapasitelerini değerlendirmek amacıyla ‘‘cari ücret’’ düzeyinde işgücü talebinde bulunurlar. Gelişmiş ülkelerin işgücü olgusunda geri kalmasının bir diğer sebebi demografik ve sosyo-ekonomik sebeplerden doğar. İşgücü arzının kaynağını oluşturan ekonomik olarak geride kalmış nüfusun hacmi, toplum nüfusunun miktarına bağlıdır özellikle gelişmiş ülkelerdeki doğum oranlarının düşük olması ve aynı zamanda nüfus artış hızı da işgücü arzı üzerinde etkili. (Kutlu, 1992, s.19).

Nüfus oranlarının düşmesi işgücü talebi ihtiyacını doğurur, özellikle 1961 senesinde işgücüne atılan işçi oranlarının yaş oranlarının küçük olduğu ve mevcut kadın nüfusun işgücüne katılım oranının düşüklüğü neticesiyle işgücü arzı olumsuz etkilenmiştir. Gelişmiş olan ülkelerdeki işgücü potansiyelini etkileyen sosyo-ekonomik faktörlerden işsizliğin azaltılması, çalışma sürelerinin kısalması önemli faktörler arasındadır (Kutlu , 1992, s.19).

Şekil 1’de yurtdışına gitme kararı üzerinde olan bir işçinin göç kararı verme sürecinde ki kazançları ve göç sonrası yıllar eksenleriyle beraber şekilde gösterilmiştir.

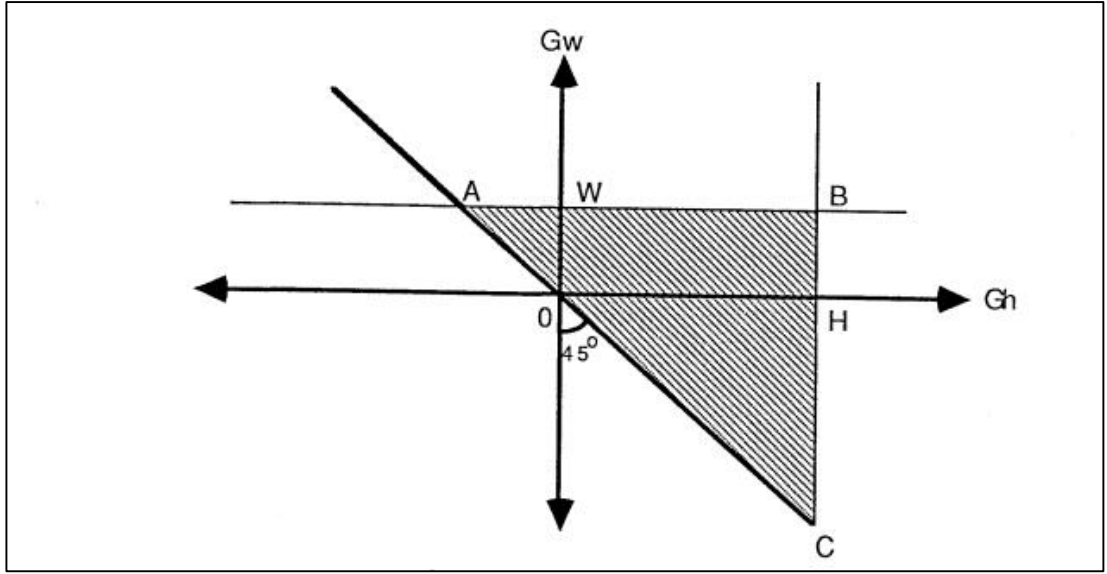

Şekil 1. Bireyin Göç Kararı

Kaynak : Kutlu, E., 1992 , s , 14.

Şekilden yola çıkarak Gelir düzeyi arasındaki farkın fazla olması (E_1/E_0 arası) göçmen işgücü sayısını arttırır. Eğer göç etme eğilimi üzerinde olan bir işgücü, gidilen yerdeki mevcut iş konusunda eminse beklenen gelir üzerinde %1 oranında bir artış gözlenir aynı zamanda doğrusal olarak göç etmeden önce çalıştığı yerde ise %1 oranında bir azalma söz konusu olur. Ekonomik olarak işgücü göçü belirsizlik anlamı taşır buda demek oluyor ki gidilecek olan ülkede ki işsizlik oranına göre belirsizlik pozitif veya negatif yönde etkilenir. Göç kararı alınırken ekonomik fayda maximum seviyede hesap edilerek gerçekleşir (Kutlu, 1992, s.14).

Şekil 2’de göç etmeye karar veren işçinin aile olarak göç etmesi durumu gösterilmiştir.

Şekil 2. Ailenin Göç Kararı

Kaynak: Kutlu, E., 1992, s, 15.”tarafından” Sharmermesh, R, E., s.195.

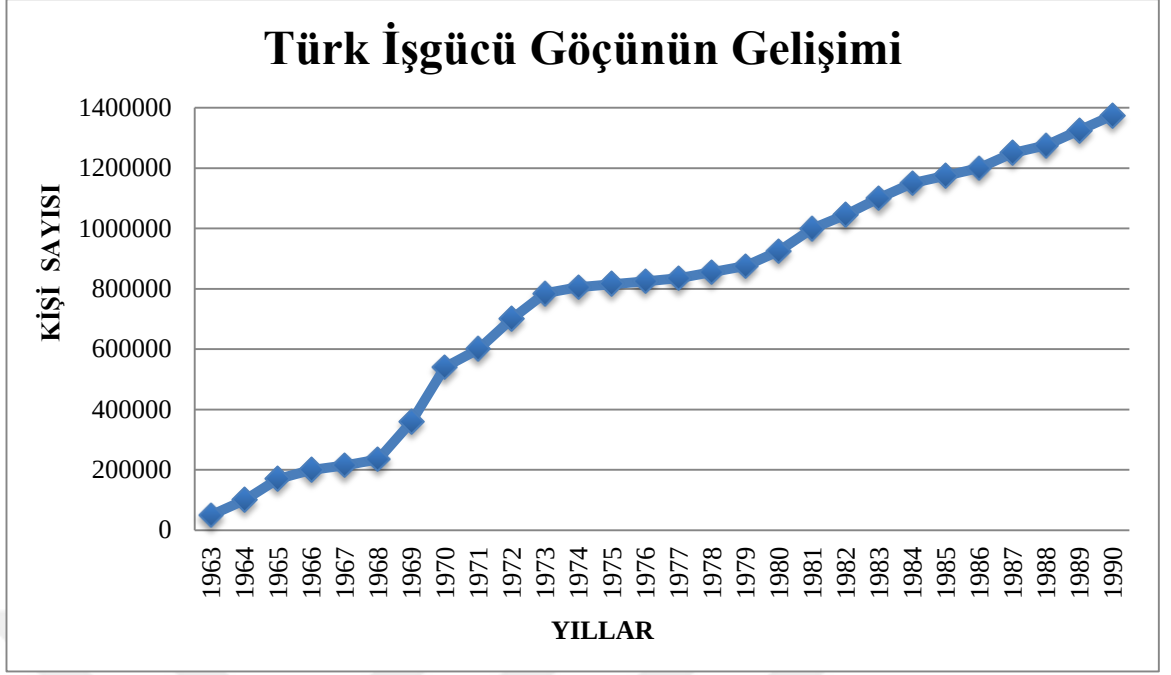
Gh –Gw = Pozitif Net Gelir.

OW = Kadının Mximum Kazancı.

ABC = Net Kazanç.

Ailenin göç kararının belirlenmesinde ise yukarı da ki şekilde işgücü olarak yurtdışına göç edecek olan aile bireyinin net kazancı Gh yatay ekseninde, işçi olarak giden bireyin eşinin kazancı ise Gw dikey ekseninde gösterilmiştir. Kadının ortalama kazancı, işçi konumunda giden bireyden düşük olduğu durumda kadının ömür boyu elde edeceği gelirden maximum kazancı OW, işçi olarak giden bireyin net kazancı ise OH olarak belirlenmiş ve bu durumda OH daha azdır. Aile için göç kararı ise; Mevcut durumda $Gh + Gw > 0$ ise yani göç ailenin bugün ki net gelirinin mevcut durumda ki değerini pozitif yönde etkiliyorsa göç kararı doğru bir karardır (Kutlu ,1992, s.15).

Grafik 3’de Türk işgücü göçünün tarihsel açıdan gelişimi yıllar içerisinde artış ve azalış kapsamında gösterilmiştir.

Grafik 3. Türk İşgücü Göçünün Gelişimi

Kaynak : Kutlu, E., 1992 , s , 41.

Grafik 3 ‘ de 1960’lı yılların ilk yarısında başlayan Batı Avrupa’ya yönelik Türk işgücü hareketinin önemli sonuçlarından birisi de ülkeye gönderilen fonlardır. Bu fonlar grafikte ‘de görüleceği gibi gönderilen işgücü sayısına paralel bir gelişme göstermiştir. 1960’lı yılların ortalarında başlayan ve sonlarına doğru hızlı gelişim gösteren bu fonlar , 1970 yılında 500 milyon dolar’a , 1974 yılında ise 1.4 milyon dolar’a ulaşmıştır. 1974-1978 yılları arasında gönderilen fonlarda önemli bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu dönemde gönderilen fonlar 1 milyar dolar’ın altına düşmüştür. Bu düşüşü izleyen yıllarda gösterilen fonları teşvik için alınan önlemler 1979’da etkili olmaya başlamıştır.

İşe alım sözleşmesi sonrasında Almanya da mevcut ekonomik durumun iyileşmesiyle beraber Federal Alman ekonomisi yükselişe geçmiştir. Bu yükselişin nihai sonuçları arasında da bir işgücü eksikliği olgusu söz konusu olmuştur. Federal Alman ekonomisi 1961 senesinde , işgücü verimindeki düşüş sebebiyle yüksek oranda ücret girdisi ve nitelikli ve niteliksiz işçi ayrımı gözetmeksizin yapmıştır. Federal Alman Ekonomisi Mayıs ayına geldiğinde uzun süre işsizliğin maximum seviyede seyrettiği dönemi bir noktada geride bırakarak son dönemin en düşük seviyesinde ilerlemiştir. Verilere bakıldığında ise işsiz sayısı 153.161’e düşüş göstermiş ve savaşın bitiminden bu yana en düşük aylık seviye olarak istatistiklere yansımıştır. Alman ekonomisinde

yıllık istatistiklere bakıldığında ise 465.000'den fazla boş iş yeri, yalnızca 271.597 işsizle (84,378'i kadın) karşılaştırılmaktadır. Erkekler söz konusu olduğunda, kıtlık özellikle inşaat ve metal endüstrisindeki mesleklerin yanı sıra ticari vasıfsız işçilere kadar uzanmaktadır. Federal Alman ekonomisi kuruluşundan gelene kadar devlet idaresinde ki sosyal politika harcamalarını kademeli olarak arttırmıştır ancak 61 senesine gelindiğinde ise Federal Alman Ekonomisinde ki devletin harcamaları ekonomik anlamda ifade edilecek olursa ;

- I. 1960 yılında, yasal sosyal güvenlikten sağlanan faydalar, milli gelirin %17,3'ü olan 40,8 milyar D-Mark
- II. 1949'da giderler hala 7,2 milyar DM (%10,3) ve 1952'de 12,9 milyar DM (%12,1) idi. Bu da demek oluyor ki Federal Almanya hükümetin endeks raporu sosyal güvenlik alanındaki fonlar için 2,2 D-Mark'lık fazlalığın var olduğunu göstermektedir. Bu fazlalık 1959 senesinde ki verilerden 1 Milyon DM fazlalığı ifade eder.
- III. 1 Ocak 1961'den itibaren yaşlılık aylığı aylık maksimum 600 DM'den 637.50 DM'ye kadar , %5,4 oranında arttırılmıştır
- IV. Erkek işçilerin ortalama brüt aylık kazançları bir önceki yıla göre %11,2 artarak 610 DM'ye (kadınlar için %12,6 artarak 378 DM'ye) yükselmiştir.
- V. Basım işinde çalışan bir işçi eve ayda 721 DM getirirken, bütün endüstrisinde brüt aylık ücret 496 DM'dir. İşletme ve yönetimdeki erkek çalışanlar ayda ortalama 749 DM (kadın: 435 DM) kazandığı verilere işlemiştir (bkz:chroniknet.de).

Özellikle Avrupa'nın Batısında gelişen nüfus oranının yavaş ilerlemesi işgücü potansiyeline olan ihtiyacın artması ve bunun doğurduğu sonuçla beraber hız kazanan endüstrileşme olgusu neticesinde ortaya çıkan dalgalı seyir sonucunda emek-sermaye arasında gel git bir durum ortaya çıkarmıştır. Özellikle yatırımlarda meydana gelen emeğin tasarruf edilmesi ve sermaye yoğun teknolojilerin kullanılması söz konusu olmuş olsa da bu ülkeler emek talebi açıklarıyla karşı karşıya kalmışlardır. (Yıldırımoglu , 2005 , s.1)

Gelişen bu durumlar neticesinde Batı ülkeleri ya ellerinde bulundurdıkları ana parayı yabancı sermaye şeklinde ülke dışında bir bölgeye yatırmak yada işgücü açığının kapanması adına bir işgücü temini alternatifleri ortaya çıkmıştır. Özellikle Türkiye'nin işgücü temininde ki en etkili sebepleri ;

- Gelir Dağılımındaki eşitsizlikler,
- Ödemeler Dengesini Düzeltmek,
- İktisadi Kalkınma,
- Yoksulluk Olgusu,
- Batı kültürüne duyulan özen,

İlk yıllarda özellikle Türkiye gibi ülkelere işgücü temini gerekli duyulan açığı kapatma konusunda yeterli olacağına inanılsa da 1973 yılında enerji krizinden sonra , Batıya işgücü temininde ciddi anlamda azalma yaşanmıştır. Bunun doğurduğu sonuç neticesinde ise dış ekonomik ilişkilerin bozulmasıyla beraber işçi gelirlerinden elde edilen dövizler ciddi anlamda önem kazanmıştır. Özellikle Türk işçilerin Avrupa'ya gönderilmesi iktisadi anlamda iki ülkenin birleşmesi anlamına da gelmektedir. Özellikle Türkiye gibi beşeri sermayesini geliştirmek isteyen bir ülkenin bu birleşme sonucunda daha fazla katma değer yaratılması ve bunun sonucunda da ücret konusunda kar elde etmeyi hedeflemiştir. Bu iktisadi birleşme sonucunda ise özellikle Avrupa'ya giden Türk işçilerin kendi ailelerine ciddi bir gelir kapısı sağladıkları ve kazandıkları gelirleri tasarrufa çevirerek elde edilen kaynakların Türk mali piyasasında da gerekli olan fon akışının sağlanması ve Türkiye'deki döviz rezervlerinin artışlarına imkan sağlamıştır. (Atan ve Bozdağ , 2009 ,s.162).

3.7. İşgücü Göçünün Tarihsel Açıdan İncelenmesi

3.7.1. Yola Çıkma Kararının İncelenmesi

Özellikle sessiz kuşak olarak bildiğimiz 1927-1945 arası kuşağın hikayesini barındıran bu işgücü göçü her iki ülkenin de kaderini yeniden yazmıştır. 'Yaşamak için Çalışmak' anlayışıyla bir pazartesi günü Sirkeci garından Münih Hauptbahnhof'a uzanan bu yolculuk umudun , bilinmezliğin hikayesidir ve Almanya için bir ekonomi mucizesidir. İstanbul Tophane semtinde bulunan ve Alman-Türk büyükelçiliğiyle

koordineli şekilde çalışan Alman irtibat bürosu bu işe alım bildirisi sonucu yüzlerce insanı sağlık taramasına almış ve sağlık taramasından geçen insanların ‘‘davet mektubu’’ ile Sirkeci garından hareket edecek olan trende bulunmaları gerektiğini bildirmiştir. Tüm aşamaları geçen işçilerin ise yanlarında yolluk olarak bir yiyecek paketi ve iki litre su ile yola çıkması bekleniyordu. ‘‘Türkiye’de Almancı , Almanya’da yabancı’’ olarak tanınan bu kuşak , hem Almanya için bir ekonomik mucize hem de Türkiye için döviz akışının sağlanmasıyla ekonomi dengesinin sağlanmasına sebep oldular. Özellikle Ford fabrikasına yerleşen işçilerin bir çoğu vasıflı elemen olarak sanayi kollarında yerini almıştı. İstanbul Ekspresi olarak bildiğimiz kara tren her gün saat 14:30 da Sirkeci garından hareket ediyordu ve tam 50 saat sonra saat 09:12 de 11.peron da Münih garında olması bekleniyordu. Anlaşma çerçevesinde ‘misafir işçi’ statüsü ile Almanya’ya gitmeye başlayan bu kuşak zamanla misafir işçi statüsünden çıkarak Almanya’da kalıcı olarak yaşamaya başladılar.

1961 yılında Almanya’da bulunan Türk sayısı 6.800 iken, bu sayı 1971 yılında yaklaşık 650 bin, 1981 yılında 1.5 milyonu aşar, 1991 yılında ise bu sayı 1.8 milyona ulaşır (Çelikbudak ,2021).

Göçmen statüsünde görülen bu sessiz kuşak olarak bildiğimiz ilk gidenler , ülkeye girdikleri andan itibaren farklı değerlendirilmelerin hedefi oldular. Alman halkı ilk olarak hakkında pek çok bilgiye sahip olmadığı sadece geçmişten kalma duyduğu birkaç bilgi neticesinde yorum yapan ve bundan dolayı da Türk işçilerin ülkeye getirilmesinden pekte memnun olmamakla beraber ,Türk işgücünün geçişi istihdam düşüncesiyle başladığı bu dönem zamanla vatandaşların yerleşik hale gelmesi sonucunu doğurmuştur (Ünver , 2011,s.240).

Türk işçi göçünün zirve yılları olarak sayılacak olan 1960’ların sonları ile 1970’lerin başı Türk işçilerin genellikle ‘‘anonim’’ olarak işe alındığı yıllardır. Bu durum şu şekilde gerçekleşmiştir ; Türk işgücüne ihtiyaç duyan kurumlar , kendi iş bulma kurumları aracılığıyla belirli sayıda ve belirli kalemde iş için başvuruda bulundular. İBK büroları ise , işçilerin yerli olup olmadığı incelemesinden sonra , işverenlerin istekleri doğrultusunda az gelişmiş bölgelerden , köy kalkınma kooperatifi üyelerinden ve afet bölgelerinden işçilerin işçi olarak gönderilmesinde öncelik tanındı. Özellikle İİBK kurumlarına kayıt yaptırmak amacıyla ikametgah belgesi şartı bulunması sebebiyle en az altı ay süre zarfı içerisinde İstanbul’da ikamet eden işçilerin yanı sıra şanslarını arttırmak amacıyla mevcut ikametlerinin yanında ikinci olarak yakın

akrabaları İstanbul'da yaşayan tanıdıklardan da ikinci ikametgah belgesi alınması durumu söz konusu olmasıyla beraber , Alman işverenlerin belirli kontenjana tabii tutarak işe aldıkları bu işçiler kendilerini tüm prosedürlerden geçtikleri için şanslı sayıyorlardı (Martin ,1991,s.34).

Türkiye Cumhuriyeti Devletinden , Federal Cumhuriyete doğru akan düzenli göç Ekim 1961'de iki sayfalık bir anlaşmayla başladı. Bu dönemden önce Türk işçiler , Fransa, İsviçre, İtalyan işçiler gibi daha önce işçi olarak gönderilen kabile arasına katılmadı. İlk dönem giden işçi ekibi azınlığı gelecek senelerde ki mevcut orana göre oldukça azdı fakat kısa bir zaman diliminden sonra resmi olarak bu sayı büyüdü ve 1964 yılında 66.000 , 1970'de 130.000 oranına ulaştı. Ve 1973 yılına gelindiğinde ise 136.000 gibi bir rakamla yükselişe geçti (Martin ,1991,s.3).

1961-1975 yılları arasını kapsayan dönemde ise , 805.000 işçi İİBK aracılığıyla yurt dışına işçi olarak gönderildi ancak bu oranın dışında da 120.000 ile 150.000 oranında insan , kaçak olarak yurtdışına gitti (Gitmez,1989,s.17).

Türk işçi göçü tahta bavullarla belirsizliğe doğru yolan çıkanların umut yolculuğudur. Bu kalıcı göç her ülke için çok yönlü olmasıyla beraber iniş ve çıkışlarıyla da bilinen bir göçtür ve zorlu bir süreçtir. Özellikle savaş sonrası yılların Almanya'sının şekillenmesinde sessiz kahramanların rolü çok büyüktür. Elllerinde bir tahta bavulla gittikleri toprakları bilmeden , onları nelerin beklediğini bilmeden ve tek kelime Almanca bilmeden yeni bir hayatın kapısının aralanması hikayesidir.

Her şey Almanya Bonn'da atılan bir imzayla başladı. Her iki ülkenin de kaderini değiştirecek olan bu anlaşma neticesinde 60 yıl önce bir pazartesi günü çıkılan bu yolda nereye varılacağını bilmeden yola çıkıldı.

1950'lerin başında ikili anlaşma tarafları olan Alman ekonomisi kendini belli ederek emin adımlarla ilerliyordu. Özellikle yeniden bir ivme kazanan ve inşa sürecine giren sanayi üretimi özellikle işgücü anlamında ciddi bir ihtiyaca girmiş bulunuyordu. Anlaşma ilk etapta yalnızca Türklerden oluşmamakla beraber ancak Berlin duvarının inşası aşamasında diğer ülkelerden gelen işgücünün durdurulması neticesiyle 30 ekim 1961 de Türkiye ile işgücü anlaşması yapıldı. Bu anlaşma neticesinde ise Türkiye'den iki buçuk milyon kişi Almanya da çalışmak üzere iş başvurusunda bulundu bunlardan yalnızca dörtte biri kabul edildi ve kabul edilenler Almanya'ya gitmek üzere Sirkeci

Garından gurbete doğru yola çıktılar. İlk etapta yalnızca iki senelik bir oturma hakkıyla beraber rotasyon prensibi geçerli sayıldı. Bu işgücü anlaşması sayesinde Almanya da çalışan yabancı sayısı 1960ta yaklaşık 280 bin iken 1973te 2,6 milyona ulaşmıştır. Aynı dönem Türkiye’den gelen misafir işçilerin sayısı ise 850 bine kadar çıkmıştır. (Mutlu , 2022 ,s. 14).

Gelişen ekonomik durumlar karşısında 1973 senesinde özellikle petrol krizinin de baş göstermesiyle beraber Federal hükümet işgücü alımını durdurma kararına gitti. İşçi alımının durmasıyla beraber Sirkeci garından kalkan bir kara tren ve bir tahta bavulla gurbetin yolunu tutan sessiz kuşak vatan topraklarına geri dönmek istedi ve 1973 senesinde kaderlerini belirleyecek soruyla karşı karşıya kaldı : Almanya’ya bir daha geri dönüşü olmadan terk etmek yada kalıp ailelerini getirmek. Bu soruyla beraber bu sefer Sirkeci garından yüzlerce kadın ve çocuk için gurbet hikayesi başlamış oldu. Özellikle yaşanan ekonomik sıkıntılar ve 1980 askeri darbesi de geride kalanların Almanya’ya gitmesi için bir sebep olmakla beraber gurbette kalma kararı misafir işçi ve aileleri için senelerce zorlu bir süreç olarak tarihe geçmiştir. ‘‘Gelecek yıl temelli memleketimize döneceğiz... ‘’ cümlesiyle yada radyoda denk gelinen ‘‘ çok şükür gurbeti bitirdim derken , yolumu yeniden başa döndürdün’’.. her gün umuda uyanan bu kuşak için , gelecek yıl ne yazık ki bir türlü gelmemiştir.

İkili işgücü anlaşmalarının çoğu Federal Cumhuriyette işçi alımının durdurulduğu 1973-1974 yılından sonra geçidi olarak nitelendirilen işçiler , yerleşik göçmen sıfatını aldı ve Avrupa hükümetleri göçmen işçi sıfatına koydukları bu işçileri 1974 sonrasında ‘‘ulusal sosyal refah mevzuatının tam koruması’’ altına alarak Türk işçileri resmen kabul ettiler ve bu doğrultuda 1970’lerin ortalarında Türk işçilerin büyük bir kısmı işsizlik yardımı ve çocuk ödenekleri de eklenerek sosyal güvenlik programlarından tam olarak yararlanmaya başlamışlardır (Martin 1991,s.36).

1973-74 yılları arasında işçi alımının durdurulmasıyla da Federal Cumhuriyette 1983 yılına gelindiğinde Almanya artık bir göç ülkesi olmuştu ve bu durum özellikle Alman halkının ve hükümetinin hoşuna giden bir durum olmamasıyla beraber , misafir işçileri yurda geri göndermek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan özellikle en önemlisi 1983 ‘‘ Geri Dönüşü Teşvik Yasası’’ ve buna ek olarak dönemin şansölyesi Helmut Kohl’nun isteğiyle beraber geri dönüş ikramiyesi de Türk işçilerin ülkelerine dönmesi için yeterli sayılmadı (Mutlu , 2022 , s.16).

İşçi alımının durdurulması , gelen işçi kesimin tekrardan anayurda dönmesini sağlayan çeşitli politikalarda devam eden yıllar içerisinde artık Türk çocuklarına ev sahipliği yapan bir Almanya vardı. Tüm bunlarla beraber Almanya'ya entegre süresi başlayan Türk çocuklarının , Almanya'nın eğitim sistemi ve Türk çocuklarının bu sürece nasıl dahil olacağı konusu kaldı örneğin , eğitim politikalarında entegrasyonu geliştirmek ve kolaylaştırmak amacıyla Almanca diline ağırlık veren Batı Berlin modelinden , geri dönüşleri attırmak ve işçi çocukların olaya daha kolay adapte olması açısından Türk çocuklarına özel sınıflar açılarak kendi anadillerinin ağırlıkta olduğu Bavyera modeline geçiş sağlanmıştır ve bunun içinde Türk öğretmenler işe alınmıştır. Federal Cumhuriyet , Türk işçilerin yeni gelen eşlerine ve buna bağlı aile fertlerine çalışma izni vermeyi 1974 yılının son döneminde durdurdu ve böylece ülkeye gelme konusunda yeni bir caydırıcı politika izledi ancak bununla beraber yabancı işçilerin yurtdışında yaşayan çocuklarına daha düşük çocuk parası uygulaması getirerek Türk kökenli çalışanların çocuklarını Federal Cumhuriyete gelme konusunda teşvik etti (Martin ,1991,s.36).

Federal Hükümet bugün artık kalıcı göçmen olarak ismini tarihe ‘‘misafir işçi’’ olarak kazıyan sessiz kuşak ve onların bugün hala Almanya’da yaşayan ‘‘bavul çocukları’’ olmasaydı yoksul bir ülke olarak kalabilirdi. Misafir işçiler öncelikle sanayi kollarında daha sonra ise bütün kalemelerde çalışarak alman ekonomik refahı için katkıda bulunmuştur ve hala bulunmaya devam etmektedir. Örneğin Türkiye’den gelen işçilerin Alman GSYH oranına katkısı yılda 100 milyar Euro sınırını aştığı bilinmektedir. Giden işçiler belli bir süre sonra kendi mesleklerini icra etmek istedikleri için terzilik , gibi kollarında Türk işçiler sayesinde Alman ekonomisinde bulunduğu bilinmektedir. Ancak bunlardan en önemlisi ve hala varlığını sürdüren bir meslek haline gelen Döner kebab bir Alman ihracatı haline gelmiştir (Mutlu , 2022, s.19).

Bugün hala baktığımızda Almanya ve Türkiye AB içerisinde en önemli ticaret ortaklarıdır. İkili ticaret hacmi 35 milyar Euro olmakla beraber Almanya Türkiye’nin en büyük yabancı yatırımcısıdır. Türkiye de Alman şirketi veya Alman ortaklığı bulunan şirket sayısı 7200 civarındadır (Mutlu ,2022,s.20).

3.7.2. Avrupa’da Türk Varlığının İncelenmesi “Ulaşmak, Öne Geçmek, Direnmek “

Federal Cumhuriyette çalışmanın ele alındığı dönemde yaklaşık olarak 30 bine ulaşan Türk , çeşitli sebeplerle ve serbest iş kurma isteğiyle “ geçici “ işçilikten “kalıcı” işçiliğe geçmiştir. Genele bakıldığında yaklaşık 55 ayrı sektörde gösterecek hale gelen Türk nüfus , Almanya’nın bir gerçeği olmuştur. Türk işadamlarının artık hemen hemen hepsi , geleceğe dair planlarını Almanya üzerinde kurmaktadır ve ekonomik davranışlarını da buna göre belirlemektedir. Bundan dolayı da bugün Federal Cumhuriyette “ Türk Ekonomisinden “ ve “ Türk özel sektöründen “ söz edilmektedir.

Türkler son 10 yıl içerisinde Almanya’da artık sadece restoran , gıda maddeleri ticareti , seyahat bürolarında değil , farklı sektörlerde de adım atmıştır. Bunun yanında bugün artık Almanya ‘da ikinci ve üçüncü kuşağın varlığından söz edilmektedir. Özellikle bu iki kuşağın eğitim seviyesi, ve dil becerisi göz önünde bulundurulduğunda kendini kanıtlamış bir Türk varlığı söz konusudur.

1987 yılından itibaren Almanya’nın 3 bölgesinde (Duisburg- Dortmund- Mannheim) 80’e yakın Türk iş adamının bir çok Türk gencin yetiştiği bilinmektedir. Özellikle AT’nin ve Federal Eyalet Hükümetlerinin de desteklediği bu projeye %50 oranında AT sosyal Fonu tarafından finanse edilmektedir bu da orta ve uzun vadede Türk işadamlarının Almanya’daki ikili sisteme göre , meslek eğitimi verebilecekleri işyeri sahibi statüsü anlamına gelmektedir (Tüsiad ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması , 1988,s.1).

Almanya’daki Türk özel sektörü ekonomik bir güç konumuna gelmesiyle beraber son zamanlarda Türkiye ekonomisi adına oldukça önemli yer tutan turizm sektöründe de Avrupa’da yaşayan ikinci ve üçüncü kuşak Türklerin varlığı sayesinde , 1987 yılında Almanya’dan Türkiye’ye turist getirmek suretiyle içlerinde “TUI ,Neckermann” gibi kuruluşlarında bulunduğu 36 Alman turizm şirketinin 10 tanesi , Almanya’da yaşayan Türklerin kurdukları şirketlerdir (Tüsiad ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması , 1988,s.2).

3.7.3. İşçi Şirketleri

İşçi şirketlerinin kurulması özellikle Almanya'ya işgücü göçünün en çok yaşandığı sene olan 1960'larda ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk etapta işçi akımının en çok yaşandığı ülke olan Almanya ile başlayan bu süreç daha sonra bütün AT tarafından da benimsenmeye başlamıştır. Ve bu şirketler Türkiye'nin dört bir yanından Avrupa'ya çalışmaya giden işçiler tarafından kurulan şirketler olmasıyla beraber kısmi olarak isimleri '' bölgesel hem şehri şirketleri'' olarak anılmıştır (Apak,1993,s.71).

İşçi Şirketlerini Kuranlar Açısından;

- Türkiye Cumhuriyetine kesin dönüş yapıldığı takdirde iş güvencesi ve belirli bir gelir kaynağına sahip olma düşüncesi. İşsizlik tehlikesini minimize etmek,
- Tek bir kişi yerine diğer işçi sınıfı ile bir araya gelerek , daha çok sermaye elde etme düşüncesi ,
- Elde edilen gelirlerin bir kısmını bu şirketlere yatırarak ek gelir sağlamak (Apak,1993,s.71).

Türkiye Ekonomisi Açısından ;

- İşçilerden elde edilen tasarrufların yatırımlar üzerinde değerlendirilmesi,
- Şirket bölgelerinde istihdam olanaklarının sağlanması ve bu sayede işsizlik olgusunu azaltmak,
- Bölgeler arasında ortaya çıkan farklılıkların yok edilmesini sağlamak,
- Kırsaldan kentsel göçün durdurulması,
- Sanayileşmenin yaygınlaştırılması , mülkiyet olgusunun daha geniş alana yayılması ve sermaye piyasalarının inşa edilmesi adına katkı sağlanması (Apak,1993,s.72).

İlk olarak güzel başlangıç yapan işçi şirketleri daha sonra istedikleri başarıyı yakalayamamakla beraber , pek çok sorunla da baş başa kalmışlardır. Beklenen sonuçların alınamaması , şirketlerin bir kısmı faaliyetleri durdurma kararı alırken bir

kısmı da yapısal olarak değişikliğe giderek şirket niteliğini yitirmiştir (Apak,1993,s.72).

Başlıca sorunlar ise şu şekilde olmuştur ;

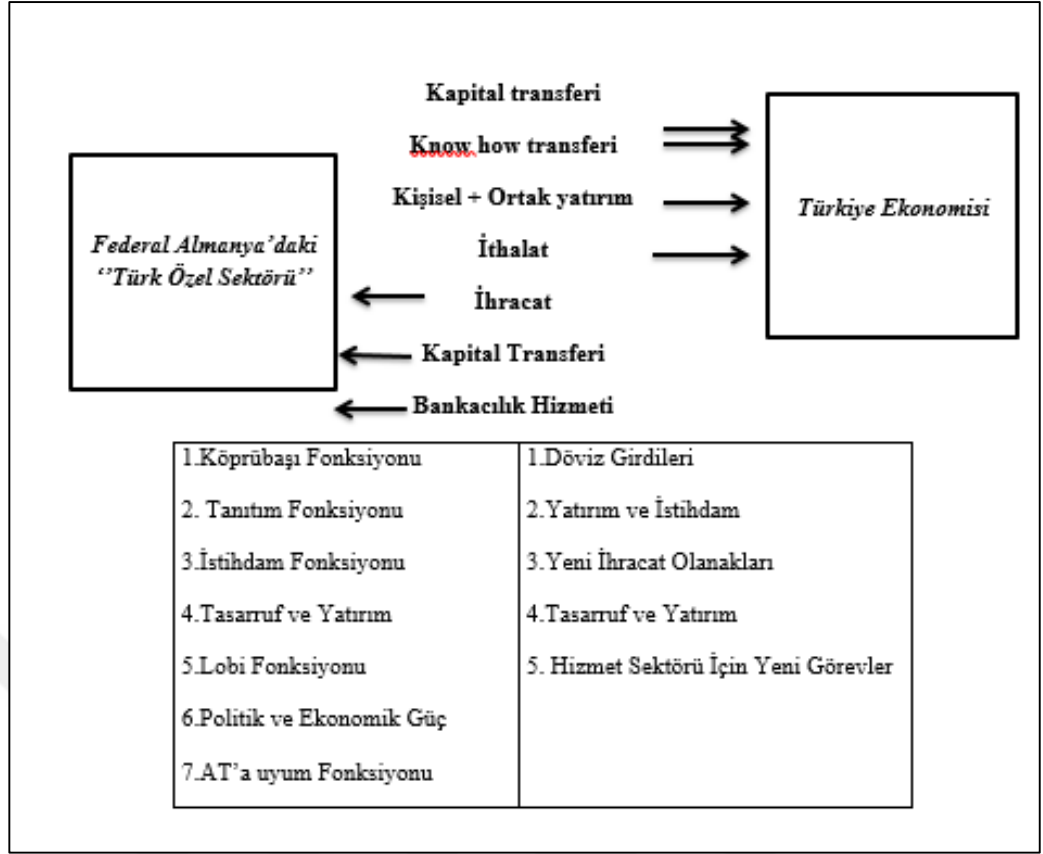
- a) Yönetim Sorunu
- b) Yanlış Kuruluş Yeri Ve Teknoloji Seçimi
- c) Hammadde Ve Tedarik Alanında Sorunlar
- d) Pazarlama Noktasında Ortaya Çıkan Sorunlar
- e) Kur Garantisinin Kaldırılması
- f) Öz kaynak Yetersizliği

3.7.4. Kredi Özel Fonu

Almanya’da çalışan Türk işçilerin Türkiye ekonomisine mesleki anlamda uyum sağlamak açısından 7 aralık 1972 yılında , Federal Cumhuriyetle Türkiye Cumhuriyeti arasında bir anlaşma yoluna gidildi. 24 Mart 1973’te yürürlüğe giren bu anlaşma , Almanya’da çalışan Türk işçilere yurda döndüklerinde istihdam avantajı sağlama ve kendi işlerini kurabilmek için kolaylık sağlama suretiyle , her iki ülkenin de katkısıyla Kredi Özel Fonu adıyla bir fon kurulmuştur. Ve bu fon 1985 yılında iki ayrı bölüme ayrılarak , Halk bankası tarafınca kullandırılan kısım (KÖF I) ve Kalkınma bankası (KÖF II) tarafından kullandırılan kısım olmak üzere (Apak ,1993,s.74).

KÖF I : Sabit değerleri 2 milyon DM’ı aşmayan ve en fazla 50 işçi çalıştırılan küçük-orta ölçekli işletmelerin yararlandığı banka. İmalat sanayi , servis istasyonları , sağlık ve turizm alanında faaliyet göstermektedirler (Apak,1993,s.75).

KÖF II : Devlet Sanayi ve İşçi Bankası tarafından kurulmuş olan bu banka , bazı şirketler de yeniden düzen ve inşa edebilmek açısından programları söz konusu olmuştur (Apak,1993,s.75).

Şekil 3. Federal Cumhuriyet'te "Türk Özel Sektörü" Ve Türkiye Ekonomisinin Karşılaştırılması Şeması

Federal Cumhuriyet'te mevcut bir işyeri sahibi olan Türk sayısı, araştırmaya konu olan süreç içerisinde 30.000'i geçen bir oranla kendini korumuştur. Firma başına 173.000 Mark yatırımı bulunan Türklerin , firma bazında ortalama ciroları 780.000 Mark civarındadır. Bu ciro oranları göz önünde bulundurulduğunda ise bu firmaların Almanya'nın orta büyüklükteki işletmelerin ölçekleriyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Bu da demek oluyor ki Almanya'da bulunan tüm Türk işletmelerinin yatırım tutarı oranı 5,1 milyar Mark sınırını aşmıştır (Tüsiad ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması , 1988,s.5).

Türk firmalarının tekstil , sanayii , video kaset üretimi , gıda maddelerinin üretimi gibi kalemlerin yanında consulting firmaları , turizm şirketleri , ithalat-ihracat kurumları da bu grup arasında varlığını korumaktadır üstelik yıllık ciro oranları 4-160 milyon arasında değişen bu işletmeler arasında 700 oranında da Türkiye'den ithalat yapan firma bulunmaktadır (TÜSİAD ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması , 1988,s.5).

İstihdam da sağlayan bu kurumlar en fazla yoğunluk gösterdiği yer ise Berlin'dir. Yaklaşık olarak 5.000 Türk'ün kendi adına şirketi bulunan Berlin'de yakın tahminlere göre 17.500 oranında istihdam sağlanmaktadır (TÜSİAD ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması , 1988,s.6-7).

1978 yılına kadar toplam tutarı 5,1 milyon Mark tutarında olan Türk firmaları , Türkiye'den sermaye transferi yaparak 1985 yılı sonunda iki ülke arasında yatırım yapmak ve şirket kurmak amacıyla yapılan "kapital transferler" tutarı 49,7 milyon Mark oranını yakalamış ve bu oran 1987 sonunda 70 dolar sınırını aşmıştır (TÜSİAD ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması , 1988,s.7-8).

Tablo 11'de göç eden Türk işçilerin Federal Almanya'da oturma süreleri 1 yıldan <

1-5 yıl arası , veya 8 yıldan > olacak şekilde kapsamlı olarak gösterilmiştir

Tablo 11.
Türk Nüfusun Federal Cumhuriyette Oturma Süresi (30.09.1987 itibariyle)

	1 Yıldan Az	1-5 Yıl	5-8 Yıl	8-10 Yıl	10 Ve Daha Fazla	Toplam
Mutlak	49.262	152.154	234.187	165.563	865.148	1.466.314
(%)	3.36	10.38	15.97	11.29	59.0	100.

Kaynak: Çalışma Ve Sosyal Düzen Bakanlığı " tarafından" Tüsiad ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması, 1988,s11.

Tablo 11'de Türkiye'den Almanya'ya göç eden işçilerin oturma süreleri göz önünde bulundurulduğunda , mutlak oranda 1 yıldan az oturma süresine sahip olan işçi oranının minimum seviyede seyrettiği ve 10 yıl ve daha fazla oturma süresinin de maximum seviye'de gösterdiği görülmektedir. Bu da demek oluyor ki Almanya'ya göç etme kararı alan bir işçinin dönme ilk yıllara nazaran dönme suretiyle değil , temelli yaşamak amacıyla Almanya'ya göç ettiği görülmektedir. Hala giden ilk kuşak işçilerin Almanya'da yaşadığı ve hatta onların çocukları olan ikinci kuşağın 'da Almanya'da varlığını sürdürdüğü tabloda 'da açıkça görülmektedir.

Federal Almanya’da Türkleri kendi işini kurmaya iten başlıca nedenler;

- Almanya’da meydana gelen konjonktürel ve yapısal olarak meydana gelen ekonomik belirsizlikler neticesiyle işçi olarak gelen bazı kısım işsiz kalmıştır.
- Anavatan’da yeniden yükselişe geçme isteğiyle ekonomik, sosyal ve mesleki anlamda entegrasyonun yeteri kadar başarılı olamamasından doğan ülkeye dönme isteği.
- Yeniden başka bir ülkeye alışma sürecinden kaçan işçi sınıfının, tekrardan ülkelerine dönme istekleri kısmi olarak yerine getirilememiş ve başarılı olamamıştır.
- Dönen işçi kesimin istedikleri oranda refah elde edememeleri ve Almanya’da kalan işçi kesimin işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalması kendi işini kurma arzusunu meydana getirmiştir (TÜSİAD ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması, 1988,s.14).

Tablo 12’de Almanya’ya giden Türk işçilerin ilk yerleştirildiği işlerin dışına çıkarak kendilerinin serbest iş oranları ve nedenleri gösterilmiştir.

Tablo 12.
Serbest İş Kurma Nedenleri

Nedenler (x)	n	%
İşsizlik /Ekonomik Kriz Tehdidi	56	20.90
Bağımsız Çalışma Arzusu	55	20.52
Uzun Süre F. Almanya’da Kalma Amacı	9	3.36
Geçim Garantisi	21	7.84
Aile Fertlerine İş Yeri Sağlama	8	2.99
Mesleki Tecrübe	18	6.72
Pazar Boşluğu	21	7.84
Daha Kazançlı Olması	41	15.30
Önceki İşten Memnun Olmama	16	5.97
İşletmelerin Kolay/Ucuz Devri	3	1.12
Türkiye Ekonomisine Katkı Amacı	2	0.75
Mesleki Yeteneği Geliştirme	1	0.35
Türkiyede Ki Firma Ürünü Pazarlamak	2	0.75
Çevre Önerisi	2	0.75

Kaynak: Tüsiad ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması ,1988,s.21.

(x) Birden fazla yanıt verilebilir.

Almanya'ya giden işçilerin yerleştirildikleri işlerin dışına çıkması ilk olarak ekonomik anlamda darboğaza girme korkusunu taşımasından kaynaklanmaktadır. Tablo'da açıkça görülüyor ki işsizlik kaygısı ve ekonomik kriz tehdidi en çok farklı iş kurma nedeni arasındadır. Bu durumu 55 oranıyla bağımsız iş kurma arzusu takip ederek , Almanya'ya giden işçilerin belli bir ekonomik özgürlük seviyesini yakaladıktan sonra kendi alanlarında yaptıkları işlere geri dönme isteği tablo'da görülmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'ye dönme fikrinin ortadan kalkması sebebiyle , rahat bir iş kolu seçme arzusu ve geçim garantisini ele alma isteği yine Türk işçilerin farklı iş kurma nedenleri arasındadır.

Tablo 13'de Almanya'ya giden Türk işçilerin elde ettikleri gelirlerden sağladıkları tasarrufların yatırım tercihleri gösterilmiştir.

Tablo 13.
Tasarrufların Değerlendirilmesi

Yatırım Alanları	n	%
F.Almanya'daki mevcut işletmeye yatırım	136	41.85
Türkiye'ye yatırım	114	35.08
F.Almanya'ya yatırım	45	13.85
Diğer	30	9.23

Kaynak: Tüsiad ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması , 1988,s.30.

Tablo 13'de görüldüğü gibi 188 işyerinin 83'ünde çeşitli nedenlerle ek yatırımlara başvurulmuştur. 51 işyeri 40 bin DM'ın altında , 11 işyeri ise 40-80 DM arasında , 6 işyeri de 80 ile 120 bin DM arasında ek bir yatırıma girmiştir. Bu miktarın üzerinde ek yatırım yapan işletmelerin sayısı sadece 5'tir. İşletmelerin kuruluşundan sonra gerçekleştirilen ek yatırımların amaçları ise genellikle finansman odaklıdır. Özkaynak ve yabancı kaynak birleşimi %41.5 ile ilk sırada , özkaynaklar %38.8 ile ikinci sırada ; banka kredileri ise %10.1 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Almanya'daki Türkler özellikle ikinci kuşak işçiler , gelirlerden elde ettikleri tasarruflarını değerlendirirken ilk olarak mevcut işletmeye yatırım yapmaya devam eder (%41.85). Son 6 yıl (iş kurmuş) ve 10 yıldan fazla kalanlarda da bu durum söz konusudur. Türkiye'ye yapılacak olan yatırım bu noktada ikinci seçenek olarak görülmektedir (%35). Türkiye'de tercih edilen yatırımlar ise genellikle turizm ve gayrimenkul yatırımları vardır (Tüsiad ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması , 1988,s.30).

Tablo 14'de Almanya'ya göç eden işçilerin gelişen zaman içerisinde ekonomik olarak mevcudiyeti ve gelişimi anlatılmıştır.

Tablo 14.
Almanya'daki Türk Girişimcilerin Ekonomik Gücü ve Gelişimi (1985- 2002)

Veriler	1985	1990	1995	2000	2001	2001
Sayı	22.000	33.000	40.500	59.500	58.000	56.800
İşletme Başına Ortalama Yatırım (Euro)	88.400	88.400	104.800	116.600	118.000	115.300
Toplam Yatırım (Milyar Euro)	1,9	2,9	4,2	6,9	6,8	6,5
İşletme Başına Ortalama ciro (Euro)	400.000	387.600	429.500	478.600	467.000	458.200
Toplam Yıllık ciro (Euro)	8,8	12,8	17,4	28,5	27,1	26,0
İşletme Başına Ortalama Çalışan Sayısı	3,5	3,3	4,1	5,5	5,3	5,1
Toplam Çalışan Sayısı	77.000	100.000	168.000	327.000	307.000	290.000

Kaynak: Yıldırımöğlu, H., 2005. ULUSLARARASI EMEK GÖÇÜ “Almanya’ya Türk Emek Göçü” “Aktaran “ Federal Alman İstatistik Dairesi, Wiesbaden Türkiye Araştırmalar Merkezi, Essen.

1985 yılında 22.000 olan Türk girişimci oranları 2000 yılında en üst noktaya çıkarak 59.000 oranında seyretmiştir. İşletme başına ortalama yatırım oranının her sene arttığı görülen tabloda 2001 yılında sürekli artış gösteren tablonun dışına çıkılarak bir düşüş yaşanmıştır. Yine toplam çalışan sayısının her sene arttığı tabloda görülüyor ki Almanya’da Türk girişimcilerin sayısı da sürekli artış göstermektedir. Bu da demek

oluyor ki serbest iş kurma oranlarının artması, Türk girişimcilerin varlığıyla söz konusu olmuştur.

Tablo 15’de Almanya’da serbest iş kurma fikrine sahip olan Türk girişimcilerin sektörel olarak dağılımı 2000 yılı baz alınarak gösterilmiştir.

Tablo 15.
Almanya'daki Türk Girişimcilerin Sektörel Dağılımı (2000)

SEKTÖRLER	SAYI	YÜZDE (%)
İmalat Sanayii	1.700	2.9
İnşaat	1.600	2.7
El Sanatları	5.300	8.9
Toptan Ticaret	3.800	6.4
Perakende Ticaret	21.800	36.6
Gastronomi	13.900	23.4
Hizmetler Sektörü	11.400	19.1
Toplam	59.500	100

Kaynak: Federal Alman İstatistik Dairesi, Wiesbaden Türkiye Araştırmalar Merkezi, Essen.

Bugün 2.500 kadar girişimci imalat ve inşaat sektöründe faaliyet göstermektedir. Alman firmalarıyla, dağıtım nedeniyle iş ilişkisi içerisinde bulunan Türk işletmelerinin oranı % 77’ye ulaşmış bulunmaktadır. Diğer yandan Türk işletmelerinin Alman müşteri sayısı da giderek artmaktadır. Zira, Alman müşteriye de mal ve hizmet sunabilen Türk girişimcileri uzun dönemde piyasada ayakta kalabilmektedirler (TÜSİAD ve Zentrum Für Türkeistudien ortak araştırması , 1988,s.32-33).

Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Türk işçiler için ;

“ 1966 ‘da Kissinger Türkiye’ye geldi , Başbakan olarak. Ben kendisini dönemin başbakanı olarak ağırladım ve ona dedim ki : Siz işgücüne ihtiyaç duyuyorsunuz , eğer senede bizden yüz bin kişi alırsanız siz de bizim ekonomimize yardımcı olmuş olursunuz. Dedikleri gibi her sene bizden yüz bin işçi aldılar. Böylece

evvela Almanya'daki Türkiye , sonra da Avrupa'daki Türkiye yavaş yavaş teşekkül etmeye başladı. Bizim Avrupa'ya , Almanya'ya konuk işçi göndermemiz Türkiye kalkınmasının çok önemli bir parçasıydı. Biz Almanya'yı bir okul gibi düşündük . Bu insanların geri geldikleri zaman kendi işlerini kurmalarını hedefledik''. Şeklinde ifade etmiştir (Özkök ve Dikman , 2008).

Yine Türk işgücü göçünü ve Türk işçileri anlatacak olan bir başka görüşte Dönemin Çalışma bakanı olan Bülent Ecevit'in '' Yurtdışındaki Türk İşçiler '' başlığını taşıyan gezi raporunda , ''Hizmete Mahsus'' olarak hazırlanan bu rapor aslında bir ''ekonomizm'' ürünüdür ve şunları ifade etmektedir ;

- Almanya' da bulunan işçilerimiz ayda ortalama 50'şer dolar tasarruf edebilecek vaziyettedir. Yüz bin işçi ayda ortalama 50 dolar tasarrufunu Türkiye'ye döviz olarak gönderdiği taktirde, bu yılda 60 milyon doları ifade eder.
- Türkiye'ye giden işçiler doğrultusunda işçi tasarrufundan gelecek olan dövizlerin azalması söz konusu olsa da giden işçilerin aileleriyle gitmeleri gerektiği kanısında olmakla beraber giden işçilerin eşlerinin de çalışması söz konusu olduğunda yurda gelecek olan dövizin artması beklenir.

Sözleriyle beraber 5 Mayıs 1966'da verdiği bir konferansta 'da;'' İşçi göçünün , işsizliğe karşı geçici ve hatta devamlı bir tedbir ve memleket için bir döviz kaynağı olduğu ve yoldan geniş sınai yatırımlara meydan ve imkan vereceği '' saptamasında bulunmuştur (Mortan ve Sarfati , 2011, s.12).

Ve yine Prof. Orhan Tuna ve Arkadaşlarının 1966 '' Almanya'ya İşgücü Akımı İle İlgili Organlar Ve Meseleleri '' adlı araştırma yazısında, Türk işçilerin Türkiye ekonomisi adına elde ettikleri döviz artısını şu şekilde dile getirmiştir; '' *Batı Ülkelerine emek ihraç etmek suretiyle Türkiye'nin vahim istihdam yükünü geçici olarak azaltıcı bir tedbir değil , bilakis tamamen başka bir yönden , yani dış ülkelerde çalışan işçilerin memleketi gönderdikleri dövizlerin Türkiye'nin daha hızlı sanayileşmesi için ortaya çıkmış fevkalade önemli stratejik bir faktör olarak düşünülebilir''.*

Birinci kuşak işçilerin Avrupa hikayesinin başlamasıyla beraber Almanya'da Türk kökenli girişimci ve işletme sayısı 72 bin olarak kayıtlara geçmiştir ve İşletme

başına bakıldığında 458 bin Euro'luk cironun düştüğü de bilinmekle beraber işletmelerin toplam cirosu 35 milyar Euro (Mortan ve Sarfati, 2011 ,s.68).

Bugün hala baktığımızda tüm çalışma kollarında , meyve –sebze hallerinde ‘‘sürükleyici ekonomik aktörler’’ Türkiye’nin insanlarından oluşmaktadır . 2008’de ‘‘ Wir für sie’’ (Biz siziz) anlayışıyla Almanya’da 12 , Avrupa’da 15 şubesi olan Türkiye İş Bankası , yurtdışında ilk açılan Türk Bankası olmuştur ve Almanya’da bu bankanın müdürü olarak çalışma faaliyetlerini sürdüren Sevim Yıldırım bir göçmen çocuğudur , bununla kalmayıp İş bankası fındık ihracını desteklemek amacıyla 1932’de ilk şubesini Hamburg’da açmıştır ve 1980 ‘ kurumsal olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir . Almanya İş bankası dışında yedi Türkiye Bankasını daha bünyesinde barındırır , Ziraat Bankası ,Oyak-Anker Bank , Vakıfbank , Denizbank , Demir- Halkbank , Garanti ve Akbank. Türk bankalarının Avrupa ile koordinasyonu bile Türklerin tasarruflarında Türk Bankacılığını genişletmiştir (Mortan ve Sarfati ,2011,s.69).

Göçmen olarak nitelendirdiğimiz Birinci kuşak gittikleri Avrupa topraklarında ağır iş şartlarında çalışmış olmalarıyla beraber gelişen zaman içerisinde kendi girişimleriyle gerek kendi tasarruflarını gerekse Türkiye ekonomisi adına oldukça önemli girişimlere adım atmışlardır. İşbir AŞ. ’de buna çok güzel bir örnektir çıkış yeri Almanya yerleşimi ise Türkiye olan bu şirket , Balıkesir ‘de İŞBİR sentetik Dokuma adıyla 3500 Balıkesirli ‘‘gurbetçi’’ tarafından kurulmuştur .1965 yılında 2.7 milyon TL sermaye ile kurulan bu şirket , dört bini aşkın yarattığı istihdam ve 250 milyon dolar cirosuyla yoluna devam eder bu ciroda sentetik dokuma 110 milyon dolarla en büyük ciro kalemini oluşturur . İŞBİR olarak bildiğimiz bu gurbetçi girişiminden oluşan şirket , ilk zamanlar jüt girdisinin piyasadan çekilmesiyle beraber büyük oranda piyasa boşluğu oluşturan sentetik çuval neticesinde önce gözlük daha sonra da viscoelastik süngerden oluşan hem insan hem de hayvanlar için yatak üretimine geçilmiştir (Mortan ve Sarfati , 2011,s.52).

Bunlarla beraber, başarılı bir başka Türk işçi örneği olan ve ilk kurulan Türk İşçi Şirketi olan Türksan , 1950 yılında yetiştirilmek amacıyla Federal Cumhuriyette bulunan eğitilmiş Türkler tarafından kurulmuştur. Türk işçilerin gelirlerinden elde ettikleri tasarrufları anavatanda kalkınma destek amacıyla, 1964 yılında Köln lokasyonun da çalışan işçiler adına Alman Hükümetine yazı yazılmasıyla başlayan bu girişim defalarca ertelense de , ‘‘ Türksan Duvar Kağıdı’’ üretimi adı altında ilk fabrikasını Türkiye’ de açmıştır. Daha sonra Türkiye sınırları içerisinde ki havaalanları

ve İstanbul Havayolları için duty-free pazarına girdi.5.000 Türk göçmenin hissesiyle kurulan Türksan , en önemli işçi kuruluşlarından biridir (Martin ,1991,s.43).

Daha sonra Berlin duvarının yıkılmasıyla oluşan ekonomik darboğaz neticesinde bu girişim göçmenler içinde bir kurtarıcı olmuş “İkili Emek Piyasası” sonucu olarak Almanya sınırlarına ulaşmıştır Almanya’da gelişen tarihler de bir Pazar söz konusu olur “ etno-ekonomi” adı altında anılan bu Pazar , Türkiye kökenli girişimlerden oluşmaktadır ve genellikle tüm ailesini istihdam ederek bir ekonomi modeli benimser. Ortalama ciroların Almanya cirosuna göre düşük olduğu bu Pazarda ücretler de genel düzeyin altındadır. Hedef Pazar genelde kendi ırklarını barındırması sebebiyle etno-ekonomi adıyla anılan bir ekonomi modelini benimser (Mortan ve Sarfati , 2011, s.53-55).

4. BÖLÜM

TÜRK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Bu kısma kadar gelen bölümler de özellikle analiz edilmeye çalışılan iki ülkenin ekonomi dinamikleri , göç olgunun tanımı ve ülkeler üzerinden görünümü ve işgücü göçü tarihsel açıdan incelenmiştir. Bu kısımda ise tüm bu analizlerin bir etkisi olarak Türk işgücü göçünün Türkiye ekonomisi adına etkileri çeşitli grafikler ve tablolarla kapsamlı olarak incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Çalışma amaçlı göçün ortaya çıkış nedeni ülkeye para gönderme olgusudur (Martin,1991,s.38).

Türkiye gibi sanayileşmekte olan ülkelerin hemen hemen hepsi , kalkınma programlarını desteklemek amacıyla dış sermayeye ihtiyaç duymaktadır ve ithal edilen mal-hizmetler karşılığında ödeme yapmak için sürekli olarak yabancı para sıkıntısı çeker. Gönderilen fonlarla beraber ülke ekonomisinde küçük dalgalanmalar yaşanır ve bu genel anlamda pozitif yönde bir tutum sergiler. İşçi sınıfı 'nın elde ettikleri gelirlerden ortaya çıkan tasarruf olgusu da Türkiye ekonomisi adına , daha çok yatırım , daha çok tüketim ve yatırımda değerlendirilmesi adına köy ve taşra ekonomilerinde pozitif tutum sergilemektedir. Türk işçiler gittikleri seneden itibaren Türkiye Cumhuriyetine önemli miktarda döviz girdisi sağlamıştır ve son on yıl içerisinde bu oran 1,5-2 milyon ABD doları olarak hesaplanmıştır (Martin ,1991,s.39).

Türk işçilerin ülkeye döviz gönderimini desteklemek amacıyla Türk hükümeti , ülkeye giren dövizler için özel döviz kurları , Türk işçilerin TCMB' da döviz hesaplarına özel faiz oranları ve döviz olarak ödenen bedel karşılığı zorunlu askerlik hizmetinin kısaltılması adına politikalar izlenmiştir (Martin ,1991,s.39).

Türk işgücü , çalışmanın ele alındığı dönemde yaklaşık 40 milyon kişiden oluşan potansiyel işgücü kapasitesine sahiptir ve bu oran her yıl %3 oranında (yaklaşık bir milyon kişi) artış göstermiştir. Bununla beraber istihdam artış hızı işgücü arzındaki artış hızına ulaşamaması sebebiyle, Türkiye'nin işgücüne katılım oranı %70 oranında düşüş göstermiştir ve işsizlik oranı bu düşüş neticesinde artmıştır (Kutlu ,1992,s.65-66).

İşgücü ihtiyacına aşırı talep , Batı Avrupa’da hızla büyümenin önünde ciddi bir engeldi. Bunun yanı sıra Güney Avrupa ülkelerinde , işgücü oranında ki fazlalık Güney kesimden Kuzey kesime işçi göçü olgusunu meydana getirdi. Ve enflasyonist baskılar olmadan Batı Avrupa’da boş işlerin durdurulmasını ve Güney Avrupa’da işsizlik baskınının doğurduğu maliyetleri durdurmak amacıyla işçi sınıfının gönderdiği paralar yoluyla kalkınma hızlandı (Martin ,1991,s.10).

İşgücü göçünün bölgeler arasında ekonomik dalgalanmaları azaltabileceği düşüncesi dengeli büyüme olarak bilinmektedir ; AT topluluğu dengeli büyüme olgusuna göre hareket etmek istediğinden dolayı işgücü transferine , göçmen olarak gönderen bölgenin göçmen kabul eden bölgeye ekonomik bakımdan yeterli seviyede ulaşmasına yardımcı olacak düşüncesi , bu ekonomik teorinin de çeşitli olgular yarattığı görülmüştür. Örneğin ; işçi olarak gönderen ve işçi olarak kabul eden bölgeler arasındaki gelir farklılıklarının azalışa geçmesi , işsiz olarak yurtdışına giden işçilerin tasarruf olarak elde ettikleri gelirlerin geldikleri ülkelere gönderilmesi kalkınmayı hızlandırıcı bir etki göstererek pozitif yönde bir ekonomik destek sağlamış olacak ve bu doğrultuda dengeli büyüme teorisine göre , yurtdışına göç ücretleri oranını da arttırmaktadır (Martin ,1991,s.10).

Bunlarla beraber AT ülkelerine yapılan göç olgusu özellikle Federal Cumhuriyetin 1960 yılında işgücü fazlası ve işgücü açığı olan ülkelerle beraber , iki ülkenin de karına olduğu , karşılıklı olarak yarar getirici bir etkisinin söz konusu olduğu ve kıt kaynakların (işgücü) verim-yüksek ücret oranlarını arttırdığı düşüncesi ekonomik teorilerde söz konusu olmuştur. Bu ekonomi teorisine göre , işçi olarak giden Türklerin yurtdışında istihdam edildiklerini ve işçi olarak gönderen ülkede ücret oranlarının artması ve işçi kabul eden ülkede ücretlerin düşmesin yani ters yönlü bir ilişkinin varlığından söz etmektedir (Martin ,1991,s.11).

AT ‘na çalışmak üzere giden işçilerin net olarak ülke içerisine kazandırdıkları döviz miktarı oranı yılda 1,5-2 milyar ABD doları üzerinde seyretmekteydi ve bu oran Türkiye Ekonomisi adına döviz girdileri açısından önemli bir orandır ve 1970 yıllarında ki ülkeye giren döviz oranı Türkiye Ekonomisini ayakta tutan önemli bir etkindir (Martin ,1991,s.1-6).

1980’lerin ortalarında ise Türkiye’nin GSYH oranı diğer OECD ülkelerinin oranlarına görece daha fazla büyümesine rağmen , istihdam da yaşanan büyüme

işgücünde aynı şekilde etki gösterememiştir ve 1987 yılında 16.5 milyon kişi istihdam edilirken , 1990 yılında 21 milyon kişi istihdam edilmiştir. Ancak işgücüne katılım oranı 1987 yılında %56,3 iken 1990 yılında bu oran %52.5'e düşmekle beraber 1983 yılında Türkiye'nin işgücüne katılım oranı %59.4 olmuştur ve buda kayıtlı işsizlik oranını %7.6'dan %8.3'e yükseltmiştir (Kutlu ,1992,s.66).

1984-1985 seneleri içerisinde bakıldığında Türkiye Ekonomisi yılda %6,6 oranında büyüme göstermişse de 1980 senesinin ortalarında istihdam oranındaki artış imalat sanayinde mevcut artış yıllık 65.000 de dahil olmak üzere yalnızca yılda 210.000 seyrine yükselmiştir bu da demek oluyor ki GSYH oranı her %1'lik artış , mevcut istihdamda ki işçi sayısına 32.000 oranında bir ilave getirmiş veya GSYH' daki her %5 oranındaki büyüme oranı net istihdam hacmine %1 oranında pozitif bir etki yapmıştır buda işsizlik ve eksik istihdamın azaltılabilmesi adına büyüme hızının %10 'dan daha yüksek olması gerektiğini gösterir (Martin ,1991,s.5).

Türkiye Cumhuriyeti , Mayıs 1979 yılında ikili döviz kurunu kabul yoluna gitti ve bu uygulama yurtdışından ülkeye giren dövizlerin kısa bir süreliğine artış göstermesine sebep oldu. Takip eden 1980 yılında Türk Lirasının devalüe edilmesi beraber , yine ülkeye giren dövizler de artış görüldü. 1976 yılından bu zamana kadar Türkiye'de döviz hesaplarına daha yüksek oranda faiz oranları uygulayan mevduat programları (1988 yılında bir yıllık ABD doları hesaplarına %11) söz konusu olmuştur. Merkez Bankasında uygulanan daha yüksek faiz oranlı bu hesaplar , 1988 yılına kadar 4 milyar ABD dolarını tasarruf konumuna getirdi ancak bu durumda sahiplerine sübvansiyon olduğundan Türkiye bu durumdan maliyet kazandı (Martin ,1992,s.40).

Türkiye ekonomisinin en büyük özelliği iş kollarının genellikle tarım üzerine istihdam edilmesi ve işsizlik olgusunun bir önceki senelere göre artış göstermesidir. İşgücü , işçiler için bir gelir kaynağı kapısı olarak görülüp iş imkanı sunmasından dolayı bir avantaj olarak görülse de hükümetler bazı durumlarda işgücüne duyulan özel ihtiyaç nedeniyle bazı iller de bu duruma kısıtlama getirmiştir. Buna örnek olarak ise , Zonguldak maden işçilerinin yoğun olduğu bir çalışma alanı neticesiyle yurtdışına işçi olarak gönderilme konusunda bu duruma bir örnek olmakla beraber yine inşaat sektöründe ki nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı , inşaat sektörüne Türkiye ve Orta Doğu'da eş zamanlı bir talep ihtiyacı doğmuştur (Kutlu ,1992,s.67).

İşgücü hareketinin yol açtığı sosyo-ekonomik etkiler , özellikle vasıfsız işçi ihraç edenler , doğum oranları çok yüksek olan ve aşırı işgücüne sahip az gelişmeler ülkeleri daha derinden etkileyen bir kavram olmakla beraber , az gelişmiş ülkelerdeki mevcut nüfusa oranla sermaye ve doğal kaynakların kıt oluşu işsizlik olgusunun da varlığının boyutunu göstermektedir. Nüfusun hızla artmasıyla beraber milli gelir artan nüfusa yetişememekle beraber , tüketimin artması ve yatırıma gidecek birikimlerin azalması anlamına gelir ve hatta aşırı işgücü , sermaye-yoğun tekniklerin kullanılmasını zorlaştırarak , kamu ve özel sektörlerde aşırı istihdama yol açar bu durumun en önemli sonucu olarak ülkeler yoksulluk olgusunun kısır döngüsü haline girer (Kutlu ,1992,s.21).

Yabancı devletlere yapılan işgücü göçü , kısa dönemde sabit varsayılan işgücü arzının değişmesine yol açar ve bu durum neticesinde ise işgücü göçü , istihdam ve reel milli gelir düzeyini arz yönünden değiştirici yol oynar. Tam istihdam varsayımıyla reel milli gelir , yurt dışına göç eden işçilerin marjinal verimlilikleri toplamı kadar azalır. Bunun nedeni ise , kısa dönemde aynı üretim seviyesini koruyabilmek adına , eksilen işgücünün diğer faktörlerle ikame edilmesinin mümkün olmamasından kaynaklanır. Türkiye açısından sonuçları ise , Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en temel sorunlarından biri olan işgücü arz sorunu olmasından kaynaklı olarak , işsizlik sigorta sisteminin o dönemde bulunmaması , açık-gizli işsizlik olgusu , düşük verimli iş ve buna bağlı olarak işgücünün geçici işlerde yoğunlaşması neticesiyle göç Türkiye üzerinde işgücü arz fazlasını azaltmıştır (Kutlu ,1992,s.69).

Türkiye ekonomisi 1962 senesi verileri incelendiğinde sürekli olarak işgücü arzının işgücü talebinden az olduğu görülmektedir ve buda şu sonucu doğurur , Türkiye’de her yıl istihdam edilemeyen işgücü açığı söz konusudur. İşgücü olgusu , piyasa-fiyat olgusu , üretim ve maliyetlerin karşılaştırılması , işgücü talepleri ve bunun neticesinde işgücü arzı gibi önemli sebeplerden oluşmaktadır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda talebi arttırmak için , üretim ve yatırımları arttırırken bunun yanında daha fazla işgücü talep eden teknolojileri seçmek şeklinde yorumlanabilir (Kutlu ,1992,s.71).

1961 senesinde yurtdışına giden işçilerin fonları en çok inşaat sektöründe yer bulmuştur , Bunun nedeni ise giden işçilerin belli bir süre tasarruf elde ettikten sonra , ellerinde ki tasarrufları kendi vatanlarına döndüklerinde ya kendi köylerinde ya da denize sıfır arazilerin bulunduğu mevkilerde ev yaptırmak suretiyle gerçekleşmiştir.

Bunun elde edilmesi de inşaat sektöründe önemli bir işgücü sebebini doğurmasıyla beraber , 1961 sonrasında inşaat sektöründe meydana gelen pozitif yönlü değişim de buna paralel istihdam oranlarında ki yükselmelerde yurt dışına giden işçilerin olumlu bir katkısı vardır (Kutlu ,1992,s.s:72).

Artık 1980'lerin sonuna gelindiğine ise Türkiye'nin nüfusu 55 milyondur ve yılda 1 milyonun üstünde bir oranda (%2'nin üstünde) artıyordu .Yurtdışına giden işçilerin 1970-1980 yıllarında ekonomik büyüme oranları katkısı oldukça yüksek olsa da sert dalgalanmaların yaşandığı bir dönem olmasından dolayı işçilerin net kazançları da düşüş göstermiştir. Türkiye'de GSMH gerçek fiyat oranlarıyla 1970 senesinde %8 oranında bir artışa giderek , 1980'lerin başında ise%0 oranına düşmüştür ve aynı senenin ortasında ise tekrardan bir ivme kazanarak %7-8 oranına çıkmış ancak 1989'da yine %%1-2 bandında düşüş seyretmiştir. Türkiye açısından 1989 yılının ekonomik görünümü %60-70 civarında bir enflasyon varlığı , sürekli değer kaybeden Türk Lirası ve gerçek ücretlerle enflasyonu yakalama gayreti içerisindeydi. (Martin ,1991,s.51).

Yurtdışına çalışmaya giden işçi kesimin bir kısmı anavatana geri dönme kararı alırken , Almanya'da istihdam edildikleri 5-15 yıllık süre zarfı içerisinde önemli miktarda gelir tasarrufu ettikleri görülmektedir. 1970'de yaklaşık olarak 5.000 Alman Mark tasarruf eden bir işçi , Türkiye'de 1989 yılında ayda 120.000 TL yada yılda 720 ABD doları elde eden asgari ücretli işçi sınıfı , yaklaşık 50.000 ya da 250.000 Alman Markı tasarruf etmişlerdir (Martin,1991,s.55).

Çalışmaya konu olan dönemde Türkiye ekonomisinde yaklaşık 40 milyonluk işgücü potansiyeli mevcut buda yılda yaklaşık olarak %3 oranına tekabül etmekte olup yılda 1 milyon kişi artmaktadır. (Bulutay , 1990, s.81).

Bu doğrultuda istihdam oranı işgücü oranından daha yavaş hızla seyretmesinden dolayı Türkiye'nin işgücüne katılım oranında ki düşüş işsizlik olgusunda artışa sebep olur. 1980'de Türkiye'nin GSYİH' sı OECD ülkelerinin tümünden daha fazla ve hızlı artarken istihdamda ki artış işgücü oranında ki artışla paralel ilerlemedi (martin ,1991,s.60).

1980 TÜSİAD raporuna göre , 1983-1987 arası sivil istihdam oranı 15, milyondan 16,5 milyona çıktı ve bu doğrultuda işgücüne katılım oranı %59,4'den

%56,3 'e düşüş göstererek bu yüzde işsizlik oranının %15-16 arasında kalmasına neden olmuştur (Siddiqui,1990).

4.1. Türk İşgücü Göçünün İşgücü Üzerindeki Etkileri

Almanya'ya göç ilk yıllarda istihdam üzerinde rahatlama sağladığı ve Türk işgücü göçünün önemli etkilerinden biri olmuştur. Ancak giden işçilerin işgücü piyasasında yarattığı boşluk ve bu boşluğun doldurulma sorunu bu göçün bir başka konusu olmuştur . Genele bakıldığında ise bu işgücü göçü hem istihdam düzeyindeki iniş çıkışlar üzerinde değişiklikler hem de işsizlik olgusu üzerinde çeşitli etkilere sebep olmuştur. Giden işçilerden bir kısmı vasıflı bir kısmı da vasıfsız konumda göç etmekle beraber , özellikle tarım sektöründe işgücü konusunda herhangi bir eksiklik olmamasına rağmen giden işçilerin eksikliği üretim noktasında aksamalara sebep olduğu , tarım sektörünün bu yıllarda daha yavaş büyümesine neden olduğu bilinmektedir (Apak1993,s.16-17).

Bunun yanında giden vasıflı işçilerin çokluğu , ülkenin üretim kaybına neden olur bu da vasıflı işçilerin yarattığı istihdam boşluğunun doldurulmasının daha da zor olduğu anlamına gelir. Eğer vasıflı işçilerin yerini normal düzeyde işçilerin varlığı koruyorsa , bu durumda net istihdam oranında bir artış gözlenebilir ve üretim düzeyi işe yeni giren işçilerin üretimde elde ettikleri pozitif veya negatif yönde katkıya bağlı kalır . Bu da bazı durumlarda kısa vadeli ekonomik kayıp olgusunu meydana getirir (Apak,1993,s.17).

Eğer zanaatkar işçi oranında bir düşüş yaşanır , bir vasıflı işçi için birden çok vasıflı işçi çalıştırılması yoluna gidilir ve bu durum da üretim maliyetinde fazlalığa yol açar bunun doğurduğu sonuç ise söz konusu alanlarda kapasite düşüklüğüdür .Türkiye açısından bakıldığında ise dış ülkelere göç eden kesimin genellikle genç ve sağlıklı nüfus olmasından ziyade bir çoğunun tecrübeli ve bilgili olması yetkililerin diğer yıllarda gönderilecek işçilerin özellikle kırsal ve gelişme oranı daha az olan bölgelerden yapılmasına ilişkin kararlar almışlardır. Bu durumda da ülkede yaşanan bu göçün toplumsal olarak kayba neden olduğu ve gerek kentlerde gerekse kırsal bölgelerde bir işgücü açığı doğmuştur ve bu durum özellikle sanayi ve ticaret kollarında işgücü açığı olgusuna neden olmuştur bu durumda toplam üretimde yaşanan azalmaya sebebiyet vermiştir (Apak,1993,s.18).

4.2. Türk İşgücü Göçünün Yatırımlar Üzerindeki Etkisi

İşçi göçünün en yoğun olduğu dönemde , yatırım oranlarında GSYİH içerisinde ki paylarına bakıldığında pozitif yönde bir artış gözlenmiştir. Yatırımların GSYİH oranında ki payı ise 1964 yılında %13.3'tü. Bu oran gelişen seneler içerisinde sürekli olarak artarak 1970 yılında %20 seyrinde izlemiştir. Yani özetleyecek olursak 1965'den önce %14.7 oranını aşamayan bu yatırımlar , GSYİH oranında ki artış 1965 senesinden sonra her yıl artışa gitmiştir (Apak,1993,s.27).

Tarım sektörüne dahil edilmesi istenen işçi dövizlerinden elde edilen tasarruflar için özel krediler (Halkbank Kredileri) ve gümrük vergisi uygulanmadan traktör, makine ve motorlu araçların ithali açısından çeşitli kolay yol ve teşviklere olanak sağlanmıştır .Genel olarak tüm bunlara bakıldığında yapılan bu yatırımların istihdam oranları üzerindeki etkisi çok büyük olmamakla beraber , bu yatırımların daha çok kişisel refahın pozitif yönde etkisi olduğu ve Türkiye'nin ulusal kalkınma hedefleri açısından genel ekonomiye göreceli olarak yalnızca küçük bir oranda etki ettiği görülmektedir (Apak,1993,s.28).

Son olarak ise Castles ve Cosack' ın analizleri doğrultusunda , işçi dövizlerinden elde edilen girdilerin çok az bir kısmının yatırımlar üzerinde etkili olduğunu ancak bu yatırımların endüstriyel anlamda kalkınmaya yetecek kadar sermayeyi karşılamadığını dile getirmiştir.

4.3. Türk İşgücü Göçünün Üretim Üzerindeki Etkisi

Ülkeye giren döviz girdileri ilk olarak üretimi ve daha sonrasında istihdam seviyesini arttırır. Eğer bu artışlar neticesinde enflasyonist baskılar olmazsa ihracatta rekabet olgusu doğar ve bu durum da avantaj sağlar . Türkiye açısından bakıldığında , işçi ailelerinin tüketim mallarına olan ilave talebinin toplam talebi de arttırdığı ve Türkiye'de enflasyon oranlarında da bir yükselmeye neden olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra sektörel olarak bakıldığında işgücü göçü sektöründe düzeyini değiştirerek , bazı sanayi dallarında vasıflı işçi oranlarında da değişime neden olmuştur. Bu durumun sonucu olarak da ücretler , fiyatlar ve üretim yapısında değişikliklere neden olmuştur (Apak ,1993,s.29).

4.3.1. Üretim Yapısı Üzerindeki Etkiler

İşgücü olgusunun ihraç politikasının belirlenmesi aşamasından sonra , işçilerin ailelerinin harcamalarının orta vadede enflasyonist bir baskı yaratması beklenmez. Ancak işçilerden elde edilen işçi dövizleri girdisi ve tasarruflar yurt içerisinde talep edilen malların arzına yönelik kapasite meydana getirilmesinde kullanılırsa , fiyatlarda kısa süre dışında ani yükselme durumu beklenmez (Paine,1975,s.137).

Ülkeye giren dövizler neticesinde devlet , bu dövizleri bozdurarak harcamaların ortaya çıkarttığı ilave talebi dengelemek amacıyla kamu harcamalarını kısarsa , fiyatlarda genel seviyede yükselme beklenmez. Ancak ülkeye giren dövizler , ilave şekilde kapasite boşluğu yaratılmadan harcanma yoluna gidilirse , ya da sadece kamu harcamalarında kısıntı yapılırsa, tam bu noktada fiyatların da yükselmesi beklenir (Apak,1993,s.30).

Bununla birlikte dışa dayalı göç olgusu , talep arttırıcı etkisinin yanı sıra ücretlerden elde edilen kar marjlarını ve üretim maliyetlerini de arttırıcı etkiye sebep olmuştur (Abadan Unat,1976,s.23).

Özellikle işçi sınıfının vasıflı ve vasıfsız olarak ayrılmasından dolayı ve işçi olarak gönderilen çalışanlar arasında her ikisinin de bulunması sebebiyle , çeşitli sektörler arasında bu durumdan kaynaklanan ücret farklılıkları meydana gelmiştir ve ülkede kalan işçilere ücret artışı yoluna gidilmiştir. Özellikle sanayi sektöründe uzmanlaşmış nitelikli elemana olan ihtiyaç sebebiyle , sanayi ve tarım sektörlerinde işgücü göçü olgusunun ortaya çıktığı yıllarda daha çok artış göstermiştir. İşgücü göçü , tarım sektöründeki işgücü fazlasını eritemediğinden dolayı ise yalnızca işgücü anlaşması ile giden işçilerin bu alandan ayrılmasıyla beraber , geride kalan işçiler arasında rekabetin azalmasıyla beraber bu durumda ücretlerin stabil kalmasına neden olmuştur (Apak,1993,s.30-31).

Bununla beraber , tamamen olmasa da dış göç sebebiyle meydana gelen ücretlerde ki artış üretim maliyetlerinin de artmasına yol açmıştır. “ Verimsiz Üretime” yol açan bu durum ise , üretim maliyetlerini de olumsuz yönde etkilemiştir (Baysan , 1974,s.61-62).

Son olarak ise işgücü göç enflasyonist etkisi sebebiyle ve ekonomide darboğazlar sebebiyle ithalata olan talep oranında da artışa neden olmuştur. Bunun

neticesinde ise , bir dış göç politikası , işsizliğin hafifletilmesi noktasında az da olsa etki sağlar , sermaye birikimlerine odaklı olarak tasarrufların sınırlandırılmasına neden olabilir , ihracat performansını negatif yönde etkileyebilir ve ödemeler dengesini daha çok bozabilir (Ecevit ve Zachariah,1978,s.37).

4.4. Türk İşgücü Göçünün Türkiye ile Almanya Arasındaki Ticaret Üzerindeki Etkileri

Türk işgücü göçü iki ülke arasında da ticari anlamda bir köprü görevi görmüştür. AT ülkelerinin işçi potansiyelinin %40'nı Türkiye oluşturmakla beraber ülkenin de en önemli ticaret ortağı Almanya'dır. Bunun sebebi ise Türkiye'nin toplam ihracatının %19'unu, toplam ithalatının %17'sini Almanya oluşturmakla beraber bu durum göç sonrası da devam etmiştir. Üretim alt grubu olarak tekstil, Türkiye ihracatında da oldukça önemli ve sürekli artan bir paya sahiptir. Bu doğrultuda Almanya'ya giden işçiler sayesinde kısmen de olsa, Almanya'daki Türk işçilerin Türk ürünlerine yönelmesi sebebiyle de bu alanda da artış gözlenmiştir. (Apak,1993,s.46).

Tablo 16'da Türkiye ticaretinde Avrupa ülkelerine göç etme kararı almış olan Türk işçilerin ve bu işçilerin gittikleri ülkelerin ülke ticaretine etkileri oransal rakamlarla gösterilmiştir.

Tablo 16.
Türkiye Ticaretinde AT Ülkelerinin ve Almanya'nın Payı

	Avrupa Topluluğu		Almanya	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1963—73 Ortalaması (Göç Dönemi	39.6	39.0	17.7	17.6
1974-79 Ortalaması (Göç Sonrası)	39.7	35.7	21.6	16.7

Kaynak : Apak,S.,1993,s.47.''tarafından'' Paine.,s.141 ve United nations trade statistics,1980.,s.954.

Türkiye'nin göç dönemlerini kapsayan seneler içerisinde ki ithalat ve ihracat rakamları tablo 'da verilmiştir. Bu doğrultuda üç döneme ilişkin (Göç öncesi – göç dönemi-göç sonrası) yıllık ithalat-ihracat oranlarının ortalaması şu şekilde seyretmiştir : 0.79 , 0.66 ve 0.37. Bu oranlar neticesince toplam ihracata işçi dövizleri de eklendiği zaman bu oran göç yıllarında %85 oranında bir artış göstermiştir . Ve göç sonrası dönemde ülkeye giren işçi dövizleriyle beraber dönemsel ortalama 0.37'den 0.55'e olumlu yönde artış göstermiştir (Apak,1993,s.47).

Kaynak : Kutlu,E., 1992, s.27.

OA = Türkiye'nin İşgücü Arzı.

VMPL = İşgücünün Marjinal Ürün Değeri / Rekabetçi Ortamda İşgücü Ücretleri.

OC = İşgücü göçünden önce Türkiye'de Ücret Oranı.

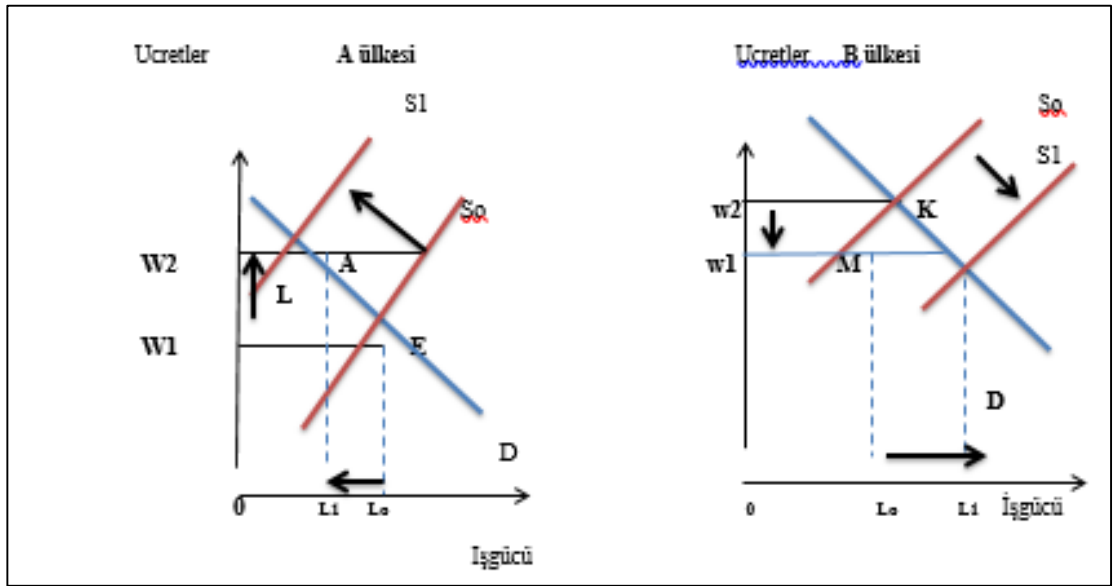
OFGA = Toplam Ürün.

AB = İşgücü göçü serbest olduğu durumlarda ücretler Federal Cumhuriyette daha fazla olmasından dolayı AB kadar işgücü Federal Hükümete göç eder.

BE = Her ülkede ücretlerin eşit olduğu varsayımı söz konusudur. Bu durum söz konusu olduğunda ise , Türkiye piyasasında ücret oranları yükselir ve eldeki toplam ürün OFGA alanından OFEB alanına düşüş gösterir.

EGM = İçi taralı alan / Dünya refahı için net kazanç oranını gösterir (Kutlu,1992,s.27).

Şekil 5'de Türk işgücü göçünün ücret endeksleri ve bu ücretler neticesinde istihdam oranlarına yansıyan oranlar üzerinden hazırlanıp değerlendirilmiştir. İşgücü ve ücretler arasında ki doğrudan ilişki ve bu ilişkinin doğurduğu sonuç şekillerde detaylı anlatılmıştır.

Şekil 5. Türk İşgücü Göçünün Ücret-İstihdam Oranları Üzerindeki Etkisi:

Kaynak : Kalaycı C., Ve Civelek G.,2021,s.320 ., Ve Martin, L.,P., 1991,s.11.

Göç Öncesinde A ülkesinde ;

W1 = Ücret Düzeyi

Lo = Emek Miktarı

E = Denge Noktası

Türkiye’de , Tam istihdam varsayımı altında yaşanan göç olgusu neticesinde bir emek söz konusu olduğu için Lo emek miktarı azalarak L1 düzeyine gelir. Böylece emek arzında ki daralma neticende ücret oranları W1 ‘den W2 düzeyine yükselir. Bu durumda da yeni denge noktası ‘A ‘ olur. **Almanya’da** , söz konusu göç yaşanmadan önce K noktasında ki W3 ücret ve Lo emek miktarı düzeyinde denge söz konusudur. Almanya’da emek talebi değişmezken , emek arzında yaşanan artış neticesinde W2’den W1’e düşmesine neden olmuştur. Yaşanan göç sonrasında her iki ülkede W2 ücret düzeyinde dengeye gelmiştir.İki ülkenin de W2 noktasında eşitlenmesi demek , ücret farklılıklarından kaynaklanan göç hareketini durdurmaktadır. Bu da göç eden tarafın ücret oranı ve işsizlik oranındaki değişimi ifade eder. (Kalaycı ve Civelek , 2021,s.320).

Söz konusu göç öncesinde işgücü potansiyelindeki yetenek ülkede kalan kesim ile aynı orandaysa ve işgücü göçüne konu olan işçilerin yetenekleriyle benzerlik gösteriyorsa , göç olgusu yaşanmadan önce ve sonra tam istihdam olduğu durumlarda , işçi gönderen durumdaki ülkedeki işçilerin ortalama ücret düzeyi pozitif yönde artar ancak toplam ücret limiti düşer. İşçi alan ülkede ise yine göç öncesi ve sonrası durumlarda tam istihdam söz konusuyken ortalama ücret düşer toplam ücret limiti artar bu ters yönlü ilişkinin sebebi ise , işçilerin göç öncesi Türk , göç ettikten sonra ise Alman yerleşik nüfusuna geçmiş olmalarıdır (Martin ,1991,s.12).

Bunun yanı sıra işçi göçünün Türkiye Ekonomisi adına tam anlamıyla beklenen performansın vermemesinin sebepleri ise ;

- Anavatana dönen işçilerin , işçi olarak gitmeden önce kırsal kesimlere geri dönmemeleri veya kırsala dönseler bile elde bulundurdıkları efektiflerini üretken olmayan biçimde değerlendirmek. Örneğin , gayrimenkul spekülasyonunda yada taksi , minibüs veya dükkan gibi hizmetler altında kullanmak.

- Geri dönüş yapan işçilerin artık ağır iş kollarında çalışma potansiyelinde olmamalarının neticesinde emeklilik istemeleri.
- İki ülke arasında ekonomik, sosyal ve teknolojik anlamdaki farklılıklardan doğan sorunlar.
- Tüm bunların yanı sıra işçilerden elde edilen gelirlerin tasarruf olarak ayrılması ve bu tasarrufların daha çok yerel girdileri kullanarak girişimde bulunduklarını veya mevcut kırsal konumdaki istihdam hacmini arttırıcı ileri veya geriye dönük üretim bağlantılarını alanına yatırım amacıyla değil de , konut , toprak yada ithal malı dayanıklı tüketim mallarına harcanması sebebiyle kalkınma oranındaki pozitif yönlü artışın yerini minimal düzeyde seyretmesine neden olmuştur buda gönderilen fonlar üzerinde ki etkinin “ üretken olmayan” etki yaratarak küçük miktarda istihdam oranına sahip olunmasına sebep olmuştur (Martin ,1991,s.17).

Tablo 17’de Türkiye’den Almanya’ya göç eden işçilerin elde ettikleri dövizleri Türkiye Cumhuriyetine gönderme oranları yıllar içerisinde detaylı olarak gösterilmiştir. Gönderilen dövizlerin ithalat-ihracat ve ticaret açığını karşılama oranları da tabloda detaylı olarak anlatılmıştır.

Tablo 17.
Türkiye Cumhuriyeti'ne Gönderilen Dövizlerin Oranları

Yıllar	Gönderilen İşçi Dövizleri	İhracat	İthalat	Gönderilen İşçi Dövizlerinin Ticaret Açığına Oranı (%)
1967	93	522	685	57
1968	107	496	764	40
1969	141	537	747	67
1970	273	589	886	92
1971	471	677	1.088	115
1972	740	885	1.508	119
1973	1.184	1.317	2.049	162
1974	1.426	1.538	3.720	66
1975	1.312	1.401	4.640	41
1976	982	1.960	4.993	32
1977	982	1.753	5.694	25
1978	893	2.288	4.479	45
1979	1.694	2.261	4.946	63
1980	2.071	2.910	7.573	44
1981	2.490	4.702	8.864	60
1982	2.140	5.890	8.794	74
1983	1.513	5.905	9.235	45

Kaynak: 1967-85 : Dünya Bankası 1988 : IMF.

Yurtdışına işçi olarak giden işçilerden elde edilen dövizler , Türkiye'nin ödemeler dengesinin ‘‘Karşılıksız Transfer Gelirleri’’ bölümünde ‘‘İşçi Gelirleri’’ adı altında bulunur. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından büyümeye pozitif yönde katkı sağlayacak en önemli konulardan biri ülkeye girecek olan döviz miktarı ve yeterli oranda dövize sahip olmaktır. Özellikle göç olgusunun da

başlamasıyla beraber , işçilerden elde edilen dövizler Türkiye açısından da önemli döviz kaynağı olmuştur (Apak,1993,s.19).

Tablo’da görüleceği üzere , gönderilen işçi dövizleri miktarı 1969 yılında 141 milyon dolar gibi bir rakamken , bu rakam 1970’ de özellikle Türk lirasının da devalüe edilmesiyle beraber 1971 senesinde 471 dolara yükselmiştir ve bu yolla , Türkiye açısından dış ticaret açığının kapatılması noktasında da etkili olmuştur. 1973 senesinde , gönderilen işçi dövizlerinin ithalat ve dış ticaret dengesi üzerinde ki oranı en üst seviyeye ulaşmıştır. 1974’de özellikle Türkiye’deki resmi ve piyasa döviz kurları arasındaki farkın düşük olmasıyla beraber bu oranlar 1.426 milyona çıkmıştır. Gelişen senelerde ise dış ticaret açığını kapatma konusunda yeteri kadar orana ulaşamayan bu dövizler belirli bir seyirde kalmıştır (Apak,1993,s.19).

Yurtdışına gönderilen işçiler , ortalama olarak elde ettikleri gelirlerin %36’sını tasarruf olarak kullanmakla beraber , ülkeye giren dövizlerin ise ortalama gelirin %11 ‘ni oluşturduğu ve dış harcamaların elde edilen kazançların %10 kadar olduğu bilinmektedir .Ağustosta Türk lirasının devalüe edilmesiyle beraber , tasarruflarda ülkeye resmi yollarla gönderilen dövizlerde önemli bir artış söz konusu olmuştur. Ancak giden işçilerin artık Türkiye değil Almanya’da yatırım yapmaya başlamasından dolayı Türk hükümeti ülkeye girecek dövizleri daha fazla arttırmak amacıyla çeşitli teşvik politikalarına gitmiştir. Özellikle sadece tüketim malları üzerinden değil , taşıt araçları , traktörler vb. sermaye malları üzerine yapılmıştır (Apak,1993,s.20-21).

Yine bu dönemde ülkeye girecek olan dövizlerin Türk ekonomisinde ki büyüme açısından oldukça önemli olduğu bilinci , ülkeye daha çok döviz girdisi elde edebilmek amacıyla , yurt dışında yaşayan Türk işçileri ticari bankalarda dövize çevrilebilir mevduat hesabı açmalarının önü açılmıştır ve vergiden muaf ve faiz getirisi olan kısa vadeli hesaplar olan bu hesaplar , hesabın açıldığı döviz cinsine çevrilmesiyle beraber tahakkuk eden faiz oranlarıyla beraber işlem görmekteydi. Bununla beraber TCMB 1976’ da köklü bir Alman ticari bankasıyla işbirliği yapmıştır ve bu işbirliği neticesinde Alman bankalarında verilen faiz oranlarından daha fazla faiz getirisi söz konusu olan ‘ ‘ Kredi Mektuplu Döviz Mevduat Hesabı’’ adı altında ferdi bir tasarruf hesabını işlemeye başlamıştır (Apak,1993,s.24).

Ancak tüm bunlarla beraber faiz oranlarında ki olumlu oranlara rağmen yeterli miktarda döviz Türkiye'ye akmamıştır bunun başlıca sebepleri arasında ise ;

- Fon akışını sağlayan sistemin etkin bir işleyişinin olmaması ,
- Türkiye ve Almanya'da yaşayan işçiler arasındaki mesafenin uzunluğu ,
- Yüksek likitide,
- Mali tedbirleri alma konusunda yeteri kadar başarı sağlanamaması (Döviz kurlarının aşırı değerlenmesi vb.)
- İşçilerin elde ettikleri dövizleri serbestçe elde bulundurmaları (Apak,1993,s.24)

Tablo 18'de 1960-1978 dönemini kapsayan zamanda Türk lirasının döviz karşısında ki durumu yıllar bazında detaylı anlatılarak gösterilmiştir.

Tablo 18.
1960-1978 Türk Lirası Karşısında Döviz Kurları

Yıllar	1 ABD \$ Karşılığı DM	1 ABD Karşılığı TL	1 DM Karşılığı TL	1 TL Karşılığı DM
1960	4.20	4.87	1.16	0.86
1961	4.03	9.00	2.23	0.45
1962	4.00	9.00	2.25	0.44
1963	4.00	9.00	2.25	0.44
1964	4.00	9.00	2.25	0.44
1965	4.00	9.00	2.25	0.44
1966	4.00	9.00	2.25	0.44
1967	4.00	9.00	2.25	0.44
1968	4.00	9.00	2.25	0.44
1969	3.94	9.00	2.28	0.44
1970	3.66	11.50	3.14	0.32
1971	3.49	14.92	4.27	0.23
1972	3.19	14.15	4.44	0.23
1973	2.67	14.15	5.29	0.19
1974	2.59	13.93	5.38	0.17
1975	2.46	14.44	5.87	0.16
1976	2.52	16.05	6.38	0.13
1977	2.32	18.00	7.75	0.08
1978	2.01	24.28	12.09	0.06
1979	1.83	31.08	16.96	0.06
1980	1.82	76.04	41.83	0.02

Kaynak : OECD. 1960-1978 Ekim Ayı Rakamları.TCMB.

Tablodan yola çıkarak dönemin döviz hareketleri incelendiğinde yapılacak olan yorum , Alman markı cinsinden elde edilen tasarrufların 1977 yılında 1 DM = 8 TL üzerinden çeviren bir işçi , her bir Alman Mark'ını 1 yıl sonra 12 TL 'ye 1979 yılında 17 TL'ye , 1980 yılında ise 42 TL'ye bozdurabilmekteydi. Bu da demek oluyor ki her yıl TL'nin değerinin düşmesi , Alman Markının değerinin arttığı anlamına gelmektedir.

Zaten bu dönemde sürekli olarak eriyen TL , Almanya'ya giden işçilerin de bu anlamda kar elde ettiği ve Almanya'da kazandıkları gelirden elde ettikleri tasarrufları Türkiye'ye daha ucuz bir meblağ üzerinden yatırım yapma kararı almıştır. Bunun doğurduğu sonuç olarak ise , Türk işçiler Alman cinsinden kazandıkları parayı , Türkiye'de taşınmazlara yatırmış ve bu şekilde ekonomik anlamda refaha ulaşma aruzu içerisine girmişlerdir.

Tablo 19'da Türkiye'den Almanya'ya giden işçilerin , Federal Cumhuriyette istihdam edildikleri ve faaliyet gösterdikleri sektörler yıllar bazında kapsamlı olarak oluşturulmuştur.

Tablo 19.
Federal Almanya'da Türk İşçilerin İstihdam Edildikleri Sektörler

Yıllar	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER
1964	0.7	90.8	8.5
1965	0.9	90.8	8.3
1966	0.8	90.2	9.0
1967	0.9	87.2	11.9
1968	0.7	89.5	9.8
1969	0.7	90.0	8.4
1970	0.9	90.0	8.4
1971	0.9	88.8	10.3
1972	0.9	87.2	11.6
1973	0.8	87.6	11.6
1974	0.8	82.5	16.7
1975	0.8	83.6	15.6
1976	0.7	86.5	12.8
1977	0.8	84.3	14.9
1978	0.9	83.5	15.6
1980	0.8	85.7	13.5

Kaynak : Kurt , E.,1992 s.s: 74 “tarafından” T.C Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı , Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yıllık Raporlar.

Tablo 19 ‘da Almanya’ya Türkiye’den göç eden işçi sınıfının sektörel olarak istihdam edilme dağılımını göz önüne aldığımızda birçok veri de ortaya çıkmıştır. Gerek tipik Alman sanayi kimliğinin ne kadar baskın olduğu ve Alman ekonomisinin kalkın masal güzergahının sanayi üzerinden ilerlediğini gerekse de göç etmiş kişi kimliğini taşıyan işçi sınıfının hizmet sektörü gibi yıpranma payı daha az olan alanlarda tercih edilmediği verilerde de gösterilmektedir. Bunun yanı sıra yabancı işgücünün yerli işgücü gibi nitelikli işgücü arzının genişlemesine katkıda bulunması beklense de göçmen işgücünün bazı özellikleri böyle bir etkiyi engellemektedir. Bu işgücünün temel eğitiminin ve endüstriyel deneyiminin yerli işçilere oranla genellikle düşük olması ve yabancı dil bilgisinin yetersizliği, bazı nitelikli işler de çalışmaları konusunda engel teşkil etmiştir. İşletme ölçeğinin büyümesi ve teknolojik gelişmeler yapılacak işlerde çeşitlenme yaratmıştır. İleri derecede uzmanlaşma gerektiren işlere karşılık , özel beceri gerektirmeyen çok sayıda yeni iş ortaya çıkmıştır. Bununa yanı sıra her bir işçinin üretim sürecinin çok küçük bir bölümünün sorumluluğunu üstlenmesi nedeniyle , Türkiye’de aynen geçerli olabilecek mesleki bilgi kazanma fırsatı doğmaktadır. Özellikle akan şerit yöntemiyle üretimde bulunan fabrikalarda çalışan işçiler için bu durum geçerlidir.

Yurtdışına giden işçilerin , Türkiye’de tarıma dayalı sanayinin izlenmesinden ve henüz gelişimini tam anlamıyla tamamlayamamış bir ülke olması sebebiyle , endüstri eğilimlerine tam anlamıyla adapte olamamaları ve gittikleri yerlerde dil eksikliği sebebiyle bazı işlerde ‘nitelikli’ ’eleman olarak çalışmaları engellenmiştir. Bundan dolayı işgücü kollarında bir kayma meydana gelmiştir. Türkiye ‘de ağırlıklı olarak tarım ile uğraşan işçiler, yurtdışında ise imalat ve sanayi ve kısmen de olsa inşaat sektöründe çalışmaya başlamışlardır .Giden işçilerdin yurt dışına gitme sebepleri arasında , farklı bir iş kolunu öğrenip bu alanda uzmanlaşıp nitelikli hale gelmek istemeleriydi. Ancak giden işçilerin yukarıdan özetle çalıştığı iş kolları sebebiyle bu durum yaşanmamıştır ve bu durum Türkiye ekonomisi lehine seyretmiştir. Bunun sebebi ise , giden işçilerin geri dönmeleri için temel husus çalışabilir durumda yaş seyretmeleriydi ancak , giden işçilerin işi öğrenmeleri ve belli bir tasarruf elde edebildikleri yaşa gelindiğinde artık dönme planından ziyade Almanya’da kalma kararı ağır basmıştır (Kutlu ,1992,s.76).

4.5. Türk İşgücü Göçü Sonrası İşçilerin Elde Ettikleri Fonlar ve Kullanım Alanları

Türkiye ekonomi sistemi adına işçi arz edilmesinin en önemli sebeplerinden birisi giden işçilerden elde edilecek fonların , Türkiye ekonomisine pozitif yönlü bir katkı sağlanması beklentisidir. Federal Cumhuriyette çalışan birinci kuşak işçilere ödenen nominal ücretler , Türkiye'ye gönderilen işçi fonlarının gelişiminde en etkili değişkendir. Almanya'da çalışan niteliksiz ve yarı nitelikli işgücü ile kadın işgücüne yapılan ücretler , yabancı işgücü ücret ortalamalarının altında seyretmektedir. Bundan dolayı yurtdışında işgücünün nitelikli ve niteliksiz ve kadın-erkek olarak sınıflandırılması nominal ücret gelirlerini ve çalışanların kişi başına yıllık gelirlerini de etkilemektedir (Kutlu ,1992,s.80).

Bunun yanında Federal Hükümette ki çalışan işçilere ödenecek olan nominal ücretlerde ki olumlu artış seviyesi , devlet içerisine girecek olan fonlar üzerinde de olumlu bir artış seyretmesine neden olacaktır. Özetleyecek olursak , Türkiye ve Almanya arasındaki işçi tasarruflarına uygulanan faiz oranlarındaki fark , ülkeye girecek olan fonlar üzerinde de oldukça etkilidir. 80 sonrasında Türkiye sadece askeri anlamda değil mali sistemler üzerinden de oldukça etkilenmiştir. Bankalar arasında seyreden faiz rekabeti , ve uygulanan yüksek faiz politikaları yurtdışındaki işçiler açısından da birikimlerin Türkiye'ye çekilmesine neden olmuştur. Türk ekonomi sisteminin o dönemde yaşadığı belirsizlik durumu ve Türk lirasının aşırı değer kaybetmesi neticesiyle de işçi fonlarının ülkeye girişi sıkıntıya girmiştir .1970 senesinde Türk lirasının fazlaca değerlendirilmesi , işçilerin ülkeye giren fonlarında de prim kaybetmesine ve bu nedenle de akışının yavaşlamasına neden olmuştur. Resmi piyasalar dışında döviz işlemlerinin ortaya çıktığı bu dönemde, resmi olarak gönderilen fonlar cari kurlar üzerinden bozdurulmaya başlanmıştır. Ve bu yeni yol sayesinde ülkeye giren döviz miktarı diğer dövizlerin girişleriyle hesap kalemine kaydedildiğinde işçiler tarafından yurda giren fonların mevcut değerlerinden daha düşük oranda gösterilmesine yol açmıştır (Kutlu,1992,s.82-83).

Tablo 20'de Türk işçilerin Türkiye'ye gönderdikleri fonların 1987-1989 ve 1990 yıllarını kapsayacak şekilde tüketim üzerinde yarattığı etkiler ve toplam tüketime olan oranları incelenmiştir.

Tablo 20.
Gönderilen Fonların Tüketim Üzerinde Etkisi:

	1987		1989		1990	
Fonların Yatırım Harcamalarında Kullanılma Oranı (%)	Fonların Tüketim Etkisi (Milyon Dolar)	Fonların Tüketim Etkisinin Toplam Tüketime Oranı*(%)	Fonların Tüketim Etkisi (Milyon Dolar)	Fonların Tüketim Etkisinin Toplam Tüketime Oranı (%)	Fonların Tüketim Etkisi (Milyon Dolar)	Fonların Tüketim Etkisinin Toplam Tüketime Oranı (%)
95	101.05	0.19	156.9	0.27	163.3	0.21
90	202.10	0.39	313.8	0.54	332.5	0.43
85	303.15	0.58	470.7	0.81	498.8	0.65
80	404.20	0.78	627.6	1.08	665.0	0.86
75	505.25	0.97	984.5	1.35	831.3	1.08
70	606.30	1.17	941.4	1.62	997.5	1.29
65	707.35	1.36	1.098.3	1.89	1.163.8	1.51
60	808.40	1.55	1.255.2	2.16	1.330.0	1.72
55	909.45	1.75	1.412.1	2.43	1.496.3	1.94
50	1.010.50	1.94	1.569.0	2.70	1.662.5	2.15
40	1.212.60	2.33	1.882.8	3.24	1.995.0	2.59
30	1.414.70	2.72	2.196.6	3.78	2.327.5	3.02
20	1.616.80	3.11	2.510.4	4.32	2.660.0	3.45
10	1.818.90	3.50	2.824.2	4.86	2.992.5	3.88
0	2.021.00	3.89	3.138.0	5.41	3.325.0	4.31

Kaynak : Kutlu ,E ., 1992,s.97.

Tablo 20 ‘de gönderilen fonların Türkiye’nin toplam tüketimi üzerindeki etkilerini ölçebilmek amacıyla bu fonların tüketime yönelen bölümünün Türkiye’nin toplam tüketim hacmi içindeki payının ne olduğunun belirlenmesi gerekir. Bu amaçla gönderilen işçi fonlarının yıllar itibariyle değerlerinin tüketim ve yatırım harcamalarına alternatifli olarak çeşitli oranlarda kullanılması halinde her iki harcama kalemine ne şekilde etki edeceği yukarı tablo 19’da gösterilmeye çalışılmıştır. Gönderilen fonların %80 ‘ni tüketim harcamalarına yönelmiştir. Bunun yanı sıra 1987,1989 ve 1990 yılları yatırım harcamalarının % 20 oranında sabit kaldığı görülmüş ve yurtdışında çalışan işçilerin göndermiş olduğu fonların toplam tüketim oranının üç yıl içerisinde değişiklik gösterdiği görülmektedir (% 3.11 , % 4.32 ,% 3.45). Bununla beraber ülkeye giren fonların, alternatif harcama oranları 1987 yılı itibariyle toplam tüketime etkisi minimum %0.27 maksimum %5.41 olduğu görülmektedir. Bu oran 1990 yılı içinse şu şekildedir, minimum %0.21, maximum %4.31. Ancak bu fonların , bazı sektörlerle göre tüketim harcamalarının yüksek olması , piyasalarda arz-talep ve fiyat dengesinin işçi fonlarından etkilendiği açıkça görülmektedir (Kutlu ,1992,s.97).

Tablo 21 ‘de Türkiye’ye kesin dönüş yapan işçilerin elde ettikleri gelirden sağladıkları tasarrufların kullanıldığı alanlar gösterilmiştir.

Tablo 21.
Türkiye’ye Kesin Dönüş Yapan Türk İşçilerinin Tasarruflarını Kullandıkları Alanlar

Tasarrufların Kullanıldığı Alanlar	(1) Ankete Katılan Sayısı	(2) Evet Cevabı Verenler	2/1 (%)
Çalıştıkları Ülkede Tasarruf Hs. Açtıranlar -	1.303	570	43.7
Çalıştıkları Ülkelerde Hisse Senedi	“	12	0.9
Ve Tahvil Alanlar -			
TCMB’da Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat	“	507	38.9
Hs.Açtıranlar-			
Türk Bankalarında Döviz Hesabı Açtıranlar-	“	559	42.9
Türkiye’de Hisse Senedi Ve Tahvil Alanlar -	“	47	3.6
İşçi Şirketlerinde Hisse Senedi Alanlar -	“	151	11.6
Ev-Arsa Ve Arazi Alanlar -	“	1.110	85.2
Meslekle İlgili Alet Ve Edevat Getirenler-	“	130	10.0

Kaynak : Kutlu ,E ., 1992,S.89. “‘Tarafından’’ TCMB., Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Tasarruf Eğilimleri Araştırması II., Yurda Kesin Dönenler , Ankara, 1986, s.554.

Çalışanların belli bir çoğunluğu çalıştıkları ülkede birikim yapmıştır ancak ankete katılan %43.8'lik kesimin hem çalıştıkları ülkede tasarruf hesaplarının mevcudiyeti Türkiye'ye kesin dönüş yapanların emeklilik haklarının kaybetmek istememelerinden dolayı kaynaklandığı görülmektedir. Türkiye'ye kesin dönüş yapan işçiler bu oranın %85.2 'sini ev-arsa alımı için kullanmaktadırlar ve bununla beraber % 17'si küçük işletme , %11.6 'lık kesim ise işçi şirketlerine ortak olanları karşılamaktadır. Çalışmaya gittikleri ülkede fon hesabı barındıran işçilerin genel sebepleri ise , kredi alma kolaylığı , güvenilir oluşu ve bürokrasi azlığı olmuştur. Tasarruflarıyla TCMB'n da Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı açtıranlar için genel sebepler ise, Türk Lirasının devamlı değer kaybetmesi , bedelsiz ithalat kullanımı , döviz olarak kolay elde edilebilirliği , faiz oranlarının yüksek seyretmesinden elde edilen avantaj ve güvenli devlet bankası olması. Bununla beraber ev-arsa ve arazi için sebepler ise , birincil ihtiyaç kategorisine girmesi ve bu alanda yapılan yatırımların çalışanlara kolaylık sağlaması (Kutlu , 1192 , s.90).

İşçilerin yatırım fonlarını üzerinde yapılan değerlendirmeler neticesinde yatırım yapılmış olan fon hesaplarının, makroekonomik yönden işçi tasarruflarının verimliliğinin düşük yatırımlara yapıldığı ve yurtiçi sermaye birikimine önemli katkıları olmuştur. Hükümetler tarafından ise bu yatırımları sınai yatırımlara yöneltmek adına çeşitli politikalar izlenmişse de söz konusu girişimlerde başarı sağlanamamıştır ve bu noktada yatırılan milyarlarca işçi tasarrufu lirası erimiştir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti işçileri sınai yatırımlara yönlendirmek adına üç temel girişim elde etmiştir;

1. 1964'den itibaren kurulan ve 1971'de yeniden devinime giren ‘‘Köy Kalkınma Kooperatifleri’’.
 2. 1965-1974 arası önem kazanan ‘‘İşçi Şirketleri’’.
 3. 1972 yılında Almanya-Türkiye hükümetleri arasında kurulan ‘‘Özel Fon’’.
- Bu fon Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yapan işçilere , işyeri açma kolaylığı sağlamak amacıyla Halk bankası aracılığıyla kredi sağlamaktaydı (Kutlu ,1992,s.91).

4.6. İşçi Dövizlerinin Tasarruf Üzerindeki Etkileri

Elde edilen dövizler tasarruf açısından oldukça önemli bir olgudur. Çünkü tasarruflar, kişi başına düşen gelir ile işçilerin ortalama refahının çarpanı olarak bilinmektedir. 1974 yılında işçi başına düşen döviz miktarı zirve noktaya ulaştığında bir Türk işçisi ülkeye ortalama olarak 1761 dolar gönderdiği bilinmektedir ve bu orana karşılık Türkiye'nin 1974 yılındaki fiyatları kişi başına düşen geliri 630 dolar üzerinde seyretmekteydi. Dolayısıyla bu durum tasarruf üzerinde de büyük bir etki yaratmıştır. Bunun yanı sıra işçilerden elde edilen tasarruf ve harcamaların faydası açısından bakıldığında, işçi havalelerin ithalatının karşılanmasında araç olmasıdır bunun sebebi ise paraların döviz yoluyla yurda girmesidir (Apak,1993,s.27).

Tablo 20'de gönderilen fonların tüketim üzerindeki etkisi hesaplanırken , bu fonların yatırımlar üzerindeki etkisini belirlemek için Tablo 22 oluşturulmuştur. Ve bu tabloda gönderilen fonların tüketim etkisi oranlarından elde edilen verilerle beraber gönderilen fonların yatırım üzerinde ki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 22.
Gönderilen Fonların Yatırımlar Üzerindeki Etkisi

	1987		1989		1990	
Fonların Tüketim Harcamalarında Kullanılma Oranı (%)	Fonların Yatırım Etkisi (Milyon Dolar)	Fonların Yatırım Etkisinin Toplam Yatırıma Oranı*(%)	Fonların Yatırım Etkisi (Milyon Dolar)	Fonların Yatırım Etkisinin Toplam Yatırım Oranı (%)	Fonların Yatırım Etkisi (Milyon Dolar)	Fonların Yatırım Etkisinin Toplam Yatırıma Oranı (%)
95	101.05	0.61	156.9	0.93	166.3	0.80
90	202.10	1.22	313.8	1.86	332.5	1.60
85	303.15	1.84	470.7	2.80	498.8	2.40
80	404.20	2.45	627.6	3.73	665.0	3.20
75	505.25	3.06	784.5	4.66	831.3	4.00
70	606.30	3.68	941.4	5.59	997.5	4.81
65	707.35	4.29	1.098.3	6.53	1.163.8	5.60
60	808.40	4.91	1.255.2	7.46	1.330.0	6.40
55	909.45	5.52	1.412.1	8.39	1.496.3	7.20
50	1.010.50	6.13	1.569.0	9.32	1.662.5	8.00
40	1.212.60	7.36	1.882.8	11.19	1.995.0	9.60
30	1.414.70	8.58	2.196.6	12.87	2.327.5	11.20
20	1.616.80	9.81	2.510.4	14.91	2.660.0	12.80
10	1.818.90	11.04	2.824.2	16.78	2.992.5	14.41
0	2.021.00	12.26	3.138.0	18.64	3.325.0	16.00

Kaynak : Kutlu ,E ., 1992,s.99.

Tablo 22 'de gönderilen fonların büyük bir kısmı yatırımlara kanallize edildiğinde Türkiye'nin toplam yatırım hacmi üzerinde ki etkisi %20'lere ulaşmaktadır. Gönderilen fonların %20'sinin yatırım harcamalarına yöneldiği şeklinde bulgular hareketle , 1987 , 1989 , 1990 yılları için tüketim harcamaları payının %80' de sabit kaldığı varsayıldığında gönderilen fonların toplam tüketime oranının bu üç yıl için % 2.45 , % 3.73 , % 3.20 olduğu görülmektedir. Gönderilen fonların alternatif harcama bileşimleri içinde toplam yatırımlar üzerindeki etkisi 1987 yılı için minimum % 0.61 maksimum % 12.26 , 1989 yılı için minimum % 0.93 , maksimum % 18.64 ve 1990 yılı için minimum % 0.80 , maksimum % 16.00 'dır.

1990 yılında ithalatın bileşiminin oransal dağılımına göre ;

- a) Tüketim Mallarının Toplam İthalat İçindeki Payı %13 ,
- b) Yatırım Mallarının Payı %26.5,
- c) Ara Mallarının İthalatının Payı %60.5'dir (Kutlu ,1992,s.109).

Tablodan yola çıkılarak fonların büyük bir kısmı yatırımlarla beraber bir düzen içinde seyrettiğinde Türkiye açısından toplam yatırım hacmi %20 oranını ulaşmaktadır. Üstelik gönderilen fonların yatırımlara aktarılması çalışmaları adına işgücü ihraç eden ülkeler arasında işçi fonlarında verimli yatırım alanlarına yönlendirilmeyi deneyen ilk ülke Türkiye olmuştur.1963 yılında başlayan ‘‘Köy Kalkınma Kooperatifleri’’ yurt dışına gönderilen Türk işçiler tarafından finanse edilerek kurulmuş olan bir kuruluş olmasıyla beraber , yurt dışında çalışan işçilerin bu kuruma katılmaları amacıyla belli bir meblağ neticesinde , yurda döndüklerinde iş bulma açısından daha avantajlı bir durum seyreliyordu (Kutlu ,1992,s.100).

Çalışan işçilerin gelirlerinde ki tüketilmeyen kısım tasarruftur. Yurtdışına giden bu çalışan kesim elde ettikleri gelirleri , bulundukları ülkede değerlendirirken bir kısmı ise Türkiye'ye göndermektedir. Bu fonların Türkiye'ye girişi ise gerek işçilerin gerekse işçilerin bakmakla yükümlü oldukları aileleri açısından bir gelir kapısı niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla ‘‘tasarruf ‘‘ olarak nitelendirdiğimiz kısım , bu noktada kendini belli edecektir ve tüketim harcamalarına yönelmeyen kısım gelir niteliği taşıyacaktır. Ülke ekonomisi açısından da gerek elde bulunan efektif , tasarruf edilsin yada edilmesin ‘‘dış tasarruf’’ olarak nitelendirilecektir (Kutlu 1992,s.102).

Köy Kalkınma Kooperatifleri ilerleyen yıllarda kurulacak olan işçi şirketlerinin temel taşı oluşturmaktadır. Kooperatifçilikte yaşanan olumsuzluklar neticesinde kurulan işçi şirketlerinin , gerek Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında gerekse Federal Cumhuriyetin önemli bir yeri vardır. İşçi şirketlerinin %93 'ü Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk işçiler neticesinde kurulmuş ve bu kurulan şirketlere mali, yönetsel ve teknik anlamda yardımcı olmak amacıyla DESİYAB kurulmuştur (Kutlu ,1992,s.101).

Tablo 23'de Türkiye'ye dönüş yapan işçilerin Türkiye sınırları içerisinde kurdukları işçi şirketlerinin bölgesel ve sektörel dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 23.
İşçi Şirketlerinin Bölgesel ve Sektörel Dağılımı:

BÖLGELER	A	Ba	Bb	Bc	Bd	C	D	X	%
MARMARA	2	44	57	31	2	-	1	137	28
EGE	1	22	34	6	2	8	-	73	15
KARADENİZ	-	34	46	6	3	1	-	90	19
AKDENİZ	-	16	9	2	-	1	2	30	6
İÇ ANADOLU	3	46	42	9	5	1	-	106	22
DOĞU ANADOLU	-	14	10	1	1	-1	-	27	6
G.DOĞU ANADOLU	-	11	9	-	-	-	-	20	4
<i>TOPLAM</i>	<i>6</i>	<i>187</i>	<i>207</i>	<i>55</i>	<i>13</i>	<i>12</i>	<i>3</i>	<i>483</i>	<i>100</i>
%	1.2	39	43	11	3	2.2	0.6	100	

Kaynak : Kutlu ,E ., 1992,s.101. "tarafından " DESİYAB., s.6.

A : Tarım (Bitkisel Ve Hayvansal Üretim)

B : İmalat

Ba : Tüketim Malları

Bb : Ara Malları

Bc : Yatırım Malları

Bd : Diğer İmalat Sanayi Malları

C : Madencilik

D : Enerji

X : Toplam Şirket Sayısı

Tablo 23’de işçi şirketlerinin sektörel dağılımına bakıldığında imalat sanayinde yoğunluk söz konusudur. 483 işçi şirketinin 6’sı tarım , 12’si madencilik, 3’ü enerji , 462’si ise imalat sanayinde faaliyet göstermektedir. Bu durumun günümüzde ki bilançosuna bakıldığında ise , pozitif bir yargı taşıması oldukça güçtür. Elde edilen sonuçlar ilçe kalkınma kooperatiflerinin durumunda olduğu gibi bir başarısızlığı göstermemekle birlikte , işçi şirketleri deneyimli bir başarı elde etmekten uzaktır. Binlerle ifade edilen işçi şirketlerinden ancak yarısı faaliyetlerini sürdürebilmektedir. Bu şirketlere yatırılan sermaye miktarı Türkiye’ye gönderilen fonlar içerisinde önemli bir yer tutmamaktadır.

DESİYAB 1968 sonuna gelindiğinde yaptığı envanter çalışmasında 580 şirkete ait bilgilerin dökümü yukarıda ki gibidir. Tablo 4.5 incelendiğinde , işçi şirketleri Marmara ve İç Anadolu bölgelerinde yoğunluktadır. Karadeniz ve Ege bölgelerinde ise diğer bölgeler gibi bir yoğunluk söz konusu olmamakla beraber yoğunluk fazla değildir. Sektörel dağılımda işçi şirketleri imalat sanayisinde yoğunlaşma göstermiştir ve 483 işçi şirketinin 6’sı tarım , 12’si madencilik 3’ü enerji , 462’si ise imalat sanayisinde faaliyet göstermiştir (Kutlu ,1992,s.102-103).

Tablo 24’de işçiler tarafından elde edilen fonların tasarruflar üzerinde ki etkisi 1990 senesi baz alınarak , fonların gelir etkisi ve tüketim etkisi , yatırım harcamalarında kullanılan oranlara göre oluşturulmuştur.

Tablo 24.
Gönderilen Fonların Tasarruflar Üzerindeki Etkisi (1990)

Fonların Yatırım Harcamalarında Kullanılma Oranı (%)	Fonların Gelir Etkisi (Milyon Dolar)	Fonların Tüketim Etkisi (Milyon Dolar)	Fonların Tasarruf Etkisi (Milyon Dolar)	Fonların Tasarruf Etkisinin Toplam Tasarruflara Oranı (%)
95	3.325	166.25	3.158.75	15.3
90	3.325	302.50	2.992.50	14.5
85	3.325	408.80	2.844.20	13.8
80	3.325	665.00	2.660.00	12.9
75	3.325	831.30	2.493.70	12.1
70	3.325	997.50	2.327.50	11.3
65	3.325	1.163.80	2.161.20	10.5
60	3.325	1.330.00	1.950.00	9.5
55	3.325	1.496.30	1.828.70	8.9
50	3.325	1.662.50	1.662.50	8.1
40	3.325	1.995.00	1.330.00	6.5
30	3.325	2.327.50	997.50	4.8
20	3.325	2.660.00	665.00	3.2
10	3.325	2.992.50	332.50	1.6
0	3.325	3.325.00	0	0

Kaynak: Kutlu ,E ., 1992,s.103.

*1990 yılında Türkiye'nin Toplam Yurtiçi Tasarrufları 60.387.4 Milyar TL'dir. Bunun 48.627.9'unu özel , 11.759.5'ini Kamu Tasarrufları oluşturur.

Tablo 24' de yurtdışından ülkeye giren işçi fonlarının direk tasarruf edilen kısmı çeşitli isimlerle tasarruf mevduatı hesaplarında ve menkul kıymet alımında kullanılmıştır. Tabloya göre , kullanılan bu hesaplardaki fonların toplam değerinin toplam tasarruflar içindeki payının alternatif oranları yine tablo' da gösterilmiştir. Bu tablodan yola çıkılarak %20 oranındaki tasarruf oranına eğilimde , Türkiye'deki toplam tasarrufların %3.2'sini oluşturan kısmı yurtdışı işçilerinden elde edilen tasarruf neticesinde ortaya çıkmaktadır (Kutlu ,1992,s.102).

Tablo 25’de gönderilen fonların Türkiye ekonomisi adına incelenmesi adına milli gelir üzerinde ki etkisi GSMH oranlarına göre , cari fiyatlar üzerinden incelenmiş ve tabloda gösterilmiştir.

Tablo 25.
Gönderilen Fonların Milli Gelir Üzerindeki Etkisi

Yıllar	GSMH (Faktör Fiyatı) (Cari Fiyat) (Milyon TL)	Türkiye’ye Gönderilen İşçi Fonları (Milyon TL)	Gönderilen Fonların GSMH İçerisindeki Payı (%)
1972	215.214.0	11.101.5	5.15
1973	279.989.4	17.748.0	6.34
1974	387.123.7	21.394.5	5.53
1975	484.980.1	19.684.5	4.06
1976	605.739.4	15.723.2	2.60
1977	803.395.0	17.584.0	2.19
1978	1.471.189.9	23.633.7	2.06
1979	2.058.931.3	66.793.3	3.24
1980	4.205.151.0	161.255.8	3.84
1981	6.164.020.2	278.672.1	4.52
1982	8.195.409.4	355.803.6	4.34
1983	10.837.508.1	355.773.6	3.28
1984	17.511.822.9	723.979.8	4.13
1985	25.763.669.8	919.638.8	3.57
1986	35.517.165.6	1.135.302.4	3.20
1987	55.757.214.3	1.818.833.4	3.26
1988	100.582.200.0	1.870.825.2	1.88
1989	170.679.900.0	3.944.807.0	4.32
1990	287.254.232.0	9.752.225.0	3.49

Kaynak : DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1981, DIE Ya.No.960, Ankara, Kasım, 1981. DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1987, DIE Ya.No.1250, Ankara, Ocak, 1988

İş ve İşçi Bulma Kurumu, 1987 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara,1988’den, TOBB, İktisadi Rapor,1990,1991’den alınarak Kutlu.,E, 1992,s.104. tarafından düzenlenmiştir.

Tablodan yola çıkarak , gönderilen fonların Türk ekonomisinde milli gelire bazı senelerde %6 oranında pozitif etki ettiği görülmüştür. Dalgalı seyreden bu oranlar , 1970’lerin sonunda düşüşe geçmiş olması , işçi fonlarının milli gelir üzerindeki etkisinin de düşük seyretmesine neden olmuştur. Ancak 1980 sonu ve 1990’da bu payın yeniden artışa geçtiği görülmektedir. Bunun yanı sıra , büyüme hızı ile tasarruf oranı arasında ki ilişki doğru orantılı bir ilişkidir. Bu da demek oluyor ki , tasarruf oranından elde edeceğimiz artış ,büyüme hızında da arttırıcı bir etki yaratacaktır. Tasarruf oranlarının pozitif yönde artması içinse iç tasarrufların veya dış tasarruflarında arttırılması yoluna gidilmesi gerekmektedir. İç tasarrufların arttırılması genellikle imkan sınırlarını zorlayan yöntemler neticesinde gelişse de , dış tasarruf oranını arttırmak için ise özellikle yurtdışına çalışmak adına giden işçilerden elde edilen “işçi fonları” gibi faiz veya anaparayı geri ödeme yükümlülüğü olmayan kaynaklardan arttırılmaktadır. Bu da milli gelir oranındaki artışa pozitif yönde etki etmesine neden olur (Kutlu ,1992,s.105).

4.7. İşçilerden Elde Edilen Fonların Kamu-Finansman Üzerindeki Etkileri

Bir ülkede yetişen ve çalışma yaşına gelmiş nüfus , dış ülkelere çalışmaya gidiyorsa bu duruma “faktör transferi” denilir. Faktör transferinden elde edilen işçi fonlar ise bunun karşılığıdır. Eğer ülke sınırları içerisinde işsizlik olgusu varsa ve dışarıdan ülkeye giren fonlar var ise bu işsizliğin yaşandığı ülke açısından bir kazanç durumudur. Yurtdışına giden işgücü arzının kamu finansmanı üzerinde etkilerini incelemek üzere ;

1. Vasıfsız Birim İşgücünün Türkiye’ye Yetişme Maliyeti
2. Türkiye’de Kişi Başına Düşen Vergi Yüğü
3. Yurtdışındaki İşçilerin Gönderdikleri Fon Miktarı

İncelenmesiyle bulunur (Kutlu,1992,s.107).

Yurtdışında çalışan bir Türk işçi 1990 yılında , Türkiye’ye gönderdiği yıllık fon **6.289.126 TL**’dir (OECD ,1976 ,S.36).

1990 yılı baz alınarak hesaplandığında bir Türk işçinin Türk ekonomisine 30 yıllık katkısı ise ,188.7 Milyon TL olarak hesaplanmıştır. Buda demek oluyor ki işgücü

arzı neticesinde yurtdışına gönderilen işçileri kayıp olarak gördüğümüzde ülkeye giren fonların katkısı , kaybın iki katıdır (Kutlu ,1992,s.107).

Tablo 26’da Türk işçilerden elde edilen verilere göre kişi başına vergi yükü ile yurt dışındaki işçilerin gönderdiği fonların gelişimi yıllar bazında incelenerek , bu döneme denk gelen nüfus oranlarıyla beraber kişi başına düşen vergi yükü TL bazında hesaplanarak vergi gelirleri ve gönderilen fonlar tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26.
Kişi Başına Vergi Yükü İle Yurt Dışındaki İşçilerin Kişi Gönderdiği Fonların Gelişimi

Yıllar	Nüfus	Vergi Geliri (Milyon TL)	Kişi Başına Vergi Yükü (TL)	Kişi Başına Gönderilen Fonlar (TL)
1968	33.585	16.239	483.5	3.918.6
1969	34.442	19.114	554.9	3.628.8
1970	35.321	23.002	651.2	6.550.4
1971	36.215	31.424	867.7	12.377.6
1972	37.132	39.012	1.050.6	16.034.8
1973	38.073	51.957	1.394.6	21.239.2
1974	39.037	65.156	1.669.1	24.553.0
1975	40.078	95.008	2.370.5	23.290.3
1976	40.915	127.055	3.176.4	19.128.4
1977	41.768	168.248	4.025.1	20.966.4
1978	42.640	246.419	5.784.5	25.154.1
1979	43.530	403.836	9.283.6	59.425.9
1980	44.438	753.552	16.972.0	172.283.8
1981	45.540	1.190.000	26.175.8	284.678.7
1982	46.688	1.567.000	33.554.6	340.298.4
1983	47.864	1.938.000	40.459.3	317.402.6
1984	49.070	2.376.000	48.391.0	519.344.8
1985	50.306	3.843.000	76.401.6	766.318.8
1986	51.540	5.991.000	116.330.1	915.849.7
1987	52.845	9.072.000	171.818.2	1.392.296.7
1988	54.176	14.250.000	262.915.1	2.384.319.2
1989	55.507	25.550.000	466.360.3	5.300.332.8
1990	56.423	45.470.000	806.205.7	6.289.126.8

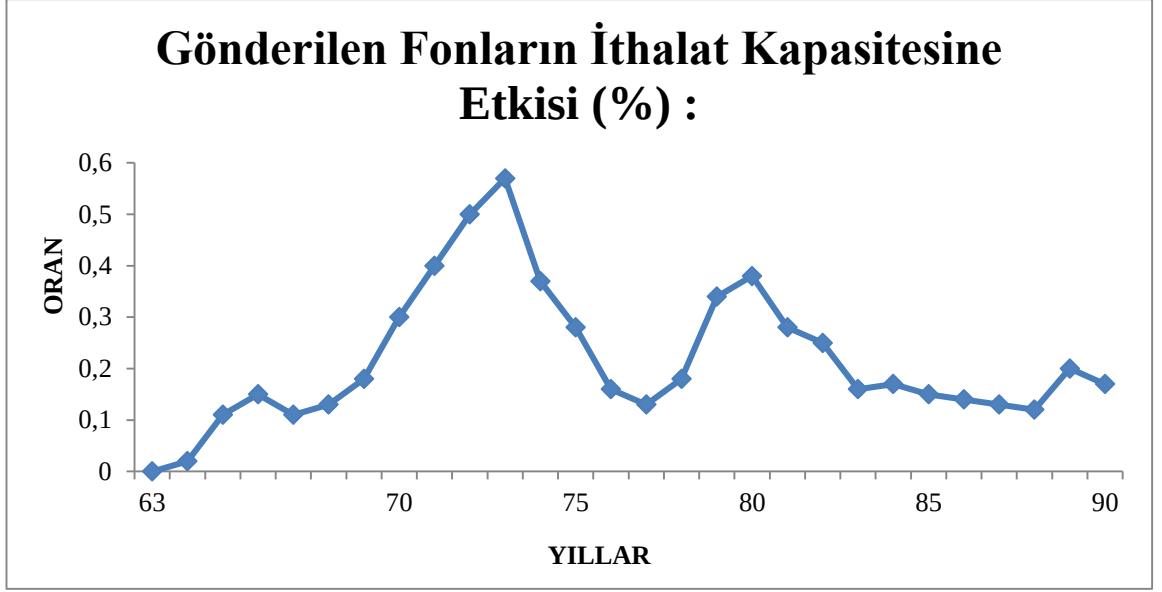
Kaynak : Batırel., Ö, 1991,s.126. , TOBB, İktisadi Rapor, ilgili yıllardan yararlanılarak Kutlu., E, 1992,s.106.

Tüketim malları sektörü Türkiye Cumhuriyetin’ de yatırım malları sektöründen daha önde gelmektedir. Bundan dolayı da ilave olarak alınan talep miktarının tüketim malları üzerinde ki ithalatı sınırlıdır ve bununla ters orantılı olarak , ilave edilen talebin yatırım malları üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Bu da demek oluyor ki gönderilen

fonların , yatırım fonları ithalatı üzerindeki pozitif yönlü etkisi oldukça fazladır. Toplam mallar üzerinde ithalat üzerinden sağlanan yatırım mallarının ise 1970'lerden itibaren pozitif bir artış göstermiş olup , ithalat içerisinde yatırım mallarının ithalatı üzerinde de olumlu gelişmeler yaşanmıştır . Özetleyecek olursa yurtdışına çalışmaya giden işçi sınıfının zaman içerisinde elde ettikleri gelirlerden sağladıkları tasarruflar neticesinde , iki ülke arasında bir fon varlığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada ise , yurtdışında çalışan işçiler tarafından gönderilen fonlar ihracat gelirleri olarak sayılmıştır ve bu doğrultuda Türkiye Ekonomisi adına gönderilen fonlar 1970'lerde artış göstererek Türkiye ithalat kapasitesinin temel dinamikleri haline gelmiştir. (Kutlu ,1992,s.109).

İthalat kapasitesine etkisi oranı 1970 yılında %56 oranına kadar bir artış göstermiş olmasıyla beraber , 70'lerin ortasında duraklamış ve son çeyreğe doğru ise iç-dış konjektür nedeniyle tekrar pozitif yönde bir artış göstermiştir. 1980 senesinde özellikle dışa açılma politikalarının baş göstermesi sebebiyle özellikle bir dış devlete işçi gönderme olgusu da durmuş olmasıyla beraber , ithalat içerisinde bakıldığında işçi dövizlerinden elde edilen pay gerileme yaşamıştır. Toplam ihracat üzerinde ki pay göz önüne alındığında ise gönderilen fonlar , 1983 yılı öncesi ve sonrası olarak iki kutup olarak ayrılmıştır. Ve 1983 öncesi fon veya ihracat oranları %94 -%50 arasında değişime konu olmuştur. 1983 yılı sonrasında ise bu oran , ihracat gelirleri üzerinde ki pozitif artış neticesiyle %20 oranına kadar gerileme kaydetmiştir (Kutlu ,1992,s.109).

Şekil 5'de yurtdışından ülkeye giren fonların ithalat kapasitesi üzerinden görünümü ve bu görünümün Türkiye ekonomisi üzerinde ki etkisi yüzdesel oranlarla 1963-1990 dönemleri ele alınarak hazırlanmıştır.

Şekil 6. Gönderilen Fonların İthalat Kapasitesine Etkisi

Kaynak : Kutlu., E, 1992,s.110.

Şekil 6 ‘da yurtdışından ülkeye giren fonların Türk ekonomisi adına dış ticaret açığını tek başına karşıladığı görülmektedir. 1964 senesinde gönderilmiş olan işçi fonlarının dış ticaret açığını giderici etkisi düşük seyrederken , 1965 yılında bu oran %59 daha sonra %150 oranına kadar pozitif yönde bir artış seyretmiştir. 1988 yılının son çeyreğinde ise %100 ,1989 ‘da %75 ve daha sonra 1990 yılında tekrardan %36 seyrinde bir düşüş göstermiştir. Yine de şekilden de anlaşıldığı üzere ülkeye gönderilen işçi fonları , dış ticaret açığını 1990 senesine gelene kadar karşıladığı görülmüştür. Gönderilen fonlar Türkiye’nin dış ticaret açığı ile ilişkilendirildiğinde ise bu fonların bazı yıllarda Türkiye’nin dış ticaret açığını tek başına kapatmış olduğu görülmektedir.

Yapılan incelemeler neticesinde ise yurda giren fonlar , Türk ekonomisinin dış dengesinin temel öğelerinden birisini meydana getirdiği ve 1970’e kadar yatırım mallarında önemli katkısı olan bu fonlar Türk ekonomisinde ithalat kapasitesinde ve dış ticaret açığını kapatmak adına oldukça etkisi olmuştur. Aynı zamanda

- a) Ödemeler Dengesindeki Açıkları Kapatmak,
- b) Dış Ticaret Büyüklüklerinin Etkilenmesinde ,
- c) İlave Talep Yaratarak Dış Ticaret Açığını Arttırmak,
- d) Dış Turizm Ve Yabancı Sermaye Hareketleri .

Noktalarında da önemli etkileri olmuştur (Kutlu ,1992,s.110).

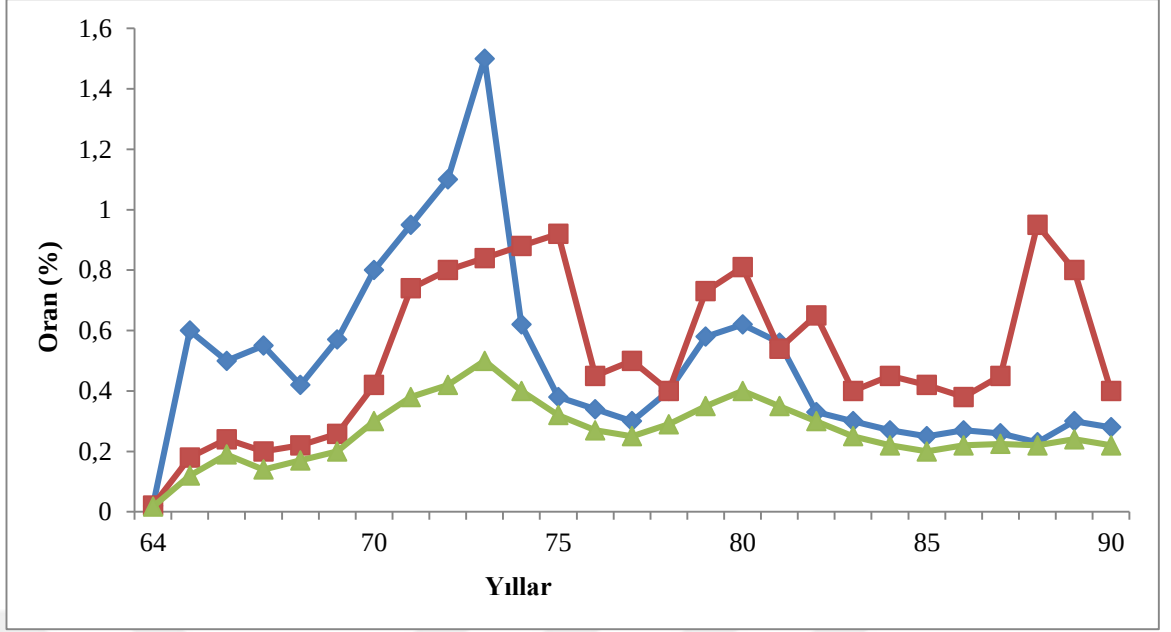
Tablo 27’de gönderilen fonların dış ticaret açığı üzerindeki etkisi kapsamlı olarak gösterilmiş ve toplam ihracat ve toplam ithalat üzerinde ki oranları yıllar bazında tabloda gösterilmiştir.

Tablo 27.
Gönderilen Fonların İthalat, İhracat ve Dış Ticaret Açığı Üzerindeki Etkileri:

Yıllar	Gönderilen Fonlar (Milyon Dolar)	Gönderilen Fonlar ———— Toplam İhracat	Gönderilen Fonlar ———— Toplam İthalat	Gönderilen Fonlar ———— Dış Ticaret Açığı	Gönderilen Fonlar ———— Cari İşlemler Açığı
1964	9	0.02	0.02	0.07	0.08
1965	70	0.15	0.12	0.59	0.92
1966	115	0.23	0.16	0.49	0.73
1967	93	0.18	0.13	0.55	0.82
1968	107	0.21	0.14	0.40	0.48
1969	141	0.26	0.18	0.53	0.65
1970	273	0.46	0.29	0.76	1.60
1971	471	0.70	0.40	0.95	4.32
1972	740	0.84	0.47	1.09	92.50
1973	1.183	0.90	0.56	1.51	-(*)
1974	1.426	0.93	0.38	0.63	1.95
1975	1.312	0.94	0.28	0.39	9.69
1976	982	0.50	0.19	0.31	0.242
1977	982	0.56	0.17	0.24	0.29
1978	983	0.43	0.21	0.42	0.69
1979	1.694	0.75	0.33	0.60	1.43
1980	2.071	0.88	0.37	0.65	0.65
1981	2.490	0.53	0.28	0.59	1.21
1982	2.187	0.38	0.25	0.71	1.80
1983	1.554	0.26	0.17	0.44	0.70
1984	1.881	0.25	0.17	0.54	1.34
1985	1.774	0.21	0.16	0.53	1.75
1986	1.696	0.22	0.15	0.47	1.16
1987	2.102	0.20	0.14	0.55	2.61
1988	1.865	0.16	0.13	1.00	-
1989	3.138	0.26	0.20	0.75	-
1990	3.325	0.26	0.15	0.36	1.27

Kaynak : Kutlu., E, 1992,s.110.

(*) Cari işlemler açığı oluşmadığı için bu yıllar için hesap yapılmamıştır.

Şekil 7. Gönderilen Fonların İthalat, İhracat Ve Dış Ticaret Açığını Karşılama Oranları (%)

Kaynak : Kutlu., E, 1992,s.112.

(Mavi)- Gönderilen Fonlar / İhracat

(Yeşil)-Gönderilen Fonlar / İthalat

(Kırmızı)-Gönderilen Fonlar / Dış Ticaret Açığı

Şekil 7’de görüldüğü gibi işgücü akımının ithalat üzerinde etkileri incelendiğinde Türkiye’de kalan işçi yakınlarına gönderilen fonlarla yaratılan ilave satın alma gücünün daha çok Türkiye’de üretilen tüketim mallarına talep yaratmakla beraber, ikinci aşamada yatırım malları ithalatını arttırdığı görülmektedir. İki buçuk milyon Türk’ün yurt dışında yaşaması potansiyel olarak ithalat talebini hafifletici etkiler yaratmasına karşılık, Türkiye’ye gönderdikleri fonlar belirli ölçüde de olsa talebi yükseltmiştir. Normal ithalat yanında, dış ödemeler bilançosunda bedelsiz ithalat olarak gösterilen kalemler düşüşe yol açmıştır. Bedelsiz ithalatın toplam ithalata oranı 1970’li yıllarda % 3 iken 1990’da bu oran % 0.3 ‘ e düşmüştür.

Türk İşgücü göçünün ekonomi üzerine etkileri incelendiğinde ihracat üzerinde ki en belirgin etkisi ihracatın arttırılması üzerine pozitif yönde etkisidir. Yabancı ülkeler de yaşayan Türk kökenli işçilerin tüketim alışkanlıkları gittikleri yerlere de taşındığı varsayımına dayanarak , ulusal mallara olan talep ve buna doğru yönlü artış söz konusudur. Gittikleri yerlere kendi tüketim alışkanlıklarını götüren Türk işçiler , mevcut

konumlarında yaşayan halk içinde bu alışkanlıkları benimseterek ulusal mallar üzerindeki talep artışı ihracatı da arttıracaktır. Türk işgücü göçünün ithalat üzerindeki etkileri ise , anavatanda kalan işçi yakınlarına gönderilen “işçi fonları” ile yaratılmış olan ilave satın alma gücü daha da artacak ve bu sebeple Türkiye’de üretilen tüketim mallarına olan talepte artacaktır bunun doğurduğu sonuçla beraber de yatırım mallarına olan talepte artış gösterecektir (Kutlu ,1992,s.112).

Tablo 28’de Avrupa Birliğinde Türk vatandaşlarının çalışma oranında ki payı ülkeler bazında gösterilerek toplam nüfus ve bu nüfusla doğrudan ilişkili toplam çalışan nüfus oranları gösterilmiştir.

Tablo 28.
Avrupa Birliğinde Türk Kökenli Çalışan Nüfus:

Veriler	Toplam Nüfus	Çalışan Nüfus
BELÇİKA	110.000	35.000
DANİMARKA	53.000	21.000
ALMANYA*	2.642.000	842.000
FRANSA	370.000	120.000
HOLLANDA	270.000	92.000
AVUSTURYA	200.000	73.000
İSVEÇ	37.000	17.000
BÜYÜK BRİTANYA	70.000	30.000
DİĞER AB ÜLKELERİ	20.000	7.000
AB TOPLAM	3.772.000	1.237.000

Kaynak : Eurostat, Federal Alman istatistik Dairesi, Türkiye Araştırmalar Merkezi, Essen 2003 .

(*) Çalışmaya konu olan ülke olmasından kaynaklı belirtilmiştir.

Federal Alman cumhuriyeti 1973 senesinde artık işçi alımını durdurduğunda gelen işçilerin birçoğu dönme suretiyle gelmişse de bu vaziyet ne yazık ki gerçekleşmedi. Ve iki yıllık ikamet şartının da kaldırılmasıyla beraber giden işçiler yanlarında ailelerini de getirmeye başlamıştır. Bu durumun sayısal verilere yansımaları Tablo 2 ‘de gösterilmiştir. Özellikle Avrupa ülkelerinin sıralamasında da Almanya ’’ 3 milyon ’’işçi olarak AB ülkeleri arasında en çok işçi alan ülke olmuştur. 3 milyon işçi

bugün Türkiye ekonomisinin %4 nü kapsamaktadır. Göçün başladığı ilk senelerde yalnızca erkek işçilerden oluşan bu rakam daha sonra yerini yapısal değişikliklere bırakmıştır. Özellikle 1974 aile birleşimi kanunuyla beraber giden Türk kökenli işçilerimizin yanlarında aileleriyle beraber tekrardan gurbete dönmesini sağladı.

Tablo 29’da Almanya’ya giden Türk işçilerin 1960 dönemi ile 2000 yıllarını kapsayacak şekilde sayısal gelişimi toplam yabancı sayısı ve toplam Türk vatandaş sayısıyla beraber incelenmiştir.

Tablo 29.
1960- 2000 Yılları Arasında Almanya'daki Türk Vatandaşlarının Sayısal Gelişimi:

Yıllar	Toplam Yabancı Sayısı	Toplam Türk Vatandaşı	Türklerin Oranları (%)	Yabancıların Toplam Nüfusa Oranı
1960	686.200	2.700	0.4	1.2
1970	2.976.497	469.200	15.3	4.9
1975	4.089.594	1.077.100	26.3	6.6
1980	4.453.308	1.462.400	32.6	7.2
1985	4.378.942	1.400.400	32.0	7.2
1990	5.342.532	1.694.649	31.7	8.4
1992	6.495.792	1.854.945	28.6	8.0
1994	6.990.510	1.965.577	28.1	8.6
1995	7.173.866	2.014.311	28.0	8.8
1996	7.314.046	2.049.060	28.6	8.9
1997	7.365.833	2.107.426	28.8	9.0
1998	7.319.593	2.110.223	28.8	8.9
1999	7.343.591	2.053.564	28.0	8.9
2000	7.296.817	1.998.536	27.4	8.9

Kaynak : Yıldırımoglu , H., 2005. ULUSLARARASI EMEK GÖÇÜ “Almanya’ya Türk Emek Göçü” “Aktaran ” Federal Alman İstatistik Dairesi, Wiesbaden Türkiye Araştırmalar Merkezi, Essen.

Tablo 29 ‘de görüldüğü üzere , 1960-2000 arasında Almanya’da artan göç ve sistematik entegrasyon payı içerisindeki hızlı artışlardan biride Türkiye’den giden vatandaşların olmuştur. 1940 ‘da bu oran yaklaşık %1 bile değilken , 2000’lere uzandığında neredeyse %10 seviyelerine ulaşmıştır. Bu da bize Almanya’da bulunan yabancı vatandaşların 10’ da 1’ni Türk vatandaşlarının oluşturduğunu resmetmektedir. Almanya içindeki hızlı artan bu pay , Alman iktisadi temelinde Türkiye vatandaşlarına ciddi bir pay ayrıldığını , bunun ise zaman içinde gelişen döneme bağlı tecrübeler ve nihai deneyimlere dayanan bir süreç olduğunu bize göstermektedir.

1972'ye göre yurtdışına giden işçiler toplam işgücü fazlasını %40.8 oranında hafifletmiştir. Aynı yıla göre işçi dövizî gelirleri-ihracat gelirleri oranı %99'a çıkmıştır. İşgücü göndermelerinin, yurtiçi işgücü fazlasına rağmen, giden işgücü içinde nitelikli işgücünün artması nedeniyle üretimde darboğazlar yaratması ve özellikle teknik insan gücü açıkları meydana getirmesi söz konusudur. 1971'de giden işçiler içinde nitelikli işçi oranının %35 dolayında olduğu tespit edilmiştir (Yıldırımoglu , 2005 , s.7).

Tablo 30'da Almanya'ya giden Türk işçilerin 1982 sonrasında Alman vatandaşlığına geçiş verileri gösterilmiştir.

Tablo 30.
Alman Vatandaşlığına Geçiş Verileri

Yıllar	Toplam Yabancı İşçi Sayısı	Toplam Türk İşçi Sayısı
1982	245.710	95.024
1983	292.140	114.669
1984	270.265	104.297
1985	253.195	90.140
1986	248.001	89.239
1987	262.097	94.779
1988	26.531	95.301
1989	269.531	81.004
1990	202.975	69.065
1991	208.094	70.702
1992	254.201	90.784
1993	344.840	125.524
1994	409.110	148.118
1995	424.461	148.118
1996	481.715	167.634
1997	521.597	177.945
1998	473.635	168.639
1999	510.168	176.370

Kaynak : Yıldırımöğlü , H., 2005. ULUSLARARASI EMEK GÖÇÜ
“Almanya’ya Türk Emek Göçü” “Aktaran ” Federal Alman İstatistik Dairesi,
Wiesbaden Türkiye Araştırmalar Merkezi, Essen.

Gurbete giden Türk işçiler çeşitli zamanlar içerisinde pek çok sorunla karşı karşıya kalmışsa da bunun ekonomik ve siyasi anlamda en büyük sorunları 1 ocak 1993 senesinde yürürlüğe girmiş olan “ Tek Pazar” yasaları , AB ülkelerine bağlı olan

üyelerin var olan sınırlar içerisinde özgürce dolaşım hakkına sahip olmasını esas alan bu yasa 2,5 milyon insanın da bu haktan mahrum kalmasını yaşanır kılmıştır. Bunun hemen peşinden ‘‘Maastrich Anlaşması ‘‘ AB ülkelerine üye olan vatandaşlara bulundukları eyalet içerisinde seçme ve seçilme hakkını tanıırken AB ülkesine üye olmayan ülkelerin vatandaşları bu anlaşma dışında tutulmuştur. Mevcut olan bu durum neticesinde bir çok gurbetçi 2000’li yılların başında vatandaşlık değiştirme yoluna gitmiş ve bu oranla açıklanacak olursa 82.800 Türk kökenli insan alman vatandaşlığına geçmiştir (Yıldırımoglu,2005,s.15).

1999 yılı itibariyle Almanya’da 55.000 Türk serbest girişimci faaliyet göstermekteydi, buna göre Almanya’da yaşayan Türk nüfusun % 6,7’si girişimci konuma gelmiş bulunmaktadır. göçün ilk döneminde örneğin 1970’de bu oran 3.300 kişiyle % 1’in bile altındaydı. Bu artış, sosyal ve ekonomik imkansızlıklardan, yoksulluktan ötürü Almanya’ya göç etmiş Türk insanının 40 yılda kaydettiği aşamayı açıkça ortaya koymaktadır. 55.000 serbest Türk girişimcinin yaklaşık olarak 34.600’ü işçi istihdam etmektedir. Her bir işletmede ortalama 7,9 kişi çalışmaktadır (Yıldırımoglu , 2005,s.32.’’ Aktaran ‘‘Şen,2003).

Özellikle 1963 senesinde emek göçü olarak nitelendirdiğimiz kuşağın yaşamını Almanya topraklarında devam ettirmesiyle beraber , bugün Türk girişimcileri olarak sınıflandıracağımız 5. Kuşak Türkleri pazarda ki mevcut oluşumunu tamamlamış , nitelikli ve vasıflı işçiler olarak varlığını hala sürdürmektedir. Özellikle işçi alımıyla beraber bir çok farklı ırkın da Almanya topraklarına göç etmesiyle beraber bugün hala Türk kökenli işçiler kadar nitelikli ve girişim odaklı olamayan bir çok toplum vardır (Yıldırımoglu , 2005,s.32).

Özellikle 1980 sonrasında Türkiye Ekonomisinin liberalleştirilmesiyle beraber tekstil , inşaat ve turizm kollarının hızla büyümesi Almanya’daki Türk girişimci örneklerinin daha da artmasına neden olmuştur. Türk menşeli firmalar Almanya’da yan kuruluşlar, irtibat büroları ve temsilcilikler açarak pazardaki varlıklarını güçlendirmişlerdir. 1982 ile 1993 yılları arasında serbest çalışan Türklerin sayısı üç kat artmıştır. Bugün Alman ekonomisinde Türk girişimcilerin durumu ise ; artık yerel işletme olma noktasında belirli bir başarıya ulaşmış uluslararası çalışan ,her türlü kolda çalışma alanlarına yayılma başarısı göstermiş olduğu Tablo 6 ‘da verilerle anlatılmıştır (Yıldırımoglu , 2005,s.16-19).

Almanya'daki Türk girişimciliği Türkiye'de de olumlu etkiler yaratmaktadır. Almanya'ya önemli ölçüde yatırım gerçekleştirilmiş, yalnızca büyük Türk firmalarının yatırım tutarı 2,5 milyar DM'yi bulmuştur. Girişimciler, işyerleri yaratmakta, ihracatı hızlandırmakta ve turizmdeki patlamaya önayak olmaktadır. Öte yandan Türk girişimcileri bölgesel kalkınmaya da katkıda bulunmaktadır. Büyük Türk şirketlerinin faaliyet gösterdiği yerleşim yerlerinde yeni istihdam alanları doğmuş, vergi gelirleri artmış ve yükselen talep ticari hayata olumlu yansımıştır. Yerel Alman idareleri de Türk girişimcilerini desteklemektedir. Zira bazı yörelerde % 10'u aşan oranlarda işsizlik yaşandığı göz önüne alındığında Türk girişimcilerinin istihdama katkıları hiç de küçümsenmeyecek boyuttadır. (Bozkurt,2002).

Türkler, günümüzde atılımlarının başlangıcını oluşturan etnik pazar esasını çoktan terk ettikleri gibi Türk işletmelerin sayısı 1980'li yıllardan bu yana katlanarak artmıştır. Bugün büyük ölçekli Türk firmalarının bazıları birden fazla ülkede faaliyet göstermekte olup, her iki ülkedeki pazar avantajından yararlanmakta ve hatta üçüncü bir ülkedeki pazar avantajından daha istifade edebilmek için özellikle Alman firmalarıyla stratejik ortaklıklara girmektedir (Avrupa Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneği, 2022).

Tablo 31 'de Almanya'da yaşayan Türklere ait ekonomik veriler aylık ortalama brüt hane geliri (DM üzerinden) , aylık tasarruf miktarları (DM üzerinden) , aylık tüketim miktarları (DM üzerinden) ve bu kalemlerin yanında yıllık tüketim miktarları tablo üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 31.
Almanya'daki Türklere Ait Ekonomik Veriler:

Veri	Değer
TÜRK HANELERİ :	
Toplam Türk Hane Sayısı	610.00
TÜRKLERE AİT EKONOMİK VERİLER :	
Aylık Ortalama Brüt Hane Geliri (DM)	4.144
Aylık Tasarruf Miktarı (DM)	875
Aylık Tüketim Miktarı (DM)	3.269
Yıllık Ortalama Brüt Hane Geliri (DM)	49.728
Yıllık Brüt Hane Gelirleri Toplamı (Milyar DM)	30,3
Tüm Türk Hanelerine Ait Yıllık Tasarruf Miktarı (Milyar DM)	6,4
Tüm Türk Hanelerine Ait Yıllık Tüketim Miktarı (Milyar DM) 23,9	23,9

Kaynak :Federal Alman İstatistik Dairesi, Wiesbaden Türkiye Araştırmalar Merkezi, Essen.

Tablo'dan yola çıkarak Almanya'ya giden Türk işçilerin elde ettikleri gelirlerden sağladıkları tasarrufların belli bir kısmını kendi ülkelerine yatırım yapmak üzere ayırdıkları bilinmektedir. Bu doğrultuda dönemin TL karşısında döviz oranları oldukça yüksek olduğundan , elde edilen tasarruflardan kalan belli bir oran kişisel tüketime ayrılmıştır. Toplam Türk hane sayısının 610.000 olduğu bilinerek yorum

yapıldığında ise , aylık ortalama brüt hane gelirinin 4.144 olması aylık tasarruf miktarının 875 DM olduğunu gösterir bu da demek oluyor ki elde edilen gelirin belli bir kısmı tasarruf edilmektedir.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğunun tarihten çekilmesiyle beraber liberal olarak bir gerçeğe yüz yüze kalan Türkiye Ekonomisi yeni bir döneminde eşiğine gelmiştir. Tüm girdilerin ithalat yoluyla karşılanması esasına dayanan bu dönem tarıma dayalı ekonomi politikasının da izlendiği dönem olarak bilinmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için sürekli söz konusu olan işgücü veriminde ki noksanlıklar, ulaşım yollarında ki sıkıntılar, ve henüz sanayileşmenin tam anlamıyla tamamlanmadığı söz konusu olmaktadır.

Özellikle Türkiye ekonomisini büyük bir bozguna uğratan Büyük buhran ve İkinci dünya savaşı ve Osmanlı devletinden geriye kalan dış borçlar Türk ekonomisinin egemenliğinin de baskı ve etki altında olduğunu göstermiştir. Özellikle ilk hükümet olarak bildiğimiz Mustafa Kemal Paşa Hükümetiyle beraber iç piyasa ekonomisine daha fazla önem verilerek yerli malı üretimine önem verilmiş olup, devletçi bir politika izlenmiştir. 1960 senesine gelindiğinde özel sektörler için teşviklerin artmasıyla beraber özellikle petrol krizinin baş göstermesiyle beraber Türkiye Ekonomisi bir kez daha vurguna uğramıştır. Gelişen yıllarda serbest piyasa ekonomisine geri dönülmesiyle beraber devletçilik anlayışı yerini neoliberalizme bırakmış oldu.

Türk işgücü göçü özellikle bahsi geçen 1960 senesinde, Türkiye Ekonomisinin neoliberal anlamda ilerleme kaydettiği bir dönemdir. Ve bu dönemde mevcut krizlerin Türk Ekonomisini ciddi anlamda etkileyen bir dönem olarak bilinmektedir. Özellikle bu çalışmaya konu olan işgücü piyasasında yaşanan sorunlar Uluslararası Göç olgusunu da gündeme getirmiştir. Özellikle bu dönemde Türk dış ticareti savaşların ardında kalan olumsuz tablo neticesiyle beraber hammaddeye stoklarında ciddi sıkıntıların baş gösterdiği bir dönemdir. Daha sonra Türk Dış Ticaretinin gelişmesi adına alınan 24 Ocak kararlarıyla beraber yeniden bir ivme kazanılması adına çeşitli kararların alındığı bir dönemdir. Özellikle ithal ikameci politikanın yerini ihracata dayalı ekonomi politikasına bırakması kararlar arasında önemli sayılmaktadır.

Bu dönemde çalışmanın diğer bir ayağı olan Federal Alman ekonomisine bakıldığında , Almanya'nın Doğu ve Batı bloğu olarak ayrı olması ve doğu bloğunun çeşitli tazminatlara bağlı kalması , Batı bloğunun ise özellikle Alman Mark'ının piyasaya sürülmesi ve endüstriyel anlamda gelişme kaydetmesi iki blok arasında çeşitli ayrılıklara sebebiyet vermiştir.

Krizlerin de baş göstermesi ve iki blok arasında ki çeşitli farklılıklar neticesinde Almanya ciddi bir durgunluk dönemine girmiştir. Bu dönemin en önemli sorunları arasında ise işgücü piyasasında ki noksanlıklar ve özellikle nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç sebebiyle iki ülkeyi de derinden etkileyen Türkiye ve Federal Almanya arasında bir işgücü anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda çok sayıda Türk kökenli işçi Uluslararası anlamda bir kapıyı aralamış olmuştur. Bu çalışmanın da ele alınma amacı Türk işgücü piyasası adına tarihin en önemli göçüne şahit olmuş olan Türk işgücü göçü olgusu anlatılmak ve ele alınmak istenmiştir. Ele alınan çalışma neticesinde her iki ülkeyi' de etkileyen krizler neticesinde doğan bu olgu her iki ülkenin kaderini de derinden etkilemiştir. Bugün baktığımızda her iki ülkenin de bu işgücü göçü sonucunda gerek ekonomik gerekse sosyal anlamda etkileri oldukça fazladır. Özellikle ciddi bir durgunluk ve işgücü anlamında eksiklik yaşayan Federal Alman Cumhuriyeti, Türk kökenli işçiler sayesinde ekonomik mucize yaşanmıştır ve Federal Alman Cumhuriyeti ekonomisini yeniden inşa etmiştir.

Özellikle 1960'ların son dönemleri ile 1970'lerin başlarında Türkiye'de oldukça yoğun yaşanan yurtdışına işçi göçü, Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan işgücü alımının durdurulması neticesiyle 1980 yılına kadar yavaşlama eğilimine geçmiştir. 1974 yılından itibaren Batı Avrupa ülkelerine yönelik yaşanan bu işgücü göçünün durma noktasına gelmesinden dolayı ,Türkiye bu ülkelere karşı büyük bir işgücü stoğu barındırmaktaydı. Bugün baktığımız da yurt dışında %80 oranında dış ülkeler de işçilerimiz bulunmaktadır.

İşçi göçü özellikle işçi dövizleri yoluyla Türkiye'nin ödemeler dengesine olumlu anlamda etki göstermiştir. Ancak , 1980 sonrasına bakıldığında işçi dövizlerinin dinamiği önceki senelere kıyasla bakıldığında önemli ölçüde azalmıştır. Özellikle 1980 döneminde Türk ekonomisinde uygulanmış olan ihracata yönelik politikalar neticesiyle beraber ihracatta çok önemli artışlar sağlanarak yürürlüğe konuların teşviklerin etkisiyle beraber turizm gelirleri de oldukça belirgin seviye de artış göstermiştir. Genel olarak 1980 sonrasında ihracat , turizm ve yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinde ortaya çıkan değişim ve gelişimler neticesiyle işçi dövizlerinin ve dolayısıyla dış göç olgusunun rolünü azaltmıştır.

Bir başka taraftan , yoğun dış göç sonrasında da işsizlik sorunu Türkiye'nin önemli sorunlarından biri olmaya devam etmiştir. Süreç içerisinde ki dönem de 1.5 milyona yakın olan işçinin yurt dışında mevcudiyetini koruduğu düşünüldüğünde,

işgücü göçünün istihdam konusunda Türk ekonomisi adına rahatlık sağladığı bir gerçektir. Bu işçilerin elde ettikleri tasarrufları Türkiye'ye aktarmaları için teşviklendirilen işçi şirketleri olgusu genel olarak istedikleri başarıyı yakalayamamakla beraber , beklenen sonuçların elde edilememesi yurt dışında yaşayan işçilerin tasarruflarını yatıracakları kanallarda da değişkenliğe gidilmesine neden olmuştur.

Genel olarak bakıldığında Türk işgücü göçünün göç veren ülkenin işgücü piyasasını işverenler açısından olumsuz , kalan işgücü açısından ise olumlu anlamda etkilediği görülmektedir. Milli gelirin ve kamu-financeının olumsuz , gelir dağılımının ise aynı meslek grubundaki işçiler ve ülkede kalan işçi yakınları açısından olumlu anlamda etkilediği ve ödemeler dengesinin olumlu anlamda etkilenmesi genel bir analiz sonucu olarak söylenebilir. Gerek siyasi gerekse sosyal anlamda ise aynı anda hem olumlu hem de olumsuz etkileri bir arada barındırması sebebiyle , göç alan ülkede işgücü piyasasında işverenler açısından olumlu , ulusal anlamda işgücü için olumsuz bir tablo seyrettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra gelir dağılımında olumsuz , refah seviyesinde ise olumlu sonuçlar söz konusudur. Genel bir yorum yapılacak olursa , işgücü veren ülke bir çok açıdan kaybeden , göç alan ülke ise kazanan taraf olmuştur. Türk işgücü göçünün uluslararası hareketliliği ise dünya refahını arttırıcı etki sağladığı görülmektedir.

Ekonomik etkiler incelendiğinde ise , işgücü göçü işgücü arz fazlası olgusuyla ikame edilebildiğinden dolayı işverenler açısından bakıldığında önemli ölçüde olumsuzluk yaratmamakla beraber , işgücü arz edenler açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Türkiye'ye gönderilen fonların ise , 1974 yılı sonrasında artmasına karşılık olarak , demografik anlamda değişkenlerin yaşanması da söz konusu olmuştur. Bunun yanı sıra gönderilen fonların genellikle kişisel çıkarlar üzerinde etki sağladığı ve hükümet programlarının yeterli seviyede etkisi olmadığı görülmüştür. Kişisel çıkarlar doğrultusunda ülkeye gönderilen fonların ağırlıklı olarak tüketim harcamalarında kullanıldığı görülmüştür. Türkiye'ye gönderilen işçi fonlarının genel anlamda bakıldığında tüketim , tasarruf ve yatırım gibi değişkenler aracılığıyla Türk ekonomisine olumlu anlamda etkiler yaratmıştır.

Gönderilen fonlar tüketim mallarına yönelik ilave talep yaratan kısmının ulusal arz olarak karşılanabildiği yıllarda ulusal üretim ve istihdam üzerinde olumlu etkilere sebep olmuştur. Bu durum da kendini inşaat sektöründe göstermiş olmakla beraber ,

kısa dönemde yaşanan talep artışı yatırım ve üretim yapmayı uyarıcı bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

Vergi yükünün en az olduğu kesimin genel itibariyle işçi sınıfında olması sebebiyle , göç sebebiyle ortaya çıkan vergi kaybı işgücü göçü sonrasında gönderilen işçi fonlarına kıyasla düşük seyrettiğinden dolayı Türk işgücü göçü kamu-fınansmanına da olumlu yönde etki etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (1972).** Türkiye'nin Dış Göç Akımı ve Sosyal Hareketlilik, S.B.F Dergisi. Cilt 27 , No:4 , Ankara.
- Abadan Unat, N. (2006).** Bitmeyen Göç-Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Abadan Unat, N. (2007).** Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950'li Yıllardan 2000'li Yıllara, Kökler ve Yollar, içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Aile Araştırma Kurumu Yurt Dışına İşçi Göçü ve Parçalanmış Aile, (1996).** AAK Yayınları, No:95, Ankara.
- Aker, A. (1972).** İşçi Göçü , *Nisan 1970 ile 1971 Arasında Almanya'ya Giden Türk İşçiler Üzerinde Sosyo-Ekonomik Bir Örneklem Araştırması*. Sander Yayınları , Günümüz Sorunları Dizisi : 7 , İstanbul.
- Aksu , L. (2014).** Türkiye'de 1960 -2009 Yıllarını Kapsayan Dış Ticaret Politikalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 16 sayı 1.
- Apak, S. (1993).** Yurt Dışındaki İşçi Potansiyeli Ve Türkiye Ekonomisi. Cem Yayınevi , İstanbul, 1.
- Arslan, G. E. (2019).** Küresel kapitalizmin sanayileşme stratejisi “ihracata yönelik sanayileşme stratejisi” iflas mı etti?”. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 151-171.
- ATİAD, “ Aktaran “Yıldırımoglu , H.(2005) .** 1961-2010 Gelişme Raporu.
- Atan , M. & Bozdağ G.E. (2009).** Avrupa Ülkelerine Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11 / 1 ss .159-180.
- Balassa, B. (1963).** The Theory Of Economic Integration, Unwin University Books, London.
- Başak, Z.Z. (1977).** Dış Yardım ve Ekonomik Etkileri: Türkiye 1960-1970, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Baysal, K. (1984).** Türkiye Ekonomisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayın No :3236 , İstanbul.
- Berberlioğlu, M. (1987).** AET'de Türk İşgücünün Serbest Dolaşımı. *Dış Ticarete Durum Dergisi*, İstanbul.
- Berksü, Ş. (1999).** Avrupa Birliğinde Yaşayan Türk İşçilere ve Ailelerine Ortaklık Mevzuatıyla Tanınan Haklar ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları,. S. G. B. YİH, Yayın No: 93, Ankara.

- Bozkurt, R. (2002)** .“Göçü ve Göçmenliği Fırsat Olarak Görmek”, Dünya, Avrupa Türk işadamları ve Sanayicileri Derneği (ATİAD).
- Bulutay, T. (1990).** Report On Emplayment In Turkey, Ankara.
- Castles, S. Ve Miller , MJ. (2008).** Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Castles, S. (2011).** Göç uzmanları “Göçmenler için ne dediler ?, Göçtürkler Almanya’da 50 Yıl. Latif Çelik (ed), Tarih ve Entegrasyon Araştırmaları Enstitüsü, Würzburg, Almanya.
- Canver, O. C. (2008).** Otuzbeş Yıllık Göç ve Bürokrasi Tanıklıklarım, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Country Comprasion : Export .’’The World Factbook.’’** Merkezi Haber alma Teşkilatı. ISSN 1553-8133.
- Çağlar, A., (2011).** Türkiye’de Sığınmacılar, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, s.157 ,Ankara.
- Çifçi , Y. (1945) .** Die Entwicklung der türkischen Wirtschaft nach 1945.
- DESİYAB. (1980).** İşçi Şirketlerinde Yönetim, Sermaye ve Finansman, 1.Sempozyum, Ankara.
- DESİYAB. (1981).** Türkiye’nin Sanayileşmesinde Halk ve İşçi Şirketlerinin Rolü ve Geleceği, 2.Sempozyum, Ankara.,
- DESİYAB. (1983).** Kalkınmanın Finansmanında İhtisas Bankacılığı, 4.Sempozyum,Ankara.
- DESİYAB. (1984).** İşçi Tasarruflarının Değerlendirilmesi, Yabancı Sermaye ve DESİYAB,5.Sempozyum, Trabzon.
- DESİYAB. (1985).** Türkiye Ekonomisinde Çok Ortaklı Şirketler Olayının Değerlendirilmesi Ve Geleceğe Dönük Öngörüler, Ankara.
- DESİYAB. (1986).** İşçi Şirketleri Envanter Çalışması. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963).** AET-V Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.,
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1992).** Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1994).** İşgücü Piyasası, Çalışma Hayatı, İstihdam ve Yurt Dışı Türk İşgücü , Piyasası Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT:2353-ÖİK:422. Ankara.
- DİE.** Dış Ticaret İstatikleri Yıllığı,s.77.
- Dünya Ticaret Örgütü, (2021).** Dünya Ticaret İstatistikleri İncelemesi s.56/57.

- Ekin, N. (1968).** İşgücü ve Ekonomik Gelişme, İstanbul Üniversitesi Yayın No :1397 , İstanbul.
- Erker, T. (1967).** (*İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Sekreteri*) .Dış Ülkelere İşgücü Akımı Ve İşçi Bulma Kurumu. Cilt 0, Sayı 18, 85 – 104.
- Federal Alman İstatistik Dairesi,** Wiesbaden Türkiye Araştırmalar Merkezi, Essen
- Genel, G.M. (2014).** Almanya’ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü ‘’ Sirkeci Garı’ndan Munchen Hauptbahnhof’a . Cilt 8, Sayı 3, 301 – 338.
- Gitmez, S.A. (1979).** Dış Göç Öyküsü. Maya Yayınlar., Ankara.
- Gökdere, Y.A. (1978).** Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, Türkiye İş Bankası Yayınları., Ankara.
- Gülbahar, A. (2020) .** Dış Göçün Makroekonomik Etkileri : Türkiye Örneği (1996-2016) , *Yüksek Lisans Tezi* , Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı.
- Han, E. (1988).** Azgelişmişlik ve Kalkınma Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları., Kütahya.
- Han, E. (1988).** Kalkınma Planlaması, Anadolu Üniversitesi Yayınları., Eskişehir.
- Hazine Ve Maliye Bakanlığı.** Başlıca Ekonomik Göstergeler., Muhtelif Yıllar.
- IMF, (2021).** World Economic Outlook Databases. Erişim Tarihi : 9.02.2022.https://advisors.vanguard.com/insights/article/2023economyandmarkets4thingstoknow?cmpgn=FAS:PS:XX:FAS:01122023:GG:DM:Google_FAS_NB_VEMO_Phrase:NOTARG:NONE:Global_2022:XX&s_kwid=AL!11156!3!644591746493!p!!g!!global%20economic%20trends&gclid=CjwKCAjwo7iiBhAEEiwAsIxQEbgIVb9a1G99d1QA6B8xJZfUP_G59pF_QrhlAbvmMZej0YGRjY6TRoCZq4QAvD_BwE&gclid=aw.ds
- Kaygalak, S.(2009).** Kentin Mültecileri , Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç Ve Kentleşme. Ankara.
- Karluk, S.R. (1990).** Avrupa Toplulukları ve Türkiye, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Karluk, S. R. (2013).** Uluslararası Ekonomi . s.2-12.
- Kafkas, T.E , & Sarmış , İ , & Şahin , O . (2014).** Uluslararası İşgücü Anlaşmaları.
- Kanca, O.C. (2012).** 1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi .Cilt 9, Sayı 19, 47 – 63.
- Kazanç, M.B. (2014) .** İkili İşgücü Anlaşmaları’nın Türkiye’nin Yurtdışı İstihdamı Üzerine Etkileri Ve İşkur İçin Öneriler , T.C. Çalışma Ve SOSYAL Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş kurumu Genel Müdürlüğü.

- Kazgan, G. (1988).** Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kutlu, E. (1992).** Uluslararası İşgücü Hareketi Teorisi Çerçevesinde Türkiye’den AT’ye İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi , *Doktora Tezi* , Anadolu Üniversitesi Basımevi , Eskişehir.
- Landeszentrale für politische Bildung Baden – Württemberg.** Erişim Tarihi : 24.01.2023. https://weltweiser.de/agenturen/landeszentrale-fuer-politische-bildung-baden-wuerttemberg/?gclid=CjwKCAjwo7iiBhAEEiwAsIxQEZpIc5zIk1vQQy4S42z9tReY8zhHhJ_8kRTU_-S25m89tC8IJWfQbBoCC90QAvD_BwE
- Levis, A. (1966)** “Sınırsız Emek Arzı ile İktisadi Kalkınma”, Çev. Metin Berk, İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar, ODTÜ, İİBF, Ankara: 89-131.
- Martin, P.L. (1991).** Bitmeyen Öykü: Batu Avrupa’ya Türk İşçi Göçü. *Özellikle Federal Cumhuriyeti’ne.*Uluslararası Çalışma Bürosu , Ankara.
- Memiş, Ş. (2020).** 20. Yüzyıl Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Analiz (1923-2000) , Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Moralgil, C. (1974).** Alman Ekonomisine Bakış , Deutsche Bundesbank Raporu.
- Mortan ve Sarfati. (2011).** Vatan Olan Gurbet. Almanya’ya İşçi Göçünün 50.yılı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Mutlu, Ö. (2021).** Almanya Nasıl Vatan Oldu?. Yayın No: 44910, İstanbul.
- Müderrişoğlu, A. (1974).** Kurtuluş Savaş’ının Mali Kaynakları s.102.
- Nimark Norman, N. (1995).** Almanya'daki Ruslar: Sovyet İşgal Bölgesi'nin Tarihi, 1945–1949. Harvard University Press. s. 167-9.
- OECD, (1976).** Migrations Temporaires Inta-Europeennes Pour Le Commerce, Les Investissemants et La Cooperation Industrielle, Edutes Economique, Paris. Erişim Tarihi :12.05.2023. <https://www.oecd.org/economy/growth/economicstudies.htm>
- OECD, (1978).** La Chaine Migratone, Direction Des Affaires Social de La Main d’oeuvre et de l’education, Paris. Erişim Tarihi :12.05.2023.<https://www.oecd.org/economy/growth/economicstudies.htm>
- OECD, (1990).** Etudes Economics, Paris. Erişim Tarihi :12.05.2023.<https://www.oecd.org/economy/growth/economicstudies.htm>
- OECD, (1999).** Tendence Des Migration Internationales, Rapport Annuel, Systeme d’observation Permanente des Migrations, edition. Erişim Tarihi :12.05.2023.<https://www.oecd.org/economy/growth/economicstudies.htm>
- OECD, (2008).** International Migration Outlook, Annual Report, SOPEMI, Paris. Erişim Tarihi :12.05.2023.<https://www.oecd.org/economy/growth/economicstudies.htm>

- Oktar, H. (1987).** İşçi Şirketleri Üzerine Bir İnceleme., Dünya Gazetesi.
- Özkök & Diekmann, (2008).** Süper Dostlar *Türklerin Almanlara Söyleyecekleri* var.Yayın No: 11940, İstanbul.
- Savaş, F. V. (1983).** Türkiye ve AET, İstanbul.
- Savrul, B. K., Özekicioğlu, H., & Özel, H. A. (2013).** Türkiye'de finansal serbestleşmenin tarihsel gelişimi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (38), 227- 238.
- Suğanlı, M. (2003).** Almanya’da Yaşayan Ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nda Hesabı Bulunan Türklerin Sosyo-Ekonomik Yapısı Ve İşçi Dövizleri.
- Şahin, L. (2007).** Türkiye İşgücü Piyasası’nın Yapısal Özellikleri Ve İşsizlik Sorunu. Cilt 0, Sayı 53, s.543.
- Şahin Orkunoğlu, F.I. (2022).** Türkiye’nin 1980-2021 Dönemi Dış Ticaret Gelişiminin İrdelenmesi , Gümrük Ticaret Dergisi Sayı: 27 SS: 82-99 . Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü.
- Şen, F. (2001).** Türkiye Araştırmalar Merkezi- Kısa Raporlar.
- Şen, F. (2003).** Türkiye Araştırmalar Merkezi- Kısa Raporlar.
- Taşkın , D .(2014).** ‘Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye’, The Journal Of The Turkish Socail Research, S.181, 2014, s.180.
- T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji Ve Bütçe Başkanlığı, (2021).** İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yurt Dışında Yaşayan Türklere Ait Komisyon Raporu. Ankara.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Dışişleri Bakanlığı, (2022).** Göç Tarihi.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Dışişleri Bakanlığı, 1989 Yılı Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Raporu.**
- T.C İçişleri Bakanlığı.Göç İdaresi Başkanlığı, (2013).** Yıllık Göç Raporları.
- TOBB.** İktisadi Rapor, Ankara, Muhtelif Yıllar.
- Terzi , E. (2012) .** Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri. Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi . Cilt:3 Sayı :3.
- Tomanbay, M. (2014).** Uluslararası ticaret ve finansmanı. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Türkiye Araştırmalar Merkezi, (2022).** Almanyada ki Türklerle İlgili Sayısal Veriler, ss. 55, Institut an der Universitat GH, Essen.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, (1980). Kırkdokuzuncu Hesap Yılı Banka Meclisinde Hazırlanan Faaliyet Raporu.

Turkish Studies - International Periodical For The Languages, (2014) s.1685-1704, Ankara.

TÜSİAD & ZENTRUM FÜR TÜRKEISTUDIE Ortak Araştırması. (1988). F.Almanya'daki Türk İşadamlarının Ekonomik Potansiyeli Ve Türk Ekonomisine Katkıları , Yayın No : TÜSİAD-T/88.10.119, İstanbul.

Ünlüöner, T. (2005). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 18 - Sayı: 33.

Ünver, C .O. (2003) . Almanya'ya Türk İşçi Göçü Geçmişten Geleceğe Sorunlar , İmkanlar Ve Fırsatlar. Cilt 0, Sayı 45, s.177 – 226.33.

Ünver, C.O. (2011). Türkiye'den Almanya'ya İşgücü Göçünün Ellinci Yılında Değişen Türk-Alman İlişkilerine Genel Bir Bakış. Türk Yurdu Dergisi , Sayı :291.

Yıldırımoglu, H. (2005). ULUSLARARASI EMEK GÖÇÜ “Almanya'ya Türk Emek Göçü”. Kamu-İş; C:8, s. 1.

Yıldırımoglu, H, ‘AKTARAN’’ Eurostat, Federal Alman İstatistik Dairesi, Türkiye Araştırmalar Merkezi, Essen, (2003). ULUSLARARASI EMEK GÖÇÜ “Almanya'ya Türk Emek Göçü.

Yılmaz, A. (2014) . Uluslararası Göç Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri.

EKLER

EK-1. Kısa Kronoloji

- 1961** : Almanya'ya işçi göçü resmi olarak başladı.
- 1965** : Yabancı vatandaşlar için ilk düzenlemeler yapıldı.
- 1973** : İşçi alımları resmi olarak durduruldu.
- 1973** : Göçmen ailelerinin birleştirilmesi kararlaştırıldı.
- 1975** : Eyaletlere , bir yerleşime %6 'dan fazla yabancının yaşaması halinde
semt yasağı koyma hakkı tanındı.
- 1975** : Kaçak işçi çalıştıran işverene beş yıl hapis cezası getirildi.
- 1983** : Geriye göçü teşvik yasası çıkarıldı.
- 1984** : Almanya'da resmi din işleri birimi DTİB (Diyanet İşleri Türk İslam
Birliği) kuruldu.
- 1989** : Yabancılar ilk kez işyeri açma hakkı tanındı.
- 2000** : Göç yasası değişti ve göçmenlere Alman vatandaşlığı hakkı verildi.
- 2006** : Almanya'da ilk kez bir uyum zirvesi yapıldı.
- 2007** : Göç yasası değişikliğiyle evlilik düzenlemelerinde bir takım zorluklar
meydana geldi.
- 2008** : Vatandaşlık Sadakat Testi uygulanmaya başlandı.

EK-2. İşgücü Anlaşmasının Orjinal Metni

Türk işçilerinin Federal Almanya’da işe yerleştirilmelerinin düzenlenmesi:

Türk ve Federal Alman hükümetleri arasındaki 30 Ekim 1961 tarihli anlaşma

Federal Almanya Cumhuriyeti hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti hükümeti arasında 30 ekim 1961 tarihinde karşılıklı gönderilen notaların neticesinde Türk işçilerinin Almanya’da işe yerleştirilmelerinin düzenlenmesi hakkında bir mutabakata varılmıştır. Bu anlaşma geriye dönük geçerli olacak şekilde 1 Eylül 1961 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir ve orijinal metin şöyledir :

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türk İşçilerinin Almanya’da İşe Yerleştirilmesine Dair Anlaşma

Türkiye Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığı’nın 30 Ekim 1961 tarihli ve 505-83 SZV/3-92-42 sayılı Almanya Federal Cumhuriyeti hükümetinin , iş arayan Türk tebaasını Almanya Federal Cumhuriyeti’ndeki işverenler nezdinde bir işe yerleştirmeyi istihdaf eden tavassutun , metni berveçihati şekilde olması gereken bir anlaşma ile tanzim edilmesini teklif eden notasını aldığını teyit etmekle şeref duyar :

Madde 1

Federal Almanya Cumhuriyeti’nde çalışacak Türk işçilerinin işe yerleştirilmelerini düzenlemek maksadıyla Almanya namına Federal Alman Çalışma Kurumu (Bundan sonra Alman Kurumu olarak adlandırılacaktır) ve Türkiye namına Türkiye İş Kurumu (Bundan sonra Türk Kurumu olarak adlandırılacaktır) işbirliği yapacaklar ve bu işin pratik bir şekilde yürütülmesi için mahalli teşekküllerinden istifade edeceklerdir. Almanya ve Türk Kurumları işe yerleştirmeyi , bu anlaşma çerçevesi dahilinde daha iyileştirmeye ve basitleştirmeye çalışacaklardır.

Madde 2

İşbirliğini kolaylaştırmak için Alman Kurumu Türkiye Cumhuriyeti’nde bir İrtibat Bürosu kuracaktır. Alman Kurumu , İrtibat Bürosunun yerini , faaliyet sınırlarını

ve süresini Türk kurumu ile anlaşarak kararlaştıracaktır. Yetkili Türk makamları İrtibat Bürosunun çalışmalarını kolaylaştırmak üzere uygun görecekları yardımları yaparlar. İrtibat Bürosunun çalışma masrafları Alman Kurumunca temin olunacaktır. Türk Kurumu İrtibat Bürosuna mutad büro mefruşatıyla döşenmiş ve adayların tıbbi muayenesine elverişli lüzumlu odaları bedelsiz tahsis edecektir.

Madde 3

İrtibat Bürosu ve Türk Kurumu Türk İşçilerine iş arz eden Almanya'daki işverenlerin teklifleri ile buna tekabül eden Türk işçilerinin çalışma talepleri hakkında karşılıklı olarak muntazaman bilgi alışverişinde bulunurlar. Eğitim veya uzun bir çalışma sayesinde muayyen bir iş kolunda özel nitelik kazanmış işçilerin iş talepleri bir iş verme teklifi mevcut olmasa da tavassuta arz edilebilir. İş teklifleri , işçiden beklenen mesleki kabiliyetler , öngörülen iş türü ve muhtemel hususiyetleri ile işin muhtemel suresi hakkında kat'i malumatı ihtiva eder. Buna ilaveten şimdiki ve müstakbel ücret ve diğer çalışma mesken ve iâşe imkanları ile ilgili iş arayıcısının kararında etkili olacak diğer teferruatı ihtiva eder.

Madde 4

İrtibat Bürosu , bundan başka Türk Kurumuna ilgili işçilerin aydınlatılması maksadıyla umumi olarak Almanya'da çalışma ve yaşama şartları ile başlıca iş branşları için cari ücret misalleri hakkında toplu malumat verir. Bu malumat aynı zamanda ücretlerde vergi , sosyal sigorta ve işsizlik sigortası primleri gibi yapılacak kesintileri de gösterir ve sosyal güvenlikle ilgili mühim talimatı ve bu sahada yapılan yardımları da ihtiva eder. Bu bilgiler , icap ettiği takdirde , ahval ve şartların değişmesine göre tashih olunur.

Madde 5

Türk Kurumu , uygun göreceği usullerle , yapılan iş müracaatlarını toplar , ilk seçimi yapar ve seçtiklerini , İrtibat Bürosuna takdimi üzerine alır. Bir hürriyeti sınırlama cezası ile mahkum olmuş talipler İrtibat Bürosuna sunulmaz. Yetkili Türk makamlarınca pasaport verilmesinde sakınca görülen kimseler için de aynı şekilde uygulanır.

İrtibat Bürosu ayrıca , Türk Kurumunca takdim olunan işçilerin öngörülen iş için sıhhi ve mesleki şartları haiz olmadıklarını ve Federal Almanya Cumhuriyetinde ikamete uygun olup olmadıklarını tespit eder.

Madde 6

Kabul edilen her Türk işçisi için , örneği ekli Almanca ve Türkçe bir çalışma mukavelesi tanzim olunur. Bu çalışma mukavelesi bir taraftan işveren veya yetkili mümessili ve diğer taraftan işçi tarafından imzalanır ve Türk Kurumu ile İrtibat Bürosu tarafından ‘’ görülmüştür’’ damgası ile damgalanır.

Madde 7

Türk makamları işçiye , işçinin Almanya’ya girişinden itibaren süresi asgari bir sene daha geçerli olacak bir pasaport vereceklerdir. Türk Konsoloslukları icabında pasaportu , geçerlilik süresi sona ermeden bir ay önceden onaylar. İrtibat Bürosu , işçiye bedelsiz bir hüviyet cüzdanı verir. Bu hüviyet cüzdanı , en çok bir yıl için , Alman olmayan işçilerin işlerine ilişkin talimat gereğince çıkarmaya mecbur oldukları (çalışma müsaadesi) yerine geçerli olur ve sahibini , geçerlilik süresince , giriş vizesi alma mecburiyetinden mahrum kılar. Buna ilaveten işçinin , yetkilim Türk makamlarınca verilmiş medeni durumunu belirten bir vesikaya da sahip olması gerekir.

Madde 8

İrtibat Bürosu , Türk Kurumu ile işbirliği yaparak Türk işçilerinin mutabık kalınmış olan hareket mahallerinden (normal olarak İstanbul) Federal Almanya Cumhuriyeti’nde çalışacakları yerlere kadar olan seyahatlerini organize eder. Türk Kurumu , işçilerin tam zamanında hareket mahallinde olmalarını sağlar. İrtibat Bürosu , işçilerin seyahat süresine göre ayarlanan kumanyalarını veya buna tekabül edecek parayı verir. İşçilerin mutabık kalınmış hareket mahallerinden çalışacakları yerlere kadar olan seyahat masrafları , kumanya masrafları da dahil olarak , Alman Kurumu tarafından karşılanacak ve müstakbel işveren tarafından götürü bir meblağ ödenmesi suretiyle Alman Kurumuna iade olunacaktır. Dönüş masraflarının tavsiyesi işveren ile işçi arasında mevcut anlaşmadaki mutabakata bağlıdır.

Madde 9

İşçilerin Federal Almanya Cumhuriyeti'nde oturacakları yere varır varmaz , yetkili mahalli makamlara başvurmaları ve en geç üç gün içinde ve mümkünse işe başlamadan önce , o yerin yabancıların işlerine bakan makamlardan ikamet müsaadesi talep etmeleri lazımdır. İşçi , Federal Almanya Cumhuriyeti'nde bir yıldan fazla çalışmak istediği takdirde , hüviyet cüzdanının müddetinin bitmesinden bir ay önce ikamet ettiği yetkili Çalışma Kurumu Teşkilatına müracaatla çalışma müsaadesi talep etmek mecburiyetindedir. Bu müsaadenin verilmesi Alman olmayan işçilerin çalışmasına ilişkin umumi talimatların hükümlerine tabidir. İşçi aynı zamanda ikamet müsaadesinin süresinin de uzatılması için yabancıların işlerine bakan yetkili makamlara müracaatla mükelleftir. Bu müsaade iki seneden fazla bir müddet için verilmez. Alman Kurumunun mahalli teşkilatı Türk işçilerine , bilhassa ilk intibak devresinde , genel mahiyette bilgi vererek yardım edeceklerdir.

Madde 10

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti , işbu anlaşmaya istinaden Federal Almanya Cumhuriyeti ülkesine giren işçileri formalitesiz olarak her an geri alacak , dönüş için gerekli seyahat vesikalarını verecek ve lüzumlu transit vizelerini temin edeceklerdir.

Madde 11

Federal Almanya Cumhuriyeti hükümeti anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay zarfında Türkiye Cumhuriyeti hükümetine aksine bir beyanda bulunmadıkça , işbu anlaşma Berlin Land'ı için de geçerlidir.

Madde 12

İşbu anlaşma önceki kapsayacak şekilde 1 Eylül 1961'de yürürlüğe girecek , bir yıl için akdedilecek ve geçerlilik süresinin sona ermesinden en geç üç ay önce iki hükümetten biri tarafından feshedilmediği takdirde kendiliğinden bir sene daha uzayacaktır. Türkiye Büyükelçiliği , Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin Federal Almanya Cumhuriyeti hükümetinin teklifleri ile mutabık olduğunu beyan ettiğini Dışişleri Bakanlığı'na bildirmekle şeref duyar. Buna nazaran Dışişleri Bakanlığı'nın 30 Ekim 1961 tarihli ve 505-83-SZV/3-92,42 sayılı notası ile işbu cevabi nota (Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti arasında Türk

işçilerinin Almanya’da işe yerleştirilmelerine dair bir Anlaşma) teşkil ederler. Tırkiye Břyřkelçilięi , Dışışleri Bakanlığı’na bu firsattan yararlanarak en şstşn saygılarını teyit eder.

